

Kansainvälinen tiedoksianto
- osana asianosaisen oikeutta oikeudenmukaiseen
oikeudenkäyntiin

Jenna Sundqvist, 505460

Kansainvälisen oikeuden merkitys
globalisaation aikakaudella

Oikeustieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Oikeustieteellinen tiedekunta

JENNA SUNDQVIST: Kansainvälinen tiedoksianto -osana asianosaisen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Pro Gradu -tutkielma, 72 s.

Kansainvälinen oikeus

Huhtikuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tämän tutkielman aiheena on kansainvälisen tiedoksiannon oikeudenmukaisuus siviili-prosessissa. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on vastaajan oikeutena korostuva kontradiktorinen periaate ja varsinkin kantajalle kuuluva access to justice -periaate. Tutkimuksessa selvitetään, onko mahdollista, että toisen asianosaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu paremmin kuin toisen kansainvälisessä tiedoksiannossa. Lisäksi selvitetään missä tilanteissa nämä mahdolliset oikeuksien väliset ristiriidat tulevat erityisesti ilmi. Tämän ohella yksilöidään rajat ylittävässä tiedoksiannossa ilmeneviä oikeusturvaongelmia.

Tutkimuksen teema sijoittuu kansainvälisen prosessioikeuden alueelle. Aihetta kuitenkin lähestytään kansainvälisoikeudellisesta ja universaalista näkökulmasta, vaikka lähtökohta on Suomen sijoittuminen tässä kuviossa. Tutkielman kohdeyleisönä ovat tuomioistuintuoksen virkamiehet. Tutkimus on kuitenkin osaltaan myös yleisluontoinen, joten sen kohdeyleisöksi sopivat myös aiheesta kiinnostuneet maallikot.

Tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja perustuu kansainvälistä oikeutta ja kansainvälistä prosessioikeutta käsittelevään kirjallisuuteen. Tärkeimmät lähde- ja kirjallisuuskäsitteet ovat *Textbook on International Law (Dixon, Martin)*, Kansainvälisen oikeuden käsikirja (*Hannikainen, Lauri*) ja Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin (*Koulu, Risto*). Lisäksi tutkimuksessa viitataan runsaasti kansainvälisiin sopimuksiin ja oikeuskäytäntöön.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että toisen asianosaisen oikeuksien toteutuminen täysimääräisesti rajat ylittävässä tiedoksiannossa on mahdollista ja jopa todennäköistä. Vaikuttaisi siltä, että kontradiktorinen periaate saattaa toteutua hieman access to justice -periaatetta todennäköisemmin. Oikeustapausten valossa kontradiktorisen periaatteen suoja ilmenee tapauksissa, joissa vastaajalta on evätty kyseinen periaate ilman, että hän on itse oikeastaan voinut vaikuttaa asiaan. Usein näin käy, kun tiedoksianto korvataan kuulutuksella. Asianosaisten oikeuksien väliset ristiriidat ilmenevät usein juuri kuulutuksessa. Kansainvälisessä tiedoksiannossa yksilöimäni oikeusturvaongelmat ovat tiedoksiannon kieli, tiedoksiantosopimusten osittainen päällekkäisyys sekä fiktiivinen tiedoksianto.

Rajat ylittävässä tiedoksiannossa korostuvat eri asiat kuin kansallisessa tiedoksiannossa. Esimerkiksi valtioiden suvereniteetti ja tiedoksiannon kieli asettavat erilaisia haasteita. Kansainväliset tiedoksiantosopimukset turvaavat yhdenmukaista tiedoksiantomenettelyä jättäen jäsenvaltioiden lainsäädännölle liikkumavaraa. Tuomioistuimen tulee kuitenkin tapauskohtaisen punninnan pohjalta harkita, onko asiassa edettävä erityisesti prosessin varmuusvaatimus vai prosessin nopeus- ja edullisuusvaatimus edellä. Riippuu siis myös hyvin paljon yksittäisen tapauksen piirteistä kumman asianosaisen oikeus toteutuu täysimääräisemmin.

Sisällys

Lähteet	iii
Lyhenteet	xi
1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite.....	1
1.2 Kansainvälinen prosessioikeus kansallisen ja kansainvälisen oikeuden välimaastossa.....	7
1.3 Tutkimuksen dispositio ja metodinen perusta.....	9
2. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	11
2.1 Mitä oikeudenmukainen oikeudenkäynti merkitsee	11
2.2 YK ja EU oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin suunnannäyttäjänä	17
2.3 Asianosaisten erilaiset vaatimukset oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille	22
2.3.1 Kontradiktorinen periaate.....	22
2.3.2 Access to justice -periaate.....	25
3. Rajat ylittävä tiedoksianto kansallisessa riitaprosessissa.....	28
3.1 Lex fori johtavana periaatteena	28
3.2 Rajat ylittävässä tiedoksiannossa käytetyt menetelmät.....	31
3.3 Tiedoksiantosopimukset valtioiden välillä	38
3.3.1 Pohjoismainen tiedoksiantosopimus	38
3.3.2 EU:n tiedoksiantoasetus.....	39
3.3.3 Haagin tiedoksiantosopimus	42
3.3.4 Kahdenväliset sopimukset.....	47
4. Punninta oikeusperiaatteiden välillä.....	48
4.1 Rajat ylittävän tiedoksiannon haasteet oikeusturvalle	48
4.1.1. Sopimusten päällekkäisyys.....	49
4.1.2 Fiktiivinen tiedoksianto	53
4.1.3 Kielelliset oikeudet	58
4.2 Oikeudenmukainen rajat ylittävä tiedoksianto.....	59
4.3 Periaatteiden etusija rajat ylittävässä tiedoksiannossa	63
5. Lopuksi.....	66

Lähteet

Kirjallisuus

Abraham, Henry J: Freedom and the court: civil rights and liberties in the United States. 5 painos. Oxford University Press 1988.

Barela, Steven J: International law, new diplomacy and counterterrorism. An interdisciplinary study of legitimacy. Routledge 2014.

Ben-Ezer Ayelet – Bendor Ariel L., 2003. The Constitution and Conflict-of-Laws Treaties: Upgrading the International Comity. North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, 29(1), s. 1-34.

Saatavilla osoitteessa: https://heinonline-org.ezproxy.utu.fi/HOL/Page?lname=&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/ncjint29&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=1# . Luettu 30.3.2019.

Bogdan, Michael: Svensk internationell privat- och processrätt. 8. painos. Norstedts Juridik AB 2014.

Brownlie, Ian: Principles of public international law. 6. painos. Oxford University Press 2003.

Cappelletti, Mauro: Access to justice and the welfare state. European University Institute 1981.

Chaskalson, Arthur: What's happening to the right to a fair hearing. Israel Law Review 41 (3) 2008, s. 522-544. Saatavilla osoitteessa: <http://heinonline.org.ezproxy.utu.fi/HOL/Page?public=false&handle=hein.journals/israel41&page=522&collection=journals#>. Luettu 16.2.2018.

Crawford, James: Brownlie's principles of public international law. 8. painos. Oxford University Press 2012.

Dixon, Martin: Textbook on International Law. 6. painos. Oxford University Press 2007.

Ervo, Laura: Ylimmät prosessiperiaatteet: oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton kustannus 1996.

Ervo, Laura: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Alma Talent Oy 2005.

Hannikainen, Lauri: Kansainvälisen oikeuden käsikirja. Tietosanoma 2014.

Henderson, Jane: Russia's Recent Dealings with the Council of Europe and European Court of Human Rights. European Public Law 24 (3) 2018, s. 393–402. Saatavilla osoitteessa:

<http://www.kluwerlawonline.com.ezproxy.utu.fi/document.php?requested=document.php%3Fid%3DEURO2018022%26type%3Dhitlist%26num%3D0%23xml%3Dhttp%3A%2F%2Fwww.kluwerlawonline.com%2Fpdfhits.php%3Ftype%3Dhitlist%26num%3D0&id=EURO2018022&type=hitlist&num=0#xml=http://www.kluwerlawonline.com/pdfhits.php?type=hitlist&num=0>. Luettu 27.3.2019.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit?: Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17 2011. Saatavilla osoitteessa: https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/hirvonen_mitka_metodit.pdf. Luettu 20.3.2018.

Johansson, Sirpa: Kansainvälisen siviiliprosessioikeuden käsikirja. Talentum Oy 2002.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu: oikeudenkäynti II. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2012.

Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio: oikeudenkäynti III. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2015.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot: oikeudenkäynti I. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.

Jokela, Heikki: Kurssin avaus teoksessa Kansainvälinen oikeusapu. Suomen lakimiesliiton kustannus 1980.

Koskenniemi, Martti: Histories of International Law: Significance and Problems for a Critical View. Temple International & Comparative Law Journal 27 (2) 2013, s. 215-240. Saatavilla osoitteessa: https://heinonline-org.ezproxy.utu.fi/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/telj27&div=14&start_page=215&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults. Luettu 1.4.2019.

Koulu, Risto: Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin. Alma Talent Oy 2003.

Leanza, Piero – Pridal, Ondrej: The Right to Fair Trial. Article 6 of the European Convention of Human Rights. Kluwer Law International BV 2014.

Leinonen, Antti: Alueellisesta yhteistyöstä maailmanlaajuiseen ja takaisin -lakiyhteistyöstä kansainvälisen yksityisoikeuden alalla. Defensor Legis 4/2001, s. 645-660.

Leppänen, Sini: Ulkomainen tiedoksianto riita-asioissa ja erityisesti postitiedoksiannon käyttäminen, s. 11-31 teoksessa Kirjoituksia kansainvälisen oikeusavun alueelta. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsingin hovioikeus 2009.

Letto-Vanamo, Pia: Access to justice -a concept with many meanings. JFT 2-4/2017, s. 233-241.

Lewis, Brian C.: Prevention of Computer Crime Amidst International Anarchy. American Criminal Law Review 41 (3) 2004, s. 1353-1372. Saatavilla osoitteessa: https://heinonline-org.ezproxy.utu.fi/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/amcrimlr41&id=1363&men_tab=srchresults. Luettu 20.3.2019.

Liukkunen, Ulla: Sopimussuhteita koskeva lainvalinta. Talentum Oy 2012.

McClea n, David: International Judicial Assistance. Oxford University Press 1992.

McClea n, David: International co-operation in civil and criminal matters. Oxford University Press 2002.

Mrcela, Marin, 2017. Adversarial principle, the equality of arms and confrontational right - European court of human rights recent jurisprudence. EU and comparative law issues and challenges series 1, s. 15-31.

Saatavilla osoitteessa: <https://heinonline-org.ezproxy.utu.fi/HOL/Page?handle=hein.journals/eucmlihs1&id=15&collection=journals&index=>. Luettu 5.9.2018.

Määttä, Kalle: Oikeustaloustieteen perusteet. Edita Publishing Oy 2006.

Möller, Gustaf: Kansainvälinen oikeusapu riita-asioissa teoksessa Kansainvälinen oikeusapu. Suomen lakimiesliiton kustannus 1980.

Norros, Merja: Judicial Cooperation in Civil Matters with Russia and Methods of Evaluation. Kikumora Publications 2010.

Settem, Ola Johan: Applications of the 'Fair Hearing' norm in ECHR article 6(1) to civil proceedings: with special emphasis on the balance between procedural safeguards and efficiency. Springer International Publishing 2016.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.

Storskrubb, Eva: Civil procedure and EU law: a policy area uncovered. Oxford scholarship online 2008. Saatavilla osoitteessa:

<http://www.oxfordscholarship.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acprof:oso/9780199533176.001.0001/acprof-9780199533176>. Luettu 3.2.2019.

Tolonen, Juha: Globalisoituvaa oikeus. *Lakimies* 2/2000, s. 216-225.

Van der Linden, Marcel – Reis, Elisa – Bacci, Massimo Livi – Castles, Stephen – Delgado-Wise, Raul – Kabeer, Naila – Kannan, KP – Munck, Ronaldo – Roberts, Adrienne – Schot, Johan – Therborn, Göran – Wagner, Peter – Foxon, Tim – Kanger, Laur: Chapter 1: Social trends and new geographies. International Panel on Social Progress, 25.10.2017. Saatavilla osoitteessa: <https://www.ipsp.org/download/chapter-1-social-trends-new-geographies#>. Luettu 5.4.2018.

Van Dijk, Pieter – Van Hoof, Fried – Van Rijn, Arjen – Zwaak, Leo: Theory and practice of the European convention on human rights. 4. painos. Intersentia 2006.

Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1995.

Välimaa, Asko: EU:n siviiliprosessioikeus: nykytila ja tulevaisuus; tilanne vuoden 2007 alussa, s. 585-610 julkaisussa *Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia*. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2007.

Virallislähteet

HE 16/1990 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren sekä eräiden muiden lakien tiedoksiantoa riita-asioissa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 123/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.

HE 216/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 190/2017 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2013: Laki kansainvälisestä oikeusavusta siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa. Kansainvälisen siviilioikeusaputyöryhmän mietintö.

Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan kanssa oikeudellisesta menettelystä siviili- ja kaupallisuusluontoisissa asioissa tehty sopimus, SopS 3/1934.

Sopimus Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton välillä oikeussuojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa, SopS 47-48/1980.

Ruotsi:

Departementsserien (Ds) 2011:46 Internationell delgivning. Regeringskansliet, Justitie Departementet.

Euroopan unionin sääntely

EYVL C 191/01, 29.7.1992. Sopimus Euroopan unionista.

EUVL L 331/21, 10.12.2008. Euroopan yhteisön ja Tanskan kuningaskunnan välinen sopimus oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa.

EUVL C 326/01, 26.10.2012. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto.

EUVL C 202/01, 7.6.2016. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004, annettu 21 päivänä huhtikuuta 2004, riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta (TEE-asetus). EUVL L 143.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1896/2006, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta (EMM-asetus). EUVL L 399.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007, annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007, eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä (EVV-asetus). EUVL L 199.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1393/2007, annettu 13 päivänä marraskuuta 2007, oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1348/2000 kumoamisesta. EUVL L 324.

Euroopan neuvoston ministeriökomitean suositus: Recommendation No. R (84) 5 of the Committee of ministers to member states on the principles of civil procedure designed to improve the function of justice, 28.2.1984.

KOM (2005) 305 lopull: Ehdotus oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa 29 päivänä toukokuuta 2000 annetun neuvoston asetukse (EY) N:o 1348/2000 muuttamisesta.

Kansainväliset sopimukset, julistukset ja päätöslauselmat

Riita-asiain oikeudenkäyntiä koskeva yleissopimus, 1905.

Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja ja kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö, 1945.

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, 1948.

Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna 11. ja 14. pöytäkirjalla, 1950.

Riita-asiain oikeudenkäyntiä koskeva yleissopimus, 1954.

Konsulisuhteita koskeva Wienin yleissopimus, 1963.

Oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoa ulkomailla siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskeva yleissopimus, 1965.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, 1966.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus, 1966.

Valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus, 1969.

Sopimus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa, 1975.

General Assembly Resolution 55/2: United Nations Millennium Declaration. 18.9.2000. Saatavilla osoitteessa: <https://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>

Internetlähteet

Haagin vuoden 1954 tiedoksiantosopimuksen jäsenvaltiot

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=33>. Luettu 2.12.2018.

Haagin vuoden 1965 tiedoksiantosopimuksen jäsenvaltiot

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17>. Luettu 2.12.2018.

Euroopan siviilioikeudellinen Atlas

https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_atlas_in_civil_matters-321-fi.do?init=true. Luettu 1.10.2018.

Euroopan siviilioikeudellinen Atlas asiakirjojen tiedoksiannosta

https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-fi.do?clang=fi.

6.12.2018.

Luettu

Euroopan unionin virallinen lehti (EUVL)

<https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>. Luettu 20.10.2018.

Konsulisuhteita koskevan Wienin yleissopimuksen jäsenvaltiot:

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-6&chapter=3&clang=en. Luettu 21.3.2019.

Oikeusministeriön ohjeistus tiedoksiannosta

<http://oikeusministerio.fi/asiakirjojen-tiedoksianto>. Luettu 11.10.2018.

Post- och Inrikes Tidningar

<https://poit.bolagsverket.se/poit/PublikStartIn.do>. Luettu 17.11.2018.

Tietoa Virallisesta lehdestä

<https://www.virallinenlehti.fi/fi/esittely/historia.html>. Luettu 20.10.2018.

Vienna Declaration and Programme of Action. Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>. Luettu 28.3.2019.

Yhdistyneiden kansakuntien historiaa ja toiminnan taustoja

<https://www.yk.fi/node/255>. Luettu 27.3.2019.

Yhdistyneiden kansakuntien asettamat tavoitteet (millenium goals)

<https://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>. Luettu 28.3.2019

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 2001:46

KKO 2006:28

KKO 2008:48

KKO 2011:40

Hovioikeus

Vaasan HO 1.10.2015. t. 462.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Neumeister v. Itävalta. Nro 1936/63, 27.6.1968.

Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta. Nro 4451/70, 21.2.1975.

Feldbrugge v. Alankomaat. Nro 8562/79, 29.5.1986.

Dombo Beheer v. Alankomaat. Nro 14448/88, 27.10.1993.

Buhagiar v. Malta. Nro 48509/99, 20.1.2000.

Nunes Dias v. Portugali. Nro 69829/01; 2672/03. 10.4.2003.

Miholapa v. Latvia. Nro 15226/05, 31.5.2007.

Demir ja Bayakara v. Turkki. Nro 34503/97, 12.11.2008.

Kolegovy v. Venäjä. Nro 15226/05, 1.3.2012.

Euroopan unionin tuomioistuin

C-402/05 Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio (2008) EU:C:2008:461.

C-327/10 Hypoteční banka a.s. v. Udo Mike Lindner (2011) EU:C:2011:745.

C-292/10 G v. Cornelius de Visser (2012) EU:C:2012:142.

C-325/11 Krystyna Alder ja Ewald Alder v. Sabina Orłowska ja Czesław Orłowski: julkisasiamiehen ratkaisuehdotus (2012) EU:C:2012:583.

C-325/11 Krystyna Alder ja Ewald Alder v. Sabina Orłowska ja Czesław Orłowski (2012) EU:C:2012:824.

C-354/15 Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA (2017) EU:C:2017:157.

Kansainvälinen tuomioistuin

North Sea Continental Shelf cases (Saksa v. Alankomaat, Saksa v. Tanska) 20.2.1969.

Case concerning Barcelona Traction, Light and Power company limited (Belgia v. Spain) 5.2.1970.

LaGrand -case (Saksa v. Yhdysvallat) 27.6.2001.

Muut lähteet:

Oikeusministeriön Ilona-Intranet.

Ruotsin tiedoksiantolaki: Delgivningslagen 2010:1932, 16.12.2010.

Sveitsin rikoslaki: Code pénal suisse RO 54 781, 21.12.1937.

Saksan siviiliprosessilain englanninkielinen käännös

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html. Luettu 26.1.2019.

Viron siviiliprosessilain englanninkielinen käännös, translation published 13.12.2013

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513122013001/consolide>. Luettu 26.1.2019.

Lyhenteet

Art.

Artikla

DS

Departmentsserien

EIS

Euroopan ihmisoikeussopimus

EIT

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EMM-asetus

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) N:o 1896/2006, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta

EVV-asetus

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) N:o 861/2007, annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007, eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä.

EU

Euroopan unioni

EUVL

Euroopan unionin virallinen lehti

HCCH

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi

HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
ICJ	Kansainvälinen tuomioistuin (International Court of Justice)
KKO	Korkein oikeus
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
OK	Oikeudenkäymiskaari
OM	Oikeusministeriö
PL	Suomen perustuslaki
RO	Recueil officiel
SEU	Sopimus Euroopan unionista
TEE-asetus	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004, annettu 21 päivänä huhtikuuta 2004, riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta.
TSS-sopimus	Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus
VL	Virallinen lehti
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite

Maailma muuttuu koko ajan pienemmäksi valtioiden välisten rajojen hämärtyessä ja ihmisten ja tavaroiden vapaan liikkuvuuden ollessa jo itsestäänselvyys. Matkustaminen ilman passia ja uusien mahdollisuuksien etsiminen ulkomailta on yhä tavallisempaa. Globalisaation sekä sen tuomien mahdollisuuksien ja haasteiden voisi myös sanoa olevan luuppi, jonka läpi katsomme maailmaa. Nykyään ei voida enää vetää selkeitä rajoja paikallisen ja maailmanlaajuisen tai kansallisen ja kansainvälisen välille, vaan niiden rajat ovat monessa suhteessa hämärtyneet ja osana samaa kokonaisuutta, maailmanlaajuisista ihmisten välistä verkostoa.¹

Yksi mainittavista tekijöistä globalisaation kiihtyneelle tahdille on ollut teknologian nopea kehitys. Se mahdollistaa käytännön tasolla ihmisten ja rahan liikkumisen hetkessä ympäri maailmaa. Muutos olisi tuskin ollut näin suuri, ellei sitä olisi myös poliittisella tasolla tuettu.² Euroopassa suurin murros tapahtui Euroopan unionin (EU) vahvistumisen myötä. Unioni asetti yhdeksi sen tavoitteeksi alueen taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen sen sisäisten rajojen poistamisella.³ Tämä jos mikä vauhditti kansainvälistymiskehitystä ainakin Euroopassa.

Ihmisten lisääntynyt liikkuvuus aiheuttaa myös perinteisesti hyvin kansallisena nähtyjien alojen kuten oikeustieteen kansainvälistymisen.⁴ Monesti kansainvälistyminen nähdään erittäin positiivisena asiana, varsinkin talouden kannalta. Kuitenkin erityisesti lainkäytössä ja -valvonnassa kohdataan myös globalisaation haittapuolet, ja varsinkaan rikokset eivät enää rajoitu pelkästään yhden valtion rajojen sisälle, mikä monimutkaistaa niiden tutkintaa ja selvittämistä.⁵ Erityisesti digitalisaatio ja sen mahdollistamat laittomat teot ja toimet internetissä ovat poistaneet

¹ *Reis – Van der Linden – Bacci – Castles – Delgado-Wise – Kabeer K.P. Kannan – Munck – Roberts – Schot – Therborn – Wagner – Foxon – Kanger* 2017, s. 26–27.

² *McClellan* 2002, s. 3.

³ Tämä tavoite asetettiin alun perin sopimuksessa Euroopan unionista ja sen yleisten määräysten B artiklassa (EYVL C 191/01 29.7.1992, s. 4). Nykyisin sisärajoittomuutta koskeva määräys sisältyy Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 3 artiklaan (EUVL C 202/01 7.6.2016, s. 17).

⁴ *Tolonen* 2000, s. 216. Tolosen mukaan myös oikeus itsessään on globalisoitunut. Se merkitsee valtioiden kasvannutta tarvetta yhtenäistää oikeussääntöjään ja niiden soveltamista. Hänen mukaansa globalisaatiossa kansallisjärjestyksen luoja eli kansallisvaltio heikkenee jättäen tilaa oikeuden yhtenäistyville globalisaatiolle. Ks. *Tolonen* 2000, s. 216–219.

⁵ *McClellan* mainitsee erityisesti huumekaupan, terrorismin ja poliittisen väkivallan tällaisina rikoksina muun järjestäytyneen rikollisuuden ohella. Ks. *McClellan* 2002, s. 3.

viimeisetkin valtioiden väliset rajat rikollisia hyödyttävällä tavalla. Kuka tahansa voi siis joutua rikoksen uhriksi riippumatta hänen ja tekijän välisestä etäisyydestä, mutta siitä huolimatta viranomaiset pystyvät toimimaan vain kansallisen lainsäädäntönsä ja valtionrajojen puitteissa.⁶

Kansainvälistyminen on kuitenkin nykyisin läsnä myös riita-asioissa. Ihmisten tullessa ja mennessä valtiosta toiseen saattavat he jättää jälkeensä esimerkiksi velkoja, joita perittäessä huomataan henkilön muuttaneen toiseen maahan. Näin ollen myös siviilioikeudenkäynnit Suomessa ja ulkomailla ovat alkaneet saada yhä useammin kansainvälisiä kytkentöjä, joihin tuomioistuinten ja kansallisen prosessilainsäädännön tulisi vastata siitä huolimatta, että prosessioikeus nähdään vahvasti kansallisen sääntelyn piiriin kuuluvana oikeudenalana.⁷ Tulkintani mukaan prosessioikeus myös ilmentää jokaiselle valtiolle ominaista lähestymistapaa useisiin eri oikeudenaloihin, joita käsitellään prosessioikeuden kautta kansallisissa tuomioistuimissa. Prosessioikeus voitaisiin siten jopa luokitella osaksi valtion suvereniteettia eli sen oikeutta määrätä myös omasta suhtautumisestaan koko oikeusjärjestykseen ja toteuttaa sitä omissa tuomioistuimissaan noudattaen tietysti kansainvälisen oikeuden velvoitteita.⁸

Siviiliasioissa prosessuaalinen kytkentä ulkomaille tulee usein ensimmäiseksi ilmi oikeudenkäynnin kohteena olevien asiakirjojen saattamisessa ulkomailla oleskelevan asianosaisen tietoon. Tiedoksiannolla tarkoitetaan haasteen, kutsun tai kehotuksen toimittamista sen vastaanottajalle niin, että myös jälkikäteen on mahdollista todentaa, milloin asianosainen sai siitä tiedon.⁹ Tiedoksiannattamisen kaltaisten prosessitoimien suorittaminen ulkomailla on toisaalta ongelmallista, sillä valtiot eivät suvereniteettinsa nojalla yleensä anna muiden maiden viranomaisten suorittaa prosessitoimia omalla alueellaan.¹⁰ Suvereenisuusdoktriini kuvaa valtion suhdetta toisiin valtioihin taaten jokaiselle valtioille itsemääräämisoikeuden omalla alueellaan.¹¹ Ratkaisuna tähän valtiot soveltavat tiedoksiantoa koskevia kansainvälisiä sopimuksia niiden välisessä yhteistyössä. Näiden sopimusten nojalla ne tarjoavat toisilleen kansainvälistä oikeusapua, jota myös avustaminen tiedoksiannon toimittamisessa on.¹² Suomen näkökulmasta katsottuna

⁶ Lewis 2004, s. 1355.

⁷ Koulu 2003, s. 1.

⁸ Lue kansainvälisen prosessioikeuden sijoittumisesta oikeudenalajaossa kappaleessa 1.2.

⁹ HE 16/1990 vp, s. 7. Jälkikäteisellä todentamisella on erityisesti merkitystä riita-asioissa, sillä asiakirjoissa mainittuihin kehotuksiin liittyy usein uhka laiminlyöntien varalta.

¹⁰ McClean 1992, s. 6. Sveitsissä ilman sen suostumusta suoritettavat ulkomaiseen prosessiin liittyvät tiedoksiannot on kielletty jopa vankeusrangaistuksen uhalla. Ks. Sveitsin rikoslain artikla 271 (FF 1949/1233) Saatavilla ranskaksi osoitteessa <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19370083/index.html>. Luettu 26.1.2019

¹¹ Crawford 2012, s. 204. Suvereniteetti doktriini on myös altis kritiikille, sillä valtiot ovat tosiasiallisesti luovuttaneet paljon toimivaltaansa ylikansallisille toimijoille. Suvereniteetti on kuitenkin joustava käsite ja se pystyy sulautumaan eri valtiojärjestelmiin ja kulttuureihin. Näin ollen Crawfordin mukaan valtioiden suvereniteetti ei ole katoamassa huolimatta muutoksista valtioiden toimivaltuuksissa. Crawford 2012, s. 12–13.

¹² Muita kansainvälisen oikeusavun muotoja riita-asioissa ovat todisteiden vastaanottaminen ulkomailla tai pyyntö antaa tietoa toisen valtion oikeusjärjestyksestä. Ks. Koulu 2003, s. 169.

tiedoksiannon pohjana oleva sopimus riippuu siitä, oleskeleeko sen vastaanottaja jossakin toisessa Pohjoismaassa, EU-valtiossa, Haagin tiedoksiantosopimukseen kuuluvassa valtiossa vai näiden maiden ulkopuolella. Pohjoismaiden kesken sovelletaan sopimusta Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa eli Pohjoismaista oikeusapusopimusta (SopS 26/1975) ja Euroopan maiden välillä taas eurooppalaista tiedoksiantoasetusta¹³. Jäsenmäärältään laajimpaan oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksianto ulkomailla siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskevaan yleissopimukseen eli Haagin vuoden 1965 tiedoksiantosopimukseen oli marraskuussa 2018 liittynyt 74 valtiota ympäri maailmaa.¹⁴ Niihin valtioihin, joiden kanssa Suomella ei ole sopimusta, tiedoksianto toimitetaan ulkoministeriön välityksellä.¹⁵ Kansainvälistä tiedoksianto ohjaavia sopimuksia ja menettelytapoja on siis useita, mikä toisaalta kertoo aiheen sääntelyn kerroksellisuudesta ja käytännön soveltamisen mahdollisesta monimutkaisuudesta. Toisaalta useilla sopimuksilla pyritään takaamaan toimivat ja tasapuoliset menettelyt kaikille niiden vaikutuspiirissä oleville. Liittymällä näihin sopimuksiin Suomi on myös voinut osoittaa toimivansa kansainvälistä tiedoksianto koskevassa yhteistyössä muiden valtioiden kanssa ja ottaa siten vastuuta rajat ylittävien tiedoksiantojen onnistumisesta kansainvälisessä yhteisössä.

Kansainvälinen oikeusapu ei oikeustoimena kuulu varsinaiseen oikeudenkäyntiin pyynnön vastaanottavassa valtiossa, vaan kyseessä on eräänlainen aputoimi, joka palvelee lähettävässä valtiossa käytävää oikeudenkäyntiä. Jokelan mukaan oikeusavun käsitteen tarkka rajaus on haastavaa, mutta olennaista on juuri tämän toisen valtion oikeudenkäynnin *palvelutavoitteen* olemassaolo.¹⁶ Oikeusavun ollessa käsitteenä varsin joustava voitaisiin siihen lukea kaikki valtioiden viranomaisten välinen yhteistyö. Esimerkki valtioiden välisestä oikeusavusta kansainvälisen oikeuden alalla on niiden toisilleen tarjoama konsuliapu. Perusta valtioiden väliselle konsuliavulle löytyy konsulisuhteita koskevasta Wienin yleissopimuksesta (SopS 50/1980), johon on sitoutunut tällä hetkellä 180 valtiota.¹⁷ Kyseinen sopimus asettaa säännöt, joiden nojalla vieraan valtion edustajat voivat konsulisuhteen nojalla toimia toisessa valtiossa. Diplomaatti- ja konsulisuhteet valtioiden välillä ovat merkittävä keino pitää yllä hyviä kansainvälisiä suhteita

¹³ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1393/2007, annettu 13 päivänä marraskuuta 2007, oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1348/2000 kumoamisesta. EUVL L 324.

¹⁴ Haagin vuoden 1965 tiedoksiantosopimuksen jäsenvaltiot: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17>. Luettu 2.12.2018.

¹⁵ Oikeusministeriön ohjeistus tiedoksiannosta: <http://oikeusministerio.fi/asiakirjojen-tiedoksianto>. Luettu 15.3.2018.

¹⁶ Jokela 1980, s. 7.

¹⁷ https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-6&chapter=3&clang=_en. Luettu 21.3.2019.

kunnioittaen samalla kunkin valtion suvereniteettia.¹⁸ Tässä tutkielmassa keskityn kuitenkin tuomioistuinten väliseen yhteistyöhön riita-asioiden tiedoksiannossa, jota Koulu on nimittänyt suppeaksi kansainväliseksi oikeusavuksi.¹⁹

Tiedoksiannon lisäksi toinen kansainvälisessä prosessioikeudessa yleinen oikeusavunmuoto on tuomioiden täytäntöönpano toisessa valtiossa, johon viitataan lyhyesti jäljempänä, sillä asiaa koskeva EU-sääntely sisältää joitakin olennaisia elementtejä myös tiedoksiantoon liittyen. Kansainvälisessä tiedoksiannossa käytetään termejä oikeusapua pyytävä valtio ja oikeusapua antava valtio. Oikeusapua pyytävä valtio on se valtio, joka lähettää tiedoksiantopyynnön toiseen maahan oikeusavun saamiseksi ja oikeusapua antava valtio on vuorostaan pyynnön vastaanottava valtio, joka mahdollisuuksiensa mukaan pyrkii suorittamaan tiedoksiannon omalla alueellaan.²⁰ Tässä tutkielmassa käytän termejä *lähettävä* ja *vastaanottava valtio*.

Kun tiedoksiannossa siirrytään maan rajojen yli, saattaa vastassa olla monenlaisia hidasteita ja jopa esteitä. Jokaisella valtiolla on omat lakinsa ja käytäntönsä. Vaikka yhteisiä valtioiden välisiä sopimuksia noudatettaisiinkin täysimääräisesti, on selvää, että jokaisen valtion oikeusjärjestelmän omat erityispiirteet vaikuttavat sen sopimustulkintaan ja lähestymistapaan sekä käyttäytymiseen kansainvälisessä yhteisössä.²¹ Kansainvälisten tiedoksiantojärjestelyjen tarkoituksena on tietysti tehdä tiedoksianto mahdollisimman nopeaksi ja sujuvaksi, jotta oikeudenkäynti ei tämän vuoksi viivästy tai esty. Tällä voisi olla riita-asian toiselle osapuolelle, yleensä kantajalle, haitallisia vaikutuksia. Rajat ylittävässä tiedoksiannossa saattaa esiintyä tiettyjä oikeus- turvaongelmia, joita kansallisessa prosessissa ei välttämättä ilmene kovin usein.²² Ensinnäkin tiedoksiannon ja siihen liittyvien asiakirjojen kieli voi herättää kysymyksen siitä, onko niiden vastaanottaja todella ymmärtänyt itseään koskevan asiakirjan sisällön. Toiseksi kuulutuksen toimittaminen varsinaisen tiedoksiannon sijasta on varsin tavallista kansainvälisissä tapauksissa, jos vastaajan olinpaikasta ei voida saada tietoa. Kuuluttamalla tapahtuva tiedoksianto julkaistaan jonkin kuukauden Virallisessa lehdessä, jossa kerrotaan pääasiallisesti haasteen sisältö sekä se, missä tiedoksiannettavat asiakirjat ovat nähtävillä.²³ Lienee ilmeistä, että jos

¹⁸ Kansainvälisen tuomioistuimen (International Court of Justice, ICJ) ratkaisu LaGrand on merkittävä kansainvälistä tapaoikeutta valottava ratkaisu valtioiden välisistä konsulisuhteista. Tapauksessa tuomioistuin totesi Yhdysvaltojen rikkoneen konsulisuhteita koskevan Wienin yleissopimuksen 36 (1) artiklaa, sillä se ei ajoissa kertonut pidättämilleen ja myöhemmin kuolemaan tuomituille Saksan kansalaisille heidän oikeudestaan saada Saksan konsulaatilta apua asiansa hoitamiseen. Toisaalta myöskään Saksan konsulaatti ei saanut tapausta tietoonsa ajoissa, jolloin sen mahdollisuudet estää Yhdysvaltoja laittamasta kuolemantuomiota täytäntöön heikkenivät (kohta 128 (3)). Tuomioistuin myös totesi, etteivät kansallisen lainsäädännökset voi olla esteenä sopimuksessa taattujen oikeuksien täyttämiseksi, johon Yhdysvallat oli menettelynsä perustanut (kohta 91).

¹⁹ Koulu 2003, s. 169—170.

²⁰ Koulu 2003, s. 169.

²¹ Ervo 1996, s. 24.

²² McClean 1992, s. 7.

²³ Lisää kuulutuksesta kappaleessa 3.2.

tavoiteltava henkilö on ulkomailla, hän tuskin saa tietoonsa Suomessa suomen kielellä julkais-
tua kuulustiedoksiantoa.²⁴ Siitä huolimatta kuulutus on pätevä tiedoksiantotapa, jonka jälkeen
prosessia voidaan jatkaa normaalisti. Tiedoksiannon vastaanottaja, siviilikanteessa siis vastaaja,
saattaa siten helposti jäädä alakynteen prosessissa heti sen alkumetreillä. Kuulustiedoksiantoa
käsitellään useassa yhteydessä tässä tutkielmassa, sillä sen vaikutus oikeudenmukaiseen tiedok-
siantoon on mielestäni merkittävä.²⁵

Kansainvälisen riita-asian tiedoksiannossa on siten monta vaihetta, jossa asianosaisten eli kan-
tajan ja vastaajan oikeudet voivat joutua ristiriitaan. Vastaajalla on oikeus saada tieto itseään
koskevasta oikeudenkäynnistä, vaikka se olisi vireillä toisessa valtiossa, ja vastaavasti kanta-
jalla on oikeus hakea oikeuksiaan tuomioistuimesta sekä saada oikeudelta lainvoimainen pää-
tös. Oikeutta saada tieto kaikista asiaan liittyvistä seikoista sekä lausua niistä kutsutaan kontra-
diktorisiksi periaatteiksi eli vastapuolen kuulemisperiaatteeksi. Oikeutta saada asiansa käsitel-
lyksi tuomioistuimessa kutsutaan taas access to justice -periaatteeksi.²⁶ Mainitut periaatteet ovat
molemmat kansainvälisinä ihmisoikeuksina turvattuja ja ne ovat tärkeä osa *oikeudenmukaista*
oikeudenkäyntiä. Kun kaksi saman arvoisena pidettyä ihmisoikeutta joutuu edellä mainitun kal-
taiseen ristiriitatilanteeseen, tuomioistuimen tulee kussakin yksittäistapauksessa perustaa rat-
kaisunsa niin sanotulle pienemmälle pahalle. Pienemmän pahan määräytyminen taas perustuu
punnintaan oikeushyvien välillä. Punninta on täysin tapauskohtaista, eikä oikeudenmukaisen
oikeudenkäynnin arvoille ole mahdollista luoda absoluuttista tärkeysjärjestystä.²⁷

ICJ on joutunut suorittamaan edellä mainitun kaltaista punnintaa laajemmassa ja kansainväli-
sessä mittakaavassa koskien valtion vastuun laajuutta toimistaan muita valtioita ja koko kan-
sainvälistä yhteisöä kohtaan. Tapauksessa *Barcelona Traction Light and Power Company Li-
mited* (1970) ICJ totesi valtioilla olevan velvoitteita koko kansainvälistä yhteisöä kohtaan eli
erga omnes -vastuuta. Tapauksessa belgialaisilta osakkeen omistajilta evättiin erga omnes -
oikeudet, sillä valtioiden yhteisöllinen vastuu ei ulottunut yksittäisiin osakkeenomistajiin. Ny-
kyisin korostunut yksilöoikeuksia korostava tulkintakäytäntö sekä edellä mainittu punninta
oikeushyvien välillä voisi muodostaa erilaisen ratkaisun, sillä oikeuksien kieltäminen *erga om-
nes* voisi tiukan tulkinnan mukaan olla nykyisen ihmis- ja perusoikeus myönteisen

²⁴ Koulu 2003, s. 175.

²⁵ Ks. esimerkiksi *HE 16/1990 vp*, s. 4, *McClellan* 2002, s. 27—28, *Koulu* 2003, s. 175.

²⁶ Termi access to justice -*oikeus* on myös mahdollinen, mutta tässä tutkielmassa nimenomaan access to justice -
periaate kuvaa paremmin sen suhdetta kontradiktoriseseen periaatteeseen, ja näiden periaatteiden rinnasteista ase-
maa toisiinsa nähden.

²⁷ *Ervo* 1996, s. 26—27.

oikeuskäsityksen vastainen. Toisaalta erga omnes -oikeuksien kuulumisen myös yksittäisille henkilöille tai ryhmille ja niiden käsittely voisi olla melkoinen haaste kansainvälisille toimijoille.

Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on tutkia, miten kontradiktorinen periaate ja access to justice -periaate, sijoittuvat toisiinsa nähden kansainvälisessä tiedoksiannossa. Tutkimuskysymyksenä on siten: (1) Onko mahdollista, että kontradiktorinen periaate toteutuu täysimääräisemmin kuin access to justice -periaate tai päinvastoin rajat ylittävässä tiedoksiannossa vaikuttaen siten asianosaisten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen? (2) Lisäksi pyrin selvittämään, miten ja missä tilanteissa asianosaisten oikeuksien väliset ristiriidat tulevat erityisesti ilmi. (3) Tämän ohella selvitän, mitä mahdollisia oikeusturvaongelmia valtioiden rajat ylittävässä tiedoksiannossa voi syntyä verrattuna yksinomaan kotimaassa tapahtuvaan tiedoksiantoon. Lähtökohtani tutkimuskysymyksiin vastaamiselle perustuu Suomen näkökulmaan, sillä osana kansainvälistä yhteisöä sekä Pohjoismaita ja EU:ta Suomella on monta erilaista näkökulmaa valtioiden väliseen yhteistyöhön kansainvälisessä tiedoksiannossa. Suomi oletettavasti tekee melko paljon oikeusapua vaativaa yhteistyötä myös Venäjän kanssa johtuen valtioiden maantieteellisestä läheisyydestä. Mielenkiintoisen asetelmasta tekee se, että Venäjän kanssa oikeusavun saaminen ja antaminen on todennäköisesti erilaista verrattuna länsinaapuruihin ja muuhun Eurooppaan. Periaatteessahan on mahdollista, että tiedoksiannon oikeudenmukaisuus riippuu pitkälti siitä toisesta valtiosta, joka on osana yksittäisessä tapauksessa lähetettävänä tai vastaanottavana valtiona. Tämä voi myös vaikuttaa asianosaisten oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja olla ehkä jopa ihmisoikeuksien vastainen.

Pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin tarkastelemalla sekä aiheen tarjoamaa teoriaa että käytäntöä. Pääpaino tutkimuksessa on nimenomaisesti haasteiden tiedoksiannossa, mutta paikoin käytän myös terminä yleisempää *asiakirjojen tiedoksiantoa*, sillä muutkin asiakirjat kuin haasteet kytkeytyvät tutkimuksessa käsiteltyihin teemoihin. On toki selvää, että nimenomaan juuri haasteiden tiedoksiannossa tulee noudattaa erityisen varmoja tiedoksiantomenetelmiä niiden luonteen vuoksi. Näkökulma rajat ylittävään tiedoksiantoon tässä tutkimuksessa pohjautuu pitkälti Suomen sijoittumiseen tässä asetelmassa sekä Suomen oikeusjärjestykseen. Ottaen huomioon EU:n suuren merkityksen sen jäsenmaiden välisessä oikeudellisessa yhteistyössä sekä esimerkiksi Pohjoismaiden samankaltaisen oikeuskulttuurin voisivat Suomen näkökulmasta laaditut kannanotot ja pohdinnat päteä tietyissä määrin myös joidenkin muiden valtioiden vastaaviin rajat ylittävään tiedoksiantoon koskeviin kysymyksiin.

Mielikuva oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä on varsin yhtenäinen kaikissa demokraattisissa oikeusvaltioissa, mutta käytännön toteutus ei aina vastaa näitä mielikuvia.²⁸ Erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on tehnyt urauurtavaa työtä viimeisten vuosikymmenten aikana määritellään mitä oikeudenmukainen oikeudenkäynti tarkoittaa demokraattisia arvoja edustavassa Euroopassa. Pohjana EIT:n tulkinnalle on Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS), jota on sanottu yhdeksi maailman tehokkaimmista ihmisoikeussopimuksista, sillä EIT valvoo varsin tehokkaasti sen oikeudenmukaista soveltamista jäsenmaissa.²⁹

1.2 Kansainvälinen prosessioikeus kansallisen ja kansainvälisen oikeuden välimaastossa

Tämä tutkimus sijoittuu kansainvälisen prosessioikeuden alueelle. Kansainvälinen prosessioikeus koskee valtion rajat ylittävien oikeudenkäyntien menettelytapoja, mutta se on osa valtion kansallista oikeusjärjestystä. Näin ollen kyse ei ole varsinaisesta kansainvälisestä oikeudesta. Kansainvälisen tiedoksiannon sääntely on siten valtion sisäistä oikeutta, sillä siitä säädetään muun muassa kansallisissa laeissa ja velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa. Nämä kansainvälisen prosessioikeuden alaan kuuluvat sopimukset saavat kuitenkin velvoittavuutensa kansainvälisestä oikeudesta, ja sopimusten tulkintaan vaikuttavat kansainvälisen oikeuden yleiset oikeusperiaatteet. Kansainvälinen oikeus ja kansainvälinen prosessioikeus eivät siis ole irrallisia toisistaan, vaan toimivat vuorovaikutuksessa keskenään.³⁰ Kansainvälisen prosessioikeuden tulee kunnioittaa kansainvälisen oikeuden periaatteita, vaikka kyse onkin valtion sisäisestä oikeudesta. Itse asiassa, kuten Wienin valtiosopimus oikeutta koskevan yleissopimuksen 27 artiklassa säädetään, valtiosopimuksen osapuoli ei voi jättää noudattamatta itseään velvoittavan kansainvälisen sopimuksen määräyksiä vedoten sisäisen oikeutensa määräyksiin. Valtiosopimuksia on siten noudatettava *pacta sunt servanda* -säännön nojalla (Wienin valtiosopimus oikeutta koskevan yleissopimuksen 26 artikla).

Perinteisesti on nähty, että valtioiden lähestymistavasta sisäisen oikeuden ja kansainvälisen oikeuden suhteeseen on olemassa kaksi koulukuntaa: dualismi ja monismi. Monismin lähtökohdaksi on, että sisäinen oikeus ja kansainvälinen oikeus ovat osa samaa ja yhtä oikeusjärjestystä.³¹

²⁸ Esimerkiksi ICJ:n tapauksessa LaGrand Yhdysvallat selkeästi rikkoi konsulisuhdetta koskevan Wienin yleissopimuksen säännöksiä myöntäen myös itse rikkoneensa sopimusta (kohta 15).

²⁹ Van Dijk – van Hoof – van Rijn – Zwaak 2006, s. 35–36.

³⁰ Koulu 2003, s. 2–3.

³¹ Dixon 2007, s. 88.

Kansainvälisen oikeuden velvoitteet tulevat myös sellaisinaan osaksi kansallista oikeutta ilman erillisiä muodollisuuksia.³² Mikäli käytännön lainsoveltamisessa kansallisen ja kansainvälisen oikeuden välille syntyy ristiriita, on kansainvälinen oikeus aina etusijalla. Syitä sille on monia, mutta yhtenä tällaisena perusteena Dixon mainitsee sen, että kansainvälistä oikeutta pidetään kykenevämpänä ja myös luotettavampana ihmisoikeuksien turvaajana. Dualismi puolestaan perustuu sisäisen oikeuden ja kansainvälisen oikeuden rinnakkaisuudelle. Ne siis toimivat toisistaan erillisinä, mutta samojen oikeuksien ja velvollisuuksien parissa.³³ Lisäksi dualistisessa valtiossa kansainvälisen oikeuden velvoitteet tulee saattaa osaksi sisäistä oikeutta erillisillä lainsäädäntötoimenpiteillä.³⁴ Dixonin mukaan tämä voi aiheuttaa sen, että jotkut teot ovat samanaikaisesti laillisia kansallisen oikeuden mukaan, mutta kiellettyjä kansainvälisessä oikeudessa.³⁵ Mielestäni tämä ei kuitenkaan merkitse dualistisen valtion mahdollisuutta olla noudattamatta kansainvälistä oikeutta, vaan kansainvälisen oikeuden loukkaukset käsitellään eri menettelyssä esimerkiksi ICJ:ssä. Kansainvälinen oikeus voi siten myös asettaa rajoja kansainvälisen prosessioikeuden soveltamiselle esimerkiksi kieltona puuttua toisen valtion suvereniteettiin.³⁶ Tutkimuksessani pyrin lähestymään aihetta universaalista ja kansainvälisoikeudellisesta näkökulmasta, vaikka edellä mainituin tavoin lähtökohtanani onkin Suomen sijoittuminen tässä kuviossa.

Kansainvälisten sopimusten osapuolina on usein kymmeniä erilaisen oikeusjärjestelmän valtioita. Koska valtiot voivat säätää ja panna täytäntöön lakeja vain omalla alueellaan, on valtioiden tullut laatia niiden välisiä yhteistyömalleja, esimerkiksi kansainvälisiä sopimuksia. Brownlien mukaan velvoittavat sopimukset muodostavat sopimuksen osapuolille, kansainvälisessä oikeudessa valtioille, toimintamallit, joita niiden tulee vastaisuudessa noudattaa ja jotka ovat lähtökohtaisesti myös identtiset kaikille sopimuksen osapuolille.³⁷ Kansainvälisen oikeuden *yleiset oikeuseriaatteet*³⁸ ovat alun perin valtioiden kansallisissa lainsäädännöissä tärkeinä pidettyjä periaatteita, jotka sittemmin on niiden perustavanlaatuisen luonteen takia erotettu osaksi kansainvälisen oikeuden lähteitä.³⁹ Kansainvälisten periaatteiden sekä yleis- ja erityissopimusten lisäksi kansainvälisen oikeuden lähteenä pidetään kansainvälistä tapaoikeutta.⁴⁰

³² Hannikainen 2014, s. 71.

³³ Dixon 2007, s. 89.

³⁴ Hannikainen 2014, s. 71

³⁵ Dixon 2007, s. 89

³⁶ Koulou 2003, s. 8.

³⁷ Brownlie 2003, s. 12.

³⁸ Tolosen mukaan taas yleiset oikeuseriaatteet eivät nimenomaan ole peräisin kansallisista arvostuksista, vaan ne ovat kehittyneet valtioita yhdistävinä periaatteita. Ks. Tolonen 2000, s. 220. Ervon mukaan oikeuseriaatteet pohjautuvat oikeuskulttuurin hyväksymiin arvoihin. Tästä seuraa tietysti se, että nämä arvot voivat vaihdella laajalti eri valtioissa. Ks. Ervo 1996, s. 15.

³⁹ Brownlie 2003, s. 18—19.

⁴⁰ Ks. Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö Art. 38(1).

Huomionarvoista tässä yhteydessä on myös edellä mainittujen monistisen ja dualistisen opin erilaiset lähestymistavat kansallisen ja kansainvälisen oikeuden suhteeseen erityisesti tilanteessa, jossa samassa asiassa voidaan soveltaa sekä kansainvälistä että kansallista oikeutta. Dualistisessa mallissa nämä kaksi systeemiä toimivat täysin erillään toisistaan ja monistisen doktriinin mukaan taas kansainvälisellä oikeudella on etusija myös kansallisen oikeuden sisällä.⁴¹ Saattaa olla, että koska Suomi on enemmänkin dualistisen koulukunnan edustaja, myös kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisen prosessioikeuden ero on suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa nähty niin selvänä.⁴²

1.3 Tutkimuksen dispositio ja metodinen perusta

Tutkimuksen dispositio rakentuu kahdesta kokonaisuudesta, joita käsitellen melko erillisinä toisistaan toisessa ja kolmannessa luvussa, mutta jotka neljännessä luvussa sidon yhteen. Toisessa luvussa tarkastelen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä varsin yleisesti asianosaisten näkökulmasta. Tulkintani mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus korostuu erityisesti kansainvälisluonteisissa oikeudenkäynneissä, kun asianosaisella on vain rajattu ja pitkälti viranomaisten toiminnasta riippuva mahdollisuus saada tietoa ja ymmärtää käytävää prosessia. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsite ei myöskään ole täysin yksiselitteinen, joten sen ääriviivojen määrittämiseksi tutkin käsitteen sisältöä painottaen erityisesti kontradiktorista periaatetta ja access to justice -periaatetta. EIT valvoo tehokkaasti EIS:n 6 artiklassa taatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, joten sen oikeuskäytäntö on suuressa roolissa tässä määrittelyssä. Myös kansainvälisen oikeuden *ius cogens* normeja käsitellään tässä työssä.

Kolmannessa luvussa käsitellen tiedoksiantoa yleisellä tasolla ja pyrin systematisoimaan ja selkeyttämään yleisimpiä tiedoksiantotapoja sekä niitä ohjaavia kansainvälisiä tiedoksiantosopimuksia. Toisessa luvussa käsittelemäni oikeudenmukainen oikeudenkäynti on linssi, jonka läpi tarkastelen rajat ylittävää tiedoksiantoa ja luon pohjaa tutkimuskysymyksiin vastaamiselle johdopäätöksissä.

Neljännessä eli viimeisessä varsinaisessa pääluvussa liitän kaksi aiempaa lukua yhteen. Tarkastelen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista kansainvälisessä tiedoksiannossa sekä analysoin kontradiktorisen periaatteen ja access to justice -periaatteen toteutumisen välistä

⁴¹ Brownlie 2003, s. 31—32.

⁴² Hannikaisen mukaan EU-jäsenyys on Suomessa saanut aikaan monistisen suuntauksen vahvistumisen, sillä EU-asetukset tulevat voimaan sellaisinaan ilman mitään lainsäädäntötoimenpiteitä. Ks. Hannikainen 2014, s. 71.

suhdetta ja niiden painotusta eri tilanteissa. Tässä tulkinnassa nojaudun pitkälti oikeuskäytäntöön. Nostan myös esiin tutkimuksen perusteella havaitsemiani kansainvälisen tiedoksiannon asianosaisille mahdollisesti aiheuttamia oikeusturvaongelmia. Johtopäätöksissä vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin ja tiivistän tutkimuksen perusteella tekemäni havainnot asianosaisten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta kansainvälisessä tiedoksiannossa.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on analysoida ja vertailla riitaprosessin asianosaisten oikeuksien toteutumista rajat ylittävässä tiedoksiannossa lainopin eli oikeusdogmatiikan näkökulmasta. Lainoppi tulkitsee ja systematisoi voimassa olevan oikeuden sisältöä sekä pyrkii myös punnitsemaan ja yhteensovittamaan oikeusperiaatteita keskenään.⁴³ Tässä tutkimuksessa oikeusdogmaattinen lähestymistapa ilmenee lakien, kansainvälisen sääntelyn sekä oikeustapausten sisällön ja merkityksen selvittämällä asianosaisten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen näkökulmasta *de lege lata*. Lainopin sisällä voidaan kuitenkin havaita erilaisia suuntauksia, jotka vastaavat kysymykseen millaista punnintaa, tulkintaa ja systematisointia oikeusdogmaattisella tutkimusmetodilla aiotaan suorittaa.⁴⁴ Tässä tutkimuksessa kyseinen suuntaus on *kriittinen lainoppi*. Se huomioi yhteiskunnan, vallan ja arvojen vaikutuksen lain sisällön tulkintaan, systematisointiin ja punnintaan.⁴⁵ Pohja tällaiselle tulkinnalle tutkimuksessani on arvoperustainen nojaten ihmis- ja perusoikeuksiin. Systematisoin erityisesti kansainvälisiä tiedoksiantosopimuksia asianosaisten oikeusturvan näkökulmasta. Taloudelliset vaikuttimet ja prosessiekonomia ovat vahvasti läsnä tuomioistuinten arjessa, sillä kuten jäljempänä tässä työssä selvitetään, sinänsä selkeät kansainväliset sopimukset ja niitä tukeva kansallinen lainsäädäntö eivät välttämättä käytännössä takaa sitä, että rajat ylittävä tiedoksianto tapahtuisi molempien asianosaisten oikeuksia täysimääräisesti kunnioittaen.

Tutkielman kohdeyleisönä ovat tuomioistuinlaitoksen virkamiehet. Tutkimus on kuitenkin osaltaan myös yleisluontoinen, joten sen kohdeyleisöksi sopivat myös aiheesta kiinnostuneet maallikot. Tutkielman tarkoituksena ei ole esittää absoluuttista kannanottoa siitä, miten oikeudenmukainen tiedoksianto kansainvälisluonteisissa prosesseissa tällä hetkellä on tai miten sitä tulisi muuttaa. Ensisijaisesti haluan tuoda aiheen esille ihmislähtöisestä näkökulmasta, sillä riskinä on, että monimutkaisissa prosesseissa perusasiat kuten huolellisesti toimitettu tiedoksianto jäävät kaiken muun jalkoihin. Tämä on luonnollisesti kestäväntöntä demokraattisten arvojemme ja ihmisten yhtäläisyyttä korostavien periaatteiden näkökulmasta.

⁴³ Hirvonen 2011, s. 21–24.

⁴⁴ Siltala 2003, s. 468.

⁴⁵ Hirvonen 2011, s. 50.

2. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

2.1 Mitä oikeudenmukainen oikeudenkäynti merkitsee

Rajat ylittävät oikeudenkäynnit ovat lisääntyneet merkittävästi viime vuosina.⁴⁶ Tämä vaatii perinteisesti valtion sisäisenä oikeutena nähdyn prosessioikeuden valjastamista myös kansainvälisen yhteistyön välineeksi. Toki prosessioikeudella on myös kansainvälisessä oikeudessa hyvin tärkeä asema, sillä esimerkiksi EIT joutuu pohtimaan syvällisesti prosessioikeudellisia kysymyksiä liittyen muun muassa sen toimivaltaan ja muihin prosessin edellytyksiin. Kansainvälisen yhteistyön merkitys sujuvalle viranomaisprosessille ei kuitenkaan poista asianosaisten oikeutta *oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin*, vaan tämä vaatimus saattaa jopa korostua, kun asianosaisella on vain rajattu mahdollisuus saada tietoa tai ymmärtää asian sisältöä toisessa valtiossa käynnissä olevasta prosessista. Rajat ylittävässä tiedoksiannossa oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin käy ilmi kantajan oikeutena saada tuomioistuimelta lainvoimainen päätös asiassa *access to justice -periaatteen*⁴⁷ mukaisesti ja vastaajan oikeutena *kontradiktori-**sen periaatteen* mukaisesti lausua itseään koskevassa asiassa ja saada tietoonsa koko asian kannalta merkityksellinen aineisto.⁴⁸ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö terminä ei ole yksiselitteinen, joten pyrin teorian kautta pääsemään sen käsitteelliseen ytimeen. Tässä alaluvussa käsitellään ensin kansainvälisen oikeuden ehdottomia normeja ja niitä teoreettisia peruselementtejä, joista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin voidaan yleisellä tasolla nähdä rakentuvan. Seuraavassa alaluvussa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteelliselle sisällölle haetaan myös tukea kansainvälisistä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaavista ihmisoikeussopimuksista sekä EIT:n ratkaisukäytännöstä sekä sen sopimustulkinnasta. Tämän luvun viimeisessä alaluvussa myös tutkin kontradiktori-sen periaatteen ja *access to justice -periaatteen* sisältöä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta perehtyen niiden käytännön merkitystä valottaviin tapaoikeuden ratkaisuihin.

Tässä alaluvussa olennaisia käsitteitä ovat oikeudenkäynnin varmuus-, nopeus -ja halpuusvaatimukset. Varmuusvaatimus viittaa oikeudenkäynnin luotettavuuteen ja erityisesti sen lopputuloksen "oikeellisuuteen". Oikeusjärjestelmään kohdistuvan luottamuksen kannalta varmuus

⁴⁶ *McClea*n 2002, s. 3.

⁴⁷ *Jokela* 2016, s. 32.

⁴⁸ *Jokela* 2016, s. 77.

vaatimuksen täytyminen on erityisen tärkeä. Nopeusvaatimus taas viittaa jokaisen oikeuteen saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä (esimerkiksi PL 21.1 §, EIS 6 artikla, KP-sopimuksen 9 artiklan 3 kohta). Nopeus turvaa myös prosessin *sujuvuutta* siten, ettei käsittely veny tarpeettomasti, mikä muodostuisi epäoikeudenmukaiseksi asianosaisille. Halpuusvaatimuksen tavoitteena taas on turvata jokaisen mahdollisuus oikeudenkäyntiin siten, että se olisi taloudellisesti kaikille mahdollista. Lisäksi tässä alaluvussa käsittelen aseiden yhtäläisyyden periaatetta (*equality of arms*). EIT:n määritelmä kyseisestä periaatteesta on seuraava: "Periaate merkitsee sitä, että kaikille jutun osapuolille pitää varata kohtuullinen aika valmistella omaa puheenvuoroaan oikeudenkäynnissä ilman, että tämä asettaisi häntä oleellisesti huonompaan asemaan suhteessa vastapuoleen." Se korostaa siis asianosaisten tasapuolisuuden vaatimusta.

Kansainvälisessä oikeudessa tunnetaan sellaisia *ehdottomia ihmisoikeusnormeja*, joista ei voida missään tilanteessa poiketa. Nämä *ius cogens* normit ovat koko kansainvälistä yhteisöä velvoittavia sääntöjä.⁴⁹ *Ius cogens*in kaltaiset ehdottomat normit on myös turvattu Wienin valtiosopimusoikeutta koskevan yleissopimuksen 53 artiklassa, sillä sen mukaan valtiosopimus on mitätön, jos se on ristiriidassa näiden normien kanssa. Hannikaisen mukaan esimerkiksi syytetyille ja pidätetyille tulee turvata tietyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, kuten saada vapaudenriistonsa oikeutus käsitellyksi tuomioistuimessa. Näin ollen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on ainakin tietyissä määrin *ius cogens* normi, josta ei saada poiketa missään tilanteessa.⁵⁰ On myös sanottu, että yleisesti velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia olisi sellaisenaan *ius cogens* normi. Dixonin mukaan tällainen tulkinta voi kuitenkin olla liian laava.⁵¹

On huomattava, että niin EIS:n kuin muidenkin kansainvälisiä ihmisoikeuksia turvaavien sopimusten tulkinta on muuttunut vuosien varrella. Erityisesti niin sanottu terrorismin vastainen sota on saattanut aiheuttaa joidenkin ehdottomina pidettyjen oikeuksien turvaamisen höllentymisen. Tämä tarkoittaa sitä, että nykyisin valtiot saattavat olla valmiita tinkimään tietyistä ihmisoikeuksista, jopa ehdottomista *ius cogens* normeista, maksimoidakseen sillä muiden oikeuksien toteutumisen. Radikaali esimerkki tästä on juuri terrorismin vastainen sota, jossa Guantánamon vangituilta epäillyiltä evättiin muun muassa oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sillä heiltä kiellettiin pääsy tuomioistuimeen.⁵² Erityisesti vaikuttaisi siis siltä, että kansalaisten turvallisuus on noussut perusteeksi rajoittaa joidenkin muiden oikeuksien

⁴⁹ *Brownlie* 1998, s. 514—515. *Ius cogens* normit ovat jopa YK:n peruskirjan yläpuolella. Ks. *Hannikainen* 2014, s. 68. Tässä tutkielmassa edellä mainitussa tapauksessa *Barcelona Traction* (1970) ICJ erotteli selkeästi toisistaan valtioiden keskinäisen vastuun ja valtion vastuun koko kansainvälistä yhteisöä kohtaan. *Ius cogens* normit kuuluivat jälkimmäiseen.

⁵⁰ *Hannikainen* 2014, s. 128.

⁵¹ *Dixon* 2007, s. 346.

⁵² *Barela* 2014, s. 111.

täysimääräistä toteutumista. On huolestuttavaa, että länsimaat ovat ryhtyneet jopa ydinalueen ihmisoikeuksien rajoittamiseen, vaikka ovat perinteisesti olleet niiden puolestapuhujia.⁵³ Tästä huolimatta haluan uskoa, että pääsääntöisesti oikeudenmukainen oikeudenkäynti on yhä ehdoton ihmisoikeus eli *ius cogens* normi.

Huolimatta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin asemasta *ius cogens* normien joukossa on sillä riski jäädä tehokkaan ja nopean prosessin jalkoihin erityisesti riita-asioissa. Kantajalla on toisaalta oikeus saada riita-asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi, mutta vastaajalla on vastavuoroisesti oikeus saada itseään koskeva haaste ja muut asiakirjat tiedoksi valmistellakseen puolustustaan. Kun toinen asianosaisista oleskelee ulkomailla, riski asianosaisten oikeuksien kollisiotilanteeseen kasvaa, sillä asianosaisten tavoittaminen toisessa valtiossa ei ole yhtä yksinkertaista kuin kotimaassa. Tähän lienee syynä ainakin kunkin valtion oma prosessuaalinen toimivalta alueellaan sekä esimerkiksi valtioiden käyttämät erilaiset tiedoksiantotavat.⁵⁴ Toisissa valtioissa tiedoksianto voi olla suhteellisen raskaskin prosessitoimi, kun taas toisissa valtioissa se voidaan tietyissä asioissa hoitaa nykyisin varsin yksinkertaisesti sähköisiä kanavia pitkin.⁵⁵

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on osa lähes jokaisen valtion perustuslakia, sillä se on vakiinnuttanut asemansa myös kaikissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Huolimatta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeästä ja korostuneesta asemasta, sen tarkkaa sisältöä ei ole määritelty tyhjentävästi edes näissä sopimuksissa, vaan niissä tyydytään luettelemaan yleisellä tasolla oikeudenkäynniltä edellytetyt vähimmäisvaatimukset. Toisaalta kuten Virolainen toteaa, on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä mahdoton määritellä *in abstracto*, sillä sen arviointi edellyttää aina kokonaisvaltaista ja yksittäistapaukseen perustuvaa tarkastelua.⁵⁶ Tulkintani mukaan tässä piilee sekä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien ihmisoikeussopimusten vaikuttavuuden heikkous että vahvuus. Tapauskohtainen tarkastelu altistaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällön erilaisille tulkinnoille ja painotuksille riippuen siitä, missä maassa oikeudenkäynti on vireillä. Toisaalta tapauskohtainen harkinta mahdollistaa yksittäistapaukseen liittyvien piirteiden huomioon ottamisen paremmin ja sitä kautta aidosti objektiiviseen lopputulokseen pääsemisen. Euroopan unionissa ollaan edellä mainitun haasteen äärellä, sillä unionin lainsäädännön ja esimerkiksi EIT:n ratkaisujen tarkoituksena on harmonisoida lainsäädäntöä ja sen soveltamista unionissa. Niin monen oikeusjärjestelmän

⁵³ Hannikainen 2014, s. 130.

⁵⁴ Lex Fori -periaatteen mukaan lähetävä ja vastaanottava valtio soveltavat alueellaan omaa prosessilakiaan. Aiheesta lisää kappaleessa 3.1. Ks. myös Koulou 2003, s. 171.

⁵⁵ EU:n sisälläkin on jokseenkin erilaisia tiedoksiantomenetelmiä. Kootusti eri EU-jäsenmaiden hyväksymät tiedoksiantotavat Euroopan siviilioikeudellisessa Atlaksessa: https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-fi.do?clang=fi. Luettu 6.12.2018.

⁵⁶ Virolainen 1995, s. 139.

yhtenäistäminen voi kuitenkin olla haasteellista ilman, että kunkin valtion omat erityispiirteet otetaan huomioon. Toisaalta mikäli jäsenvaltioille annettaisiin liikaa omaa päätösvaltaa, ei kyseessä olisi enää lainsäädännön harmonisointi.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja sen todellinen sisältö ovat saaneet taustalleen runsaasti teoriaa. Ehdoton oikeudenmukaisuus on tavoite, jota kohti pyritään nojaamalla yhteisymmärrykseen. Konsensus kuitenkin edellyttää osapuolilta kompromisseja. Valitettavasti käytännössä ei ole mahdollista löytää sellaisia periaatteita, jotka kaikki osapuolet hyväksyisivät varauksetta yhteisymmärryksessä. Erityisesti valtioiden kohdalla tätä yhteisymmärrystä hankaloittavat niitä erottavat tekijät kuten historia ja erilaiset oikeuskulttuurit.⁵⁷ Tämä on tilanne myös määriteltäessä mitä käsite oikeudenmukainen oikeudenkäynti pitää sisällään universaalista näkökulmasta.

Ensimmäiseksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin merkityssisältöä voi lähteä hahmottamaan perinteisenä pidetyistä oikeudenkäynnin peruselementeistä. Peruselementit pitävät sisällään erilaisia oikeudenkäynnin osatekijöitä, jotka turvaavat kaikkien osapuolten asemaa sen aikana mahdollisimman tehokkaasti. Tärkeimpinä näistä osatekijöistä ovat prosessin *varmuus-*, *nopeus-* ja *halpuus*, jotka on perinteisesti katsottu osaksi *tarkoituksenmukaista* oikeudenkäyntiä.⁵⁸ Sanotaan, että enää pelkkä tarkoituksenmukainen prosessi ei kuitenkaan riitä, vaan erityisesti yksilöoikeuksia korostavat ihmisoikeudet ovat kasvattaneet merkitystään prosessioikeuden arvopäämäärien taustalla.⁵⁹ Jokela onkin tiivistäen todennut prosessin tavoitteena olevan ”*aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääseminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla.*”⁶⁰ Oikeudenmukainen oikeudenkäynti saattaakin olla juuri ihmisoikeuksien korostuneen aseman vuoksi tarkoituksenmukaisuusperiaatteen ohi ajava oikeudenkäynniltä edellytetty perusperiaate, sillä se ottaa laajemmin huomioon myös oikeusjärjestelmän arvot kuin pelkästään varmuutta, nopeutta ja halpuutta edustava tarkoituksenmukaisuus.⁶¹ Käytännön prosessissa käsitteet tarkoituksenmukainen ja oikeudenmukainen eivät usein joudu kollision⁶², sillä niiden päämäärät ovat pitkälti yhtäläiset. Tässä tutkielmassa käytän pääasiassa termiä oikeudenmukainen tarkoittaen sillä myös tarkoituksenmukaisuuden kriteerit täyttävää prosessia. Huolimatta siitä, että varmuus-, halpuus- ja nopeusvaatimukset edustavat yhdessä oikeudenmukaista prosessia, voivat ne joutua keskenään törmäyskurssille tai

⁵⁷ Ervo 1996, s. 37—38.

⁵⁸ Jokela 2016, s. 71—72.

⁵⁹ Abrahamin mukaan asianmukaisen prosessin osatekijöitä ovat viranomaisten yhdenmukaiset ja ennustettavissa olevat toimintatavat. Abraham 1998, s. 119. Ks. myös Jokela 2016, s. 72.

⁶⁰ Jokela 2016, s. 72.

⁶¹ Jokela 2016, s. 72. Ks. myös Ervo 1996, s. 48 tai Ervo 2005 s. 13—14. Ervon mukaan tarkoituksenmukaisuusperiaate sijoittuu yksilönsuojaperiaatteen alle, jolloin yksilönsuoja on prima facie arvoltaan etusijalla.

⁶² Ervo 1996, s. 48.

ristiriitaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kanssa.⁶³ Halpuustavoite perustuu kustannus-
tehokkaalle sääntelylle, jonka mukaan asetetut tavoitteet tulee saavuttaa mahdollisimman edul-
lisesti.⁶⁴ Tämä voi johtaa ristiriitaan erityisesti varmuusvaatimuksen kanssa, sillä mahdollisim-
man halvan prosessin riskinä on sen lopputuloksen epävarmuus.⁶⁵ Yhteistä kuitenkin kaikille
näille periaatteille on niiden päämäärä turvata nimenomaan *yksilöiden suoja* valtion lainkäyttö-
voimaa vastaan.⁶⁶

Toiseksi määriteltäessä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä, on tarpeen tuoda esille
asianosaisten tasapuolista asemaa korostava teema. Virolainen on nimittäin mielestäni osuvasti
todennut siviilioikeudenkäynnin olevan luonteeltaan asianosaisten välistä keskustelua.⁶⁷ Tällä
hän viitanee riita-asioissa vallitsevaan asianosaisjohtoiseen menettelyyn, jossa tuomarilla on
usein enimmäkseen prosessin johtoon ja lopullisen päätöksentekoon liittyvä rooli.⁶⁸ Tällaisella
menettelyllä tuomari pyrkii turvaamaan oikeudenkäynnin järjestyksen vaikuttamatta liiallisesti
asian kulkuun.⁶⁹ Oikeudenkäynti, jossa pääasiallinen vastuu asian selvittämisestä on asianosai-
silla, korostaa tasapuolisten menettelyjen takaamista molemmille osapuolille koko prosessin
ajan. Tätä tasapuolisuutta ilmentää aseiden yhtäläisyyden periaate (*equality of arms*). Termi
mainittiin ensimmäisen kerran Euroopan ihmisoikeuskomission raportissa jo vuonna 1962.
Varsinaisesti aseiden yhtäläisyyden periaate vakiintui yleiseen käyttöön EIT:n oikeuskäytän-
nön myötä, erityisesti syytettyjen turvaksi rikosoikeudenkäynneissä.⁷⁰ Tulkintani mukaan ase-
iden yhtäläisyyden periaate tiivistää sekä riita- että rikosasioissa hyvin tärkeät oikeudenmukai-
suuden elementit, kuten molempien oikeuden saada tietoonsa samat oikeudenkäyntiin liittyvät
dokumentit ja oikeuden lausua vastapuolen esittämistä oikeudenkäyntiväitteistä.⁷¹ Ilman tätä
oikeudenkäynti ei olisi tasapuolinen. EIT on ratkaisussa *Dombo Beheer B.V. v. Alankomaat*
todennut aseiden yhtäläisyydestä seuraavaa: ”Periaate merkitsee sitä, että kaikille jutun osapuol-
lille pitää varata kohtuullinen aika valmistella omaa puheenvuoroaan oikeudenkäynnissä ilman,

⁶³ *Ervo* 1996, s. 48—49.

⁶⁴ Lainsäädännön tehokkuus hallinnollisessa mielessä on taas hallinnollisten kustannusten minimointia. Ks. *Määttä* 2006, s. 42.

⁶⁵ *Ervo* 1996, s. 49.

⁶⁶ *Ervo* 1996, s. 38—39.

⁶⁷ *Virolainen* 1995, s. 17.

⁶⁸ On kuitenkin selvää, että myös riita-asioissa oikeuden puheenjohtajalla on velvollisuus valvoa, että oikeuden-
käynti tapahtuu selkeästi ja johdonmukaisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä kunnioittaen. Ks. *Jokela* 2015,
s. 55.

⁶⁹ *Jokela* 2015, s. 57.

⁷⁰ *Mrcela* 2017, s. 16—17. Ratkaisussa *Neumeister v. Itävalta* EIT vahvisti aseiden yhtäläisyyttä loukatun sekä
sen olevan osa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ks. *Neumeister v. Itävalta* 27.6.1968, kohta 22.

⁷¹ Esimerkiksi tapauksessa *Feldbrugge v. Alankomaat* hakijalle ei ollut varattu tilaisuutta lausua kahdesta päätök-
sen perustana olleesta lääkärintlausunnosta. EIT totesi tämän olevan vastoin EIS 6(1) artiklaa, joka turvaa oikeu-
denmukaisen oikeudenkäynnin. Ks. EIT:n ratkaisu *Feldbrugge v. Alankomaat* 29.5.1986, 44 kohta. Oikeus saada
tietoonsa samat asiakirjat kuin vastapuolella ulottuu siis hyvin laajalle.

että tämä asettaisi häntä oleellisesti huonompaan asemaan suhteessa vastapuoleen.”⁷² Edellä sanotusta voidaan päätellä, että aseiden yhtäläisyys saa merkityksensä jo asiakirjojen tiedoksiannossa, sillä tiedoksiannon vastaanottajan tulee saada *kaikki* asiaa koskevat asiakirjat tiedoksi riippumatta olinpaikastaan siten, ettei tämä aseta häntä olennaisesti vastapuolta huonompaan asemaan. Kyse on niin perustavanlaatuisesta oikeudesta, että huolimatta asiakirjojen toimittamisesta toiseen maahan ja sen aiheuttamasta vaivasta, tulisi sekä lähettävän että vastaanottavan valtion taata aseiden yhtäläisyyden tarkoittama tasapuolisuus prosessin alusta alkaen kaikille asianosaisille. Mikäli tiedoksiantoa ei toimiteta vastaanottajalle asianmukaisesti ulkomaille, on vastaanottajalta evätty ratkaisussa *Dombo Beheer B.V v. Alankomaat* vahvistettu oikeus valmistella puheenvuoroaan. Aseiden yhtäläisyys edellyttää siten myös kontradiktorisen periaatteen toteutumista, mikä on tärkeää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Tällä perusteella voisi sanoa, että jos aseiden yhtäläisyys ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti eivät ole toistensa synonyymeja, ovat ne ainakin käsitteinä lähellä toisiaan.

On kuitenkin mainittava, että terrorismitapauksissa aseiden yhtäläisyys ei edellä mainitulla tavalla välttämättä toteudu. EUT:n yhdistetyissä tapauksissa *Kadi ja Al Barakaat v. neuvosto ja komissio* tuomioistuin päätti olla noudattamatta YK:n turvallisuusneuvoston määräyksiä terroristilistoista ja päätyi siten poistamaan kaksi listalla ollutta henkilöä EU:ssa käytössä olevasta listasta. Perusteenaan tuomioistuin mainitsi, että sen on varmistettava, että EU:ssa tehtävät toimet ovat perusoikeuksien mukaisia.⁷³ Listatuilla henkilöillä ei esimerkiksi ollut oikeutta tulla kuulluksi missään vaiheessa eikä hakea listalta poistamista tuomioistuimessa. EU antoi siis heille oikeussuojaa toimivaltansa mahdollistavassa laajuudessa.⁷⁴ Huolimatta siitä, että aseiden yhtäläisyyden periaate ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ovat vakiinnuttaneet asemansa demokraattisissa yhteiskunnissa ei sen toteutuminen ole itsestään selvyyttä, kuten tapaus osoittaa.

Kolmanneksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin todellisen sisällön hahmottamiseksi on havainnollistavaa tuoda esiin oikeudenmukaisuuden teoreettinen jako substantiaaliseen ja proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen, jotka ilmentävät vastuuta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Substantiaalinen oikeudenmukaisuus viittaa lain sisällön ja sen tarkoituksen oikeudenmukaisuuteen. Se on siten aineellista oikeudenmukaisuutta. Proseduraalinen oikeudenmukaisuus viittaa taas siihen menettelyyn, jolla lain tai muun säännöksen määräykset on toteutettu. Se keskittyy siis ainoastaan menettelytapaan eikä tämän menettelytavan

⁷² EIT *Dombo Beheer B.V. v. Alankomaat* 27.10.1993, 33 kohta.

⁷³ C-402/05 *Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio* (2008), kohdat 283—284.

⁷⁴ C-402/05 *Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio* (2008), kohta 348.

sisällölliseen oikeudenmukaisuuteen.⁷⁵ Proseduraalinen ja substantiaalinen oikeudenmukaisuus ovat kuitenkin riippuvaisia toisistaan, sillä proseduraalinen oikeudenmukaisuus asettaa kehykset substantiaaliselle oikeudenmukaisuudelle. Teoreettisella tasolla erottelulla proseduraaliseen ja substantiaaliseen oikeudenmukaisuuteen on paikkansa, sillä se auttaa hahmottamaan mistä oikeudenmukaisuus koostuu ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Käytännössä itse oikeudenkäynnissä jaolla ei kuitenkaan ole juuri merkitystä. Tämä johtuu siitä, että proseduraalinen ja substantiaalinen oikeudenmukaisuus ovat lainsäädännössä ja ihmisoikeussopimuksissa nivoutuneet tiiviisti yhteen.⁷⁶ Oikeudenmukaisuus on kokonaisuus, johon kuuluvat kaikki oikeudenkäyntiin vaikuttavat elementit, ja sen ymmärtäminen kokonaisuutena saattaa olla myös asianosaisten etu. Kyse on aiemmin mainitusta asetelmasta, jossa ovat vastakkain yksilöiden suoja ja valtion lainkäyttövoima. Tulkintani mukaan substantiaalisen oikeudenmukaisuuden vaikutukset heijastuvat yksilöihin, mikä korostaa *lainvalmistelijoiden* vastuuta oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Vastuu proseduraalisesta oikeudenmukaisuudesta on taas *lainkäyttöelimillä*, esimerkiksi tuomioistuimilla. Proseduraalinen oikeudenmukaisuus perustuu säädettyjen lakien noudattamiselle, mikä siis tarkoittaa sitä, että proseduraalinen oikeudenmukaisuus on riippuvainen substantiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Mikäli prosessi on oikeudenmukainen, kasvaa todennäköisyys sille, että myös substantiaalisesti prosessi on oikeudenmukainen.⁷⁷ Tällä haluan ilmentää sitä, että vastuu oikeudenmukaisesta prosessista ulottuu pidemmälle kuin pelkästään tuomioistuihin. Yksilönsuojan kannalta on tärkeää, että oikeudenmukaisuus kokonaisuutena toteutuu täysimääräisesti, ja tässä tutkielmassa käsittelem substantiaalista ja proseduraalista oikeudenmukaisuutta yhdessä.

2.2 YK ja EU oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin suunnannäyttäjinä

Huolimatta siitä, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti on käsitteenä häilyvä, on se turvattu monissa merkittävässä kansainvälisissä ihmisoikeusinstrumenteissa.⁷⁸ Ensimmäisten joukossa tämä tapahtui vuonna 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 10 artiklassa. Artiklan mukaan jokaisella on oikeus tulla kuulluksi *oikeudenmukaisesti* riippumattomassa ja

⁷⁵ Abraham 1988, s. s. 122—123.

⁷⁶ Ervo 1996, s. 37.

⁷⁷ Ervo 2005, s. 13.

⁷⁸ Mikäli oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin otettaisiin selkeästi osaksi luovuttamattomia *ius cogens* normeja ei käsitettä voitaisi pitää enää häilyvänä, vaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat elementit tulisi selkeästi kirjata kansainvälisiin sopimuksiin.

puolueettomassa tuomioistuimessa.⁷⁹ Julistus on ollut myös mallina sitä seuranneille sopimuksille. Siinä vahvistettuja oikeuksia on tarkennettu ja saatettu oikeudellisesti velvoittavaan muotoon muun muassa kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (KP-sopimus)⁸⁰ ja EIS:ssa. KP-sopimuksen 14 artiklassa taataan oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa.⁸¹ Pääasiallisesti se turvaa samoja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia oikeuksia kuin ihmisoikeusjulistus, mutta yksityiskohtaisemmin luetellen.⁸² Yksityiskohtaisuutensa lisäksi KP-sopimus on laadittu aiempaa velvoittavampaan muotoon, sillä sen noudattamista valvoo YK:n ihmisoikeusneuvosto (ent. komitea), jonne voivat valittaa sekä valtiot että yksityishenkilöt.⁸³ Ihmisoikeusjulistuksen jälkeen laadittuihin sopimuksiin ole kuitenkaan lisätty täysin uusia oikeuksia. Julistus on siis itsessään ollut todellinen tiennäyttävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saralla.⁸⁴ Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, KP-sopimus ja sen kaksi valinnaista pöytäkirjaa sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus) muodostavat yhdessä sitovan kansainvälisen ihmisoikeusasiakirjan (International Bill of Rights) ja siten perustan ihmisoikeuksien sitovalle sääntelylle.⁸⁵

Euroopassa YK:n ihmisoikeusjulistuksen kaltainen suunnannäyttävä on ollut EIS, jonka alkusanoissa todetaan sen pyrkimyksenä olleen nimenomaisesti ihmisoikeusjulistuksessa mainittujen oikeuksien turvaaminen. EIS 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan tai velvollisuuksistaan. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu kuitenkin muitakin kuin EIS 6 artiklassa lueteltuja asioita. Varsinainen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö riippuu EIT:n sopimustulkinnasta ja ratkaisukäytännöstä, sillä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö voi olla edellä mainitulla tavalla häilyvä. Koska EIS ja EIT ovat vaikuttaneet niin merkittävästi jäsenmaiden suhtautumiseen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, on niillä merkittävä rooli myös tässä tutkielmassa arvioitaessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista kansainvälisessä tiedoksiannossa.

⁷⁹ Tarkempi sanamuoto: Jokaisella on täysin tasa-arvoisesti oikeus siihen, että häntä oikeudenmukaisesti ja julkisesti kuullaan riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan määrättäessä tai häntä vastaan nostettua rikossyytettä selvitettäessä.

⁸⁰ Suomessa KP-sopimus tuli voimaan vuonna 1976 (SopS 7-8/1976).

⁸¹ Tarkempi sanamuoto: Kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia tuomioistuinten edessä. Päätettäessä rikossyytteestä henkilöä vastaan tai hänen oikeuksistaan tai velvoituksiaan riita-asiassa jokaisella on oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen edessä.

⁸² KP-sopimus esimerkiksi erikseen turvaa nuorten henkilöiden etua 14 artiklan 4 kohdassa. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ei ole näin yksityiskohtainen.

⁸³ Ervo 2005, s. 6.

⁸⁴ Ervo 2005, s. 5.

⁸⁵ <https://www.yk.fi/node/255>. Luettu 27.3.2019.

EIS on yksi tehokkaimmista ihmisoikeussopimuksista sen valvontakoneiston eli EIT:n ansiosta. Tätä valvontakoneistoa on myös ajan myötä uudistettu tuomioistuimen kasvaneen työmäärän vuoksi esimerkiksi tarkemmalla juttujen seulonnalla (EIS 35 artikla). Juttujen seulonnalla on kuitenkin myös kääntöpuolensa, sillä jo alkuvaiheessa hakemuksista hylätään Hannikaisen mukaan yli 90 prosenttia. Hänen mielestään hakemusten suuri määrä voi johtua valittajien tietämättömyydestä EIT:n tuomiovallasta. Jutturuuhka aiheuttaa väijäämättä sen, että tuomioistuimen tulee keksiä keinoja vähentää saapuvia valituksia. Ensisijaisen tärkeää on kuitenkin jäsenvaltioiden toimiminen EIS:n mukaisesti, jotta aiheet valituksille tuomioistuimeen vähenisivät.⁸⁶ Suuren työmäärän lisäksi EIT on kohdannut myös muita ongelmia käytännön työssään. Venäjä keskeytti jäsenmaksujensa maksamisen Euroopan neuvostolle vastalauseena Venäjän äänestys-oikeuden jäädyttämiselle Euroopan neuvoston parlamentaarisessa yleiskokouksessa sekä muille Venäjän vastaisille pakotteille Krimin niemimaan valtauksen jälkeen.⁸⁷

EIS:n taustalla vaikutti ennen sen syntyä muita kansainvälisiä toimijoita, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin merkityksen korostumiseen jäsenmaissa. Euroopan neuvosto nimittäin perustettiin pian toisen maailmansodan jälkeen, ja ensimmäisenä sen agendalla oli perustavanlaatuisten ihmisoikeuksien kokoaminen yhteen sopimukseen. Taustalla saattoi vaikuttaa ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen käytännön kyvyttömyys turvata sopimuksessa turvatut ihmisoikeudet.⁸⁸ Vuonna 1950 työ saatiin päätökseen, ja EIS oli syntynyt.⁸⁹ Suomessa sopimus saatettiin voimaan vuonna 1990 (SopS 19/1990). Jäsenvaltioitaan oikeudellisesti velvoittava EIS vahvisti sen piirissä oleville yksilöille mahdollisuuden hakea muutosta kokemiinsa ihmisoikeusloukkauksiin kotivaltiossaan. EIS myös edellytti jäsenmaiden lainsäädäntöjen saattamista sopimuksen edellyttämälle tolalle.⁹⁰ Euroopan neuvosto antaa EIS:n kaltaisen velvoittavan sopimuksen lisäksi myös suosituksia jäsenmaidensa oikeudenmukaisten prosessien kehittämiseksi. Vuonna 1984 Euroopan neuvoston ministerikomitea julkaisi suosituksen jäsenmaiden siviiliprosessien kehittämiseksi ja yhtenäistämiseksi. Suositus kehottaa jäsenmaita muun muassa nopeaan menettelyyn tuomioistuimissa huomioiden kuitenkin demokraattisen oikeuskäsityksen asettamat korkeat vaatimuksen oikeudenkäynnille. Tuomioistuinten tehtävänä on myös tasa-arvoisen kohtelun takaaminen kaikille oikeudenkäynnin osapuolille.⁹¹ Lisäksi kuka tahansa jäsenvaltion lainkäyttövallan piirissä oleva on oikeutettu

⁸⁶ Hannikainen 2014, s. 132—133.

⁸⁷ Henderson 2018, s. 400—401.

⁸⁸ Dixon 2007, s. 355.

⁸⁹ Van Dijk – van Hoof – van Rijn – Zwaak 2006, s. 3—4.

⁹⁰ Dixon 2007, s. 355.

⁹¹ Recommendation of the committee of ministers to member states on the principles of civil procedure designed to improve the functioning of justice. Recommendation no. R (84) 5, s. 1-2.

asioimaan EIT:ssa käytyään ensin läpi kansalliset oikeusasteet, kun hänen EIS:ssä tarkoitettuja oikeuksiaan on loukattu. Tämän mahdollisuuden käyttäminen ei siten katso henkilön kansalaisuuteen.⁹² Itse asiassa muutaman vuoden takaisen tiedon mukaan yli 99 prosenttia valituksista onkin yksityisten henkilöiden tekemiä asuinvaltioitaan vastaan.⁹³

EIS muutti Suomessa ihmisoikeuksien asemaa lainsäädäntötoimintaa ohjaavista periaatteista yksilölle kuuluviksi oikeuksiksi, joiden toteuttamista voidaan viimekädessä vaatia tuomioistuimessa.⁹⁴ Asianmukainen tiedoksianto on olennainen osa EIS 6 artiklan edellyttämää oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, ja kyseisen artiklan nojalla EIT on antanut runsaasti ennakkoratkaisuja vakiinnuttaessaan yhtenäistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitystä jäsenmaissa.

Kuten edellä on todettu, riippuu EIS 6 artiklan todellinen sisältö EIT:n suorittamasta sopimustulkinnasta ja sen muodostamasta oikeuskäytännöstä. EIS 6 artikla itsessään ei tyhjentävästi määrittele oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä, joten sopimustulkinnalla on tärkeä osa sopimuksen soveltamisessa. Kaiken tulkinnan pohjana on valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus vuodelta 1969, jonka sopimustulkintaa koskevia periaatteita EIT avaa vuoden 2008 ratkaisussa *Demir ja Bayakara v. Turkki*. Ratkaisussa selvennettiin perusteita, joiden valossa EIS:ta tulkitaan ja miten siinä käytetyt ilmaisut tulisi ymmärtää. Ensinnäkin tuomioistuin katsoo tulkinnan pohjana olevan Wienin yleissopimuksen 31—33 artiklat, joiden mukaan sopimusta tulee tulkita vilpittömässä mielessä antamalla sopimuksessa käytetyille sanonnoille niiden tavallinen merkitys ottaen huomioon sopimuksen tarkoitus ja päämäärä. Ihmisoikeussopimusta tulee siis soveltaa tehokkaalla ja käytännöllisellä tavalla, jotta sen tarkoitus ei jäisi tyhjäksi. Lisäksi sopimusta tulee tulkita yhtenä kokonaisuutena, ja EIT:n tulee ottaa toiminnassaan huomioon tämän sopimuksen lisäksi muut ihmisoikeussopimukset huomioiden yhteiskunnan muuttuvat olosuhteet ja sen kehityksen.⁹⁵

Wienin sopimuksen pohjalta EIT loi myös oman tulkintametodinsa pyrkiessään täsmentämään EIS:n takaamia oikeuksia. Ensisijaisesti EIT:n tulkintamalli suosii sopimuksen kirjaimellista tulkintaa, johon voidaan hakea täydennystä muista EIS:n säännöksistä.⁹⁶ Sopimuksessa käytettyjen käsitteiden ollessa usein varsin yleisluontoisia tulee niille teleologisen tulkinnan⁹⁷ mukaisesti tarvittaessa hakea merkitys myös sopimuksen tarkoituksesta ja päämäärästä. EIT on teleologisen tulkinnan pohjalta luonut kolme pääperiaatetta, jotka ovat tehokas suoja (*effective*

⁹² *Van Dijk – van Hoof – van Rijn – Zwaak* 2006, s.13—14.

⁹³ *Hannikainen* 2014, s. 132.

⁹⁴ *Ervo* 2005, s. 38—39.

⁹⁵ *Demir ja Bayakara v. Turkki* 12.11.2008, kohdat 65—67.

⁹⁶ *Settem* 2016, s. 15—16.

⁹⁷ Teleologinen tulkinta pyrkii valitsemaan tulkintavaihtoehtoista sen, mikä tukee sääntelyn alkuperäistä tavoitetta parhaiten. Ks. *Hirvonen* 2011, s. 40.

protection), mukautuva tulkinta (*dynamic interpretation*) ja tasapaino (*fair balance*). Tehokkaan suojan periaatteen mukaan sopimuksella suojattujen oikeuksien tulee olla myös *käytännössä* tehokkaasti suojattuna. Mukautuvan tulkinnan periaate kehottaa tulkitsemaan sopimusta ajanmukaisessa kontekstissa huomioimalla nykypäivän vaatimukset. Tasapaino taas viittaa tasapainoon yksilön oikeuksien sekä yleisen edun välillä.⁹⁸

Tulkintaperiaatteiden valossa näyttää siltä, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö voi vaihdella tapauskohtaisesti, sillä tehokas suoja, mukautuva tulkinta ja tasapaino saattavat erilaisissa tilanteissa edellyttää erilaista lähestymistapaa. Selvää tietysti on, että tuomioistuinten ratkaisukäytännön tulee olla yhtenäistä ja tärkeistä ihmisoikeuksista ei voida tinkiä missään tilanteessa. Tulkintaperiaatteita seuraamalla voi olettaa sekä kantajan että vastaajan oikeuksien tulevan tasapuolisesti huomioon otetuiksi. Kuitenkaan nämäkään periaatteet eivät voi taata sitä, etteivät heidän oikeutensa joutuisi kollision. Tällaisessa tilanteessa tulee turvautua oikeuksien väliseen punnintaan. Kollisiotilanteita varten on hankala etukäteen laatia toimintamalleja, ja siksi oikeuskäytännöllä onkin suuri rooli hahmotettaessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä.

Kaikki edellä mainitut oikeudelliset instrumentit sisältävät perinteisinä tai jopa itsestään selvinä pidettyjä oikeudenkäynnin edellytyksiä tuomioistuimen riippumattomuudesta ja oikeudenkäynnin julkisuudesta. Näitä sopimuksia sovelletaan hyvin erilaisissa oikeuskulttuureissa, ja jotta se olisi mahdollista, ovat ylikansalliset sopimukset muotoilultaan varsin yleisiä. Yleisyys takaa mahdollisuuden soveltaa sopimuksia kunkin jäsenvaltion haluamalla tavalla, mikä on sekä näiden sopimusten vahvuus että heikkous.⁹⁹ Vaikka ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle jo pelkän ihmisyyden perusteella on myös esitetty kannanottoja, että ihmisoikeudet olisivat enemmänkin kulttuurisidonnaisia riippuen siten yhteiskunnallisesta järjestelmästä. Tämä tarkoittaisi sitä, että toisissa valtioissa korostettaisiin enemmän esimerkiksi taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia ja toisissa vapausoikeuksia.¹⁰⁰ Ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa Wienissä vuonna 1993 tämä ajatus kuitenkin tyrmättiin ja konferenssista laaditussa asiakirjassa todetaankin, että huolimatta yksittäisen valtion taloudellisesta, poliittisesta tai kulttuurisesta järjestelmästä, tulee kaikkien valtioiden yhtäläisesti taata ihmisoikeuksien toteutuminen.¹⁰¹ Lopullinen vastuu ihmisoikeuksien toteuttamisessa on sopimusvaltioilla.

⁹⁸ *Settem* 2016, s. 37.

⁹⁹ *Ervo* 1996, s. 38.

¹⁰⁰ *Hannikainen* 2014, s. 116.

¹⁰¹ Vienna Declaration and Programme of Action 1993, kohta 5. Saatavilla osoitteessa <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>. Luettu 28.3.2019. Ks. *Hannikainen* 2014, s. 116.

2.3 Asianosaisten erilaiset vaatimukset oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille

2.3.1 Kontradiktorinen periaate

Riita-asiassa on nimensä mukaisesti kyse kahden asianosaisten välillä vallitsevasta oikeudellisesta riidasta. On siis selvää, että he ovat riidan kohteena olevasta asiasta hyvin eri mieltä ja näin ollen myös todennäköisesti haluavat käymältään oikeudenkäynniltä eri asioita. Tämä voi merkitä sitä, että asianosaiset toivovat erilaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöitä painotettavan asiassa. Tässä ja seuraavassa alaluvussa keskitytään tämän tutkielman kannalta kahteen tärkeään oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ilmentävään periaatteeseen. Kontradiktorinen periaate ja access to justice -periaate voivat joutua ristiriitaan erityisesti juuri rajat ylittävässä tiedoksiannossa. Käyn läpi yleisesti käsitteiden sisältöä ja niiden merkitystä oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille. Periaatteiden soveltamista rajat ylittävässä tiedoksiannossa käsitellään neljännessä pääluvussa, jossa arvioin myös punninnan mahdollisuutta periaatteiden välillä, sillä molemmat eivät aina voi toteutua molempia asianosaisia tyydyttävällä tavalla yhtä aikaa.

Tuomioistuimen objektiivinen ratkaisu riita-asiassa ei ole mahdollinen ilman molempien osapuolten mahdollisuutta osallistua asian käsittelyyn. Osallistuminen sisältää muun muassa oikeuden esittää oma versionsa oikeudenkäynnin perusteena olevasta tapahtumasta ja sitä tukevat todisteet. Toisaalta asianosaiselle tulee varata mahdollisuus lausua myös toisen osapuolen väitteistä ja todisteista.¹⁰² Tätä asianosaisten oikeutta kutsutaan *kontradiktoriseksi periaatteeksi*.¹⁰³ Ervo on kuitenkin todennut, ettei kyse enää nykyisin ole perinteisessä mielessä vain vastapuolen oikeudesta lausua toisen vaatimuksista ja esittää omansa. Hänen mukaansa varsinkin EIS ja sen nojalla annettu oikeuskäytäntö korostavat molempien osapuolten tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua aktiivisesti ja täysimääräisesti itseään koskevaan prosessiin. Tämä sisältää esimerkiksi kaiken aineiston läpikäymisen oikeudenkäynnissä sekä riittävän ajan varaamisen

¹⁰² Kuten tässä tutkielmassa on edellä selostettu, terrorismiepäilyjen kohdalla täysi kontradiktorisuus ei aina välttämättä toteudu. Ks. Barela 2014, s. 111, Chaskalson 2008, s. 523—524, C-402/05 Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio (2008).

¹⁰³ Virolainen 1995, s. 212.

kontradiktorisen prosessin takaamiseksi.¹⁰⁴ Tämä tasa-arvoa korostava Ervon näkemys heijastaa tulkintani mukaan aseiden yhtäläisyyden korostunutta asemaa.¹⁰⁵

Kontradiktorinen periaate velvoittaa erityisesti tuomioistuimia, jotka eivät edes saa ratkaista juttua ennen kuin molemmin puolinen kirjallinen tai suullinen kuuleminen jutussa on tapahtunut.¹⁰⁶ Kontradiktorisella periaatteella on useita merkittäviä tehtäviä oikeudenkäynnin tarkoituksen toteutumisen kannalta. Ensinnäkin asianosaisten kuuleminen molemmin puolin lisää tasavertaisuutta heidän välillään.¹⁰⁷ Tämä on erityisen tärkeää, kun oikeudenkäynnissä ovat vastakkain epätasa-arvoisessa valtasuhteessa olevat osapuolet, esimerkiksi julkinen valta ja yksityishenkilö. Toiseksi, kun kaikki asian selvittämisen kannalta relevantit seikat ovat tuomioistuimen tiedossa, helpottuu myös sen työ oikeussuojan antamisessa, jotta aineellinen totuus saavutetaan.¹⁰⁸ Jos tuomio perustettaisiin vain toisen osapuolen lausumille, ei objektiivista näkemystä ja aineellista totuutta voitaisi ikinä saavuttaa. Tämän vuoksi kontradiktorisen periaatteen toteutuminen on arvostettu korkealle yhdeksi prosessioikeuden pääperiaatteista. Kolmanneksi kontradiktorisen periaatteen noudattaminen tukee myös prosessiekonomiaa, sillä periaatetta vastoin tehdyt päätökset kasvattavat oikeusjärjestelmän yhteiskunnalle aiheuttamia kuluja. Jos tuomioistuimen päätökset ovat alusta alkaen kontradiktorisesti perusteltuja, on tällä myös merkittävä vaikutus oikeudenkäynneistä koituviin kustannuksiin sekä asianosaisille että yhteiskunnalle.¹⁰⁹

Kontradiktorisen periaatteen asemasta tärkeänä prosessiperiaatteena Suomen lainsäädännössä kertoo se, että periaatteen laiminlyönnin johdosta tuomio voidaan jopa poistaa. Oikeudenkäymiskaaren (OK 4/1734) 31 luvun (109/1960)1 §:n 1 momentin 2-kohdan mukaan lainvoiman saanut tuomio voidaan tuomiovirheenä poistaa, jos poissaoleva, jota ei ole haastettu, tuomitaan taikka jos henkilö, jota ei ole kuultu, muutoin kärsii haittaa tuomiosta. Kuulemisperiaatteen laiminlyönti on siten niin vakava puute prosessissa, että jopa lainvoimainen tuomio voidaan poistaa. Periaatteen merkitystä ei tietenkään vähennä Suomen perustuslain (PL, 731/ 1999) 21 §:n säännös oikeusturvasta, jonka mukaan ”jokaisella on *oikeus saada asiansa käsitellyksi* asianmukaisesti *ja ilman aiheetonta viivytystä* lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai

¹⁰⁴ Ervo 2005, s. 59—60.

¹⁰⁵ Toisaalta on selvää, että pelkkä kontradiktorisuus ei tee prosessista automaattisesti tasapuolista, vaan koko oikeusjärjestelmän tulee olla oikeudenmukainen, jotta taloudellisesti, sosiaalisesti tai muutoin heikommassa asemassa olevat asianosaiset eivät todennäköisesti ole samalla lähtöviivalla käytävässä prosessissa.

¹⁰⁶ Jokela 2016, s. 78.

¹⁰⁷ Anglosaksisessa oikeusjärjestelmässä kontradiktorista periaatetta kutsutaan juuri tähän tasavertaisuuteen viittaen *equality of arms* -periaatteeksi. Ks. Virolainen 1995, s. 213.

¹⁰⁸ Ervo 2005, s. 60.

¹⁰⁹ Ervo 1996, s. 81—82. Ervo myös sanoo, että toisaalta kontradiktorisen periaatteen ylikorostaminen voi myös kasvattaa oikeudenkäynnin taloudellisia kustannuksia. Tämänkin periaatteen soveltaminen edellyttää siis tiettyä tarkoituksenmukaisuutta.

muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä *oikeus tulla kuulluksi*, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla”.¹¹⁰

Tiedoksiannon kannalta huomion arvoista on myös se, että OK 31 §:n tarkoittamaan vakavaan laiminlyöntiin päädytään myös silloin, jos vastaajaa ei asianmukaisesti haasteta. Näin ollen oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen tiedoksiantaminen ilmentää niin ikään kuulemisperiaatetta.¹¹¹ Päätelmäni mukaan kyseessä on siis tavallaan oikeus tulla kuulluksi jo ennen varsinaisia oikeudenkäynti-istuntoja. Tällä menettelyllä taataan *mahdollisuus* lausua asiassa, vaikka asianosainen ei tosiasiallisesti tätä mahdollisuutta haluaisi myöhemmin käyttää

EIS 6 artikla sisältää kontradiktorisen periaatteen, vaikkei sitä siinä suoraan mainita. Kaiken oikeudenkäyntiaineiston pitää olla yhtä kontradiktorista ja tuomioistuin voi perustaa päätöksensä vain sille materiaalille, joka läpäisee tämän kontradiktorisuuden.¹¹² Asiakirjojen tiedoksiantoa osana kuulemisperiaatetta ja EIS 6 artiklaa on käsitelty EIT:n ratkaisukäytännössä. Ratkaisussa *Kolegovy v. Venäjä* tuomioistuin otti kantaa kuulemisperiaatteen mukaiseen tiedoksiantoon toteamalla, että EIS 6 artikla ei takaa asianosaiselle tietyssä muodossa toimitettua tiedoksiantoa, mutta haastaminen tulisi suorittaa siten, että hänellä on *tosiasiallisesti* aikaa valmistella omaa osuuttaan tuomioistuimessa tapahtuvaa kuulemistä varten. Pelkkä muodollinen asiakirjojen lähetys varmistamatta, että vastaanottaja saa ne lopulta haltuunsa, ei täytä tätä vaatimusta eikä siten ole kontradiktorisen periaatteen mukainen menettelytapa.¹¹³ Ratkaisu jättää siis sekä tiedoksiannon vastaanottajalle että lähettäjälle toimimisvelvoitteen. Lähettäjän, yleensä tuomioistuimen, tulee varmistua, että vastaanottaja saa tiedoksiannon ja vastaavasti vastaanottajan tulee hyväksyä tietyt tiedoksiantotavat.

Tulkintani mukaan tiedoksiannon tapahtuminen on ehkä jopa tärkein osa kontradiktorista prosessia ja siten myös ihmisoikeuksien mukaista menettelyä. Jos tiedoksiantoa ei tapahdu heti menettelyn alkaessa, ei prosessista tule missään vaiheessa kontradiktorinen. Tämä puoltaa kontradiktorisen periaatteen asemaa johtavien oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien periaatteiden joukossa. Parhaimmillaan täysimääräisesti toteutunut kontradiktorinen periaate edustaa modernia demokraattista oikeusjärjestystä. Se on perustavanlaatuinen vaatimus toimivalle

¹¹⁰ Nyky-yhteiskunnassa on kuitenkin uudenlaisia haasteita täyttää lain vaatimukset, sillä esimerkiksi terrorismista epäillyillä ei välttämättä ole samoja oikeuksia (ks. C-402/05 *Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio* (2008)).

¹¹¹ *Virolainen* 1995, s. 215. Virolaisen mukaan periaatteeseen sisältyy asianosaisen oikeus esittää oma kanteensa, oikeus lausua vastapuolen oikeudenkäyntiaineistosta sekä *oikeus saada tieto asiasta*. s. 215

¹¹² *Ervo* 2005, s. 60.

¹¹³ *Kolegovy v. Venäjä* 1.3.2012, 40 kohta.

yhteiskunnalle ja oikeuselämälle, eikä siitä voida poiketa missään tilanteessa.¹¹⁴ Toisaalta sitä tosi seikkaa ei voida sivuttaa siten, että niin rikos- kuin siviiliasioissakin on tilanteita, joissa toinen osapuoli nimenomaan ei halua osallistua prosessiin ja lyöttäytyy sen vuoksi passiiviseksi. Tämä taas aiheuttaa toiselle osapuolelle, yleensä kantajalle, haasteita saada omaa asiaansa eteenpäin tuomioistuimessa. Tällaisessa tilanteessa kulminoituu kontradiktorisen periaatteen ja access to justice -periaatteen välinen problematiikka.

2.3.2 Access to justice -periaate

Yleisessä tiedossa on, että oikeudenkäynti tuomioistuimessa maksaa paljon. Suurien yhtiöiden ollessa oikeudenkäynnin osapuolina, ei kuluriski ole välttämättä merkittävä hidaste oikeudenkäynnin aloittamiselle, vaan päinvastoin voi olla jopa taloudellisesti kannattavaa hakea oikeuksia tuomioistuin tietä. Yksityisille henkilöille tilanne on kuitenkin eri, ja kuluriski on hyvin todennäköisesti hidaste oikeudenkäynnin aloittamiselle. Usein se on jopa este. Taloudellinen riski oikeudenkäyntikulujen kasaantumisesta tavallisen kansalaisen maksettavaksi on liian suuri, jolloin todellinen mahdollisuus ja halu ajaa asiaa tuomioistuimessa voi jäädä varsin pieneksi.¹¹⁵ Pahimmassa tapauksessa henkilöt, jotka kaikkein kipeimmin tarvitsisivat oikeuksiensa turvaamista, kaikkein epätodennäköisimmin käyttävät näitä palveluja.¹¹⁶ Usein syynä on juuri oikeudenkäynnin hinta ja tiedon puute.¹¹⁷ Ongelma korostuu erityisesti, jos oikeudenkäynnin kohteena oleva intressi on objektiivisesti katsottuna pieni, vaikka se itse asianosaiselle ei sitä olisikaan.¹¹⁸ Globaalista näkökulmasta katsottuna iso osa maailman väestöstä elää niin köyhissä oloissa, että heidän mahdollisuutensa asioida tuomioistuimessa ovat hyvin pienet. Koulutus lie-nee avain asemassa äärimmäisen köyhyyden poistamisessa, joka osaltaan myös turvaa jokaisen ymmärtämystä omista ihmisoikeuksistaan, mukaan lukien access to justice -oikeus.¹¹⁹

¹¹⁴ Chaskalson 2008, s. 526—527. Toisaalta Chaskalson tuo esiin erityisesti Yhdysvalloissa tapahtuneen kuulemisperiaatteesta tinkimisen erityisesti terrorismin uhkaan liittyvissä tapauksissa. Ks. Chaskalson 2008, s. 523—524. Täyttä luottamusta myös demokraattisia oikeusvaltioita kohtaan huojuuttaa esimerkiksi edellä selostettu tapaus *Kadi ja Al Barakaat v. neuvosto ja komissio*, sillä siinä EUT ei pitänyt YK:n turvallisuusneuvoston päätöstä terroristilistauksista perusoikeuksien mukaisena, ks. C-402/05 *Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio* (2008).

¹¹⁵ Kyseessä on siis ns. *muodollinen access to justice* eli lainsäädäntö takaa, että teoriassa kaikilla on mahdollisuus nostaa kanne tuomioistuimessa. Ks. Virolainen 1995, s. 101.

¹¹⁶ Access to court voi toisaalta muodostua ongelmaksi myös varakkaille yrityksille, ja ne tyytyvät itselle epäedulliseen ratkaisuun entistä suurempien kulujen pelossa. Ks. Cappelletti 1981, s. 318.

¹¹⁷ Cappelletti 1981, s. 266.

¹¹⁸ Cappelletti 1981, s. 320—321.

¹¹⁹ YK:n toimesta järjestettiin vuosituhannen vaihteessa huippukokous (millennium summit), jossa asetetut tavoitteet (millennium goals) tuli saavuttaa vuoteen 2015 mennessä. Ks. YK:n yleiskokouksen hyväksymä päätöslauselma: General Assembly, 2000. Resolution 55/2: United Nations Millennium Declaration.

Access to justice -periaate viittaa henkilön tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa.¹²⁰ Tämä sisältää myös oikeuden perusteltuun päätökseen ja muutoinkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämän käsittelyyn. Ervo käyttää suomennettua termiä ”oikeuksiin pääsy”¹²¹, mutta tässä työssä käytän termiä access to justice -periaate, sillä mielestäni se valottaa kyseisen oikeuden sisältöä paremmin sisältäen myös tuomioistuimeen pääsyn (*access to court*), joka siis edeltää access to justice -oikeutta.¹²² Riita-asiassa access to court toteutetaan toimittamalla kanne tuomioistuimeen, joka sen jälkeen tutkii sen ja päättää jatkotoimenpiteistä. Access to justice -periaate siis edellyttää, että asianosainen ensin pääsee tuomioistuimeen.¹²³ Tässä tutkielmassa access to justice -säännös on erityisesti kiinnostuksen kohteenani, sillä tiedoksiannon ulkomaille toimittamisen näkökulmasta asia on jo saatu vireille tuomioistuimessa, mutta päätöksen saaminen voi viivästyä. Access to court on siis jo toteutunut.

Cappellettin mukaan sen lisäksi, että prosessaaminen tuomioistuimessa on kallista, on se usein myös hidasta. Tämä hitaus voi heikentää access to justice -periaatteen tehoa. Miksi edes yrittää hakea oikeuksia tuomioistuintietä, jos todellisten kulujen epävarmuuden lisäksi prosessi saattaa kestää jopa vuosia?¹²⁴ Edellä mainittujen seikkojen valossa oikeussuojan hakeminen tuomioistuinteitse saattaa olla varsin huono vaihtoehto asianosaiselle. Kenties vastauksena tähän ongelmaan on viime vuosina kehitetty runsaasti erilaisia vaihtoehtoisia riidanratkaisumenetelmiä, kuten tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelu, sekä oikeusapua tarjoavia yksityisiä ja julkisia organisaatioita. Itseasiassa tuomioistuimessa ratkaistujen riitajuttujen määrä on ollut pitkään laskussa monissa maissa, vaikka on selvää, että yhteiskunnan monimutkaistumisen ja ”oikeudellistumisen” johdosta tapausten määrä ei ole laskenut.¹²⁵ Tuomioistuimet toimivat puolueettomasti ja itsenäisesti, jota vallan kolmijako-oppi turvaa.¹²⁶ Kun mennään tuomioistuimen ulkopuoliseen menettelyyn, ei voida olla täysin varmoja päättävän elimen oikeudenmukaisuudesta tai sen soveltuvuudesta juuri kyseessä olevaan tapaukseen. Tämä voi olla ongelmallista oikeusturvan kannalta. Toisaalta vaihtoehtoiset riidanratkaisujärjestelmät saattavat sopia erinomaisesti tietyn tyyppisten konfliktien ratkaisuihin esimerkiksi kansainvälisten yritysten

<https://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>. Luettu 28.3.2019. Yksi tavoitteista oli äärimmäisen köyhyyden puolittaminen maailmassa. Tavoitteessa myös onnistuttiin todella hyvin. Silti yhä satoja miljoonia ihmisiä elää äärimmäisessä köyhyydessä. Ks. lisätietoa <https://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>. Luettu 28.3.2019.

¹²⁰ Virolainen 1995, s. 100. Tosiasiallisia mahdollisuuksia voi heikentää esimerkiksi pelko riita-asian häviämisestä, jolloin molempien osapuolien oikeudenkäyntikulut kasaantuvat hänen maksettavakseen. Ks. Cappelletti 1981, s. 93—94.

¹²¹ Ervo 2005, s. 117.

¹²² Letto-Vanamon mukaan access to court on osa access to justice -periaatetta, joka puolestaan on osa oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Ks. Letto-Vanamo 2017, s. 233.

¹²³ Jokela 2016, s. 73—74.

¹²⁴ Cappelletti 1981, s. 328.

¹²⁵ Letto-Vanamo 2017, s. 236.

¹²⁶ *Ibid.*

välillä, ja voivat siten myös olla tärkeä osa access to justice -periaatetta.¹²⁷ Tässä työssä en kuitenkaan syvenny vaihtoehtoihin riidanratkaisumenetelmiin ratkaisuna perinteisen tuomioistuimenmenettelyn haasteisiin, vaan tarkoitus on pohtia, mitä vaikutuksia access to justice -periaatteen kohtaamilla ongelmilla on prosessille.

Perus- ja ihmisoikeuksia korostava oikeudellinen ajattelutapa merkitsee sitä, että nykyisin pelkkä muodollinen mahdollisuus oikeudenkäynnin vireille saattamiseen ei riitä¹²⁸, vaan vaatimuksena on tasa-arvoinen mahdollisuus oikeussuojaan oikeusvaltiota ohjaavien periaatteiden mukaisesti.¹²⁹ Access to justice -periaate voi kuitenkin saada merkityksen myös vireillä olevan oikeudenkäynnin aikana.¹³⁰ Mikäli nostetun kanteen vastapuolta ei tavoiteta kohtuullisen ajan kuluessa, saattaa kantajan oikeus nopeaan ja varmaan oikeudenkäyntiin vaarantua. Asian käsittely voi hidastua merkittävästi tai pahimmassa tapauksessa vastapuolta ei tavoiteta koskaan. Riski vastapuolen tavoittamattomuuteen kasvaa, jos käy ilmi, että hän oleskelee joko väliaikaisesti tai pysyvästi ulkomailla. Periaatteen asemaa ja merkitystä ei ainakaan vähennä se, että access to justice -periaate, kuten myös kontradiktorinen periaate, on turvattu perustuslain 21 §:ssä.

EIT:n oikeuskäytännön perusteella myös access to justice -periaate sisältyy EIS 6 artiklaan, vaikka sitä ei suoraan siinä ilmaista. Ratkaisussa *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* kantaja yritti vankeustuomionsa aikana tavata lakimiestä voidakseen valmistella siviilikannetta, mutta hänen pyyntönsä tapaamisen järjestämisestä evättiin. Ratkaisun perusteluissa EIT kiinnitti huomiota Wienin yleissopimuksen mukaiseen sopimusten tulkintaan niiden alkuperäisessä tarkoituksessa. Ratkaisun mukaan EIS 6 artiklan tulee turvata oikeudenmukainen oikeudenkäynti vireillä olevan prosessin aikana, mutta olisi kestävämpää, jos se ei turvaisi myös oikeutta saada ensin juttua vireille.¹³¹ Näin ollen EIS 6 artikla on *kaksiosainen*: se turvaa sekä oikeuden päästä tuomioistuimeen että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin prosessin aikana.¹³² Ilman tätä kaksiosaisuutta koko access to justice -periaate voisi joutua uhatuksi, jos oikeutta saada juttua vireille ei turvattaisi osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.¹³³ Edellä mainittujen tulkintaperiaatteiden mukaisesti kyse on tehokkaasta suojasta (*effective protection*), sillä oikeuksien tulee

¹²⁷ *Letto-Vanamo* 2017, s. 241—242.

¹²⁸ Ensimmäinen askel kohti access to justice -oikeutta oli oikeusapujärjestelmän tarjoaminen vähävaraisille. Ks. *Cappelletti* 1981, s. 27—28.

¹²⁹ *Jokela* 2016, s. 71—72.

¹³⁰ Toisin kuin access to court -periaate, joka toteutuu, kun kantaja saa asiansa vireille tuomioistuimessa.

¹³¹ *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.2.1975, 35 kohta.

¹³² *Leanza — Pridal* 2014, s. 8.

¹³³ *Van Dijk – van Hoof – van Rijn – Zwaak* 2006, s. 558.

olla myös *käytännössä* tehokkaasti suojattuja. Tehokas suoja edellyttää access to justice -oikeuden toteutumista.¹³⁴

EIS 6 artiklan kaksiosaisuus luo mielenkiintoisen asetelman kontradiktorisen periaatteen ja access to justice -oikeuden välille, sillä ne ovat ratkaisun *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* perusteella myös riippuvaisia toisistaan.¹³⁵ Lisäksi ne on turvattu samassa artiklassa, joten niitä ei senkään perusteella voida asettaa "tärkeysjärjestykseen" kollisiotilanteessa. Kyse on siis samanarvoisista oikeuksista, joiden mahdollisimman täysimääräinen toteuttaminen vaatii yksittäistapauksittain tehtävää punnintaa.

3. Rajat ylittävä tiedoksianto kansallisessa riitaprosessissa

3.1 Lex fori johtavana periaatteena

Kansainvälisoikeudellisten asioiden käsittely esimerkiksi kansallisessa tuomioistuimessa voisi muodostua epäoikeudenmukaiseksi ja sekavaksi, mikäli valtiot eivät olisi sopineet keskinäisistä pelisäännöistä. Yksi tärkeimmistä näistä pelisäännöistä on *lex fori -periaate*, jonka mukaan valtiot soveltavat käytännössä aina omaa prosessilakiaan, vaikka kyseessä olisi kansainvälisen prosessioikeuden alaan kuuluva asia. Rajat ylittävässä tiedoksiannossa *lex fori -periaate* ilmenee siten, että sekä lähettävä että vastaanottava valtio soveltavat omia prosessilakejaan tehdessään yhteistyötä tiedoksiannon toimittamiseksi.¹³⁶ Toki tulee pitää mielessä, että tiedoksiannon vastaanottavan valtion rooli on vain tuki lähettävälle valtiolle, eikä se siten varsinaisesti ole osapuoli lähettävässä valtiossa vireille tullessa prosessissa. *Lex fori -periaate* on erityisen tärkeä myös siksi, että suvereniteettinsa nojalla valtiot eivät yleensä anna muiden valtioiden viranomaisten tehdä prosessitoimia omalla alueellaan, saati halua ryhtyä soveltamaan vieraan valtion lakia.¹³⁷ Näin ollen Suomen viranomaiset soveltavat Suomen oikeusjärjestystä vastaanottaessaan tiedoksiantopyynnön, ja Suomen ollessa lähettävä valtio, soveltaa

¹³⁴ *Settem* 2016, s. 60.

¹³⁵ *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.2.1975, 35 kohta.

¹³⁶ *Koulu* 2003, s. 35.

¹³⁷ *McClellan* 2002, s. 12.

tiedoksiantopyynnön vastaanottava valtio sen omaa lakia tiedoksiantamiseen.¹³⁸ Koulun mukaan *lex fori* -periaate on yksi kansainvälisen prosessioikeuden johtavista periaatteista, ja sitä ohjaa tarkoituksenmukaisuuden tavoite. Jokaisen valtion oma prosessilainsäädäntö muodostaa ainutlaatuisen menettelyjärjestyksen, jota vieraan valtion prosessilain soveltaminen saattaisi sekoittaa.¹³⁹ Jokaisella eri oikeuskulttuurin valtiolla on myös oma pätevän tiedoksiannon määritelmänsä. Esimerkiksi angloamerikkalaisessa oikeusjärjestelmässä tiedoksianto kuuluu kantajan tai hänen valtuuttamiensa henkilöiden toimitettavaksi. Siviilioikeudellisessa järjestelmässä se on enemminkin tuomioistuinvetoinen prosessitoimi.¹⁴⁰

Kansainvälisen prosessioikeuden näkökulmasta siis osapuolten kansallisten lakien harmoninen soveltaminen rajat ylittävässä tiedoksiannossa on tärkeää. Kun asioidaan kansainvälisissä tuomioistuimissa, on niidenkin oikeudenmukaisen toiminnan turvaamiseksi noudatettava prosessioikeudellisia säännöksiä. Kansainvälinen oikeus on siten myös oma ainutlaatuinen menettelyjärjestyksensä. Luonnollisesti kansainvälisen oikeuden prosessioikeudelliset säännökset eroavat kansallisista säännöksistä, sillä ne toimivat täysin eri ympäristössä ja esimerkiksi YK:n alaista kansainvälistä tuomioistuinta on nimitetty ”maailman tuomioistuimeksi”¹⁴¹. Lisäksi kansainvälisen oikeuden subjekteja ovat valtiot ja kansainväliset järjestöt, joten on selvää, että esimerkiksi kansainvälisen oikeuden tuomiovaltaperiaatteet ovat erilaiset kuin kansallisissa oikeusjärjestelmissä. Ensinnäkin, kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön mukaan vain sellaiset valtiot, jotka ovat liittyneet kansainvälisen tuomioistuimen perussääntöön voivat olla osallisina kansainvälisessä tuomioistuimessa käsiteltävissä prosesseissa (35(1)). Muutoin sen tuomiovalta on varsin laaja ja riippuu asianosaisten tahdosta, sillä se voi käsitellä kaikki asiat, jotka asianosaiset alistavat sille. Lisäksi kansainvälinen tuomioistuin voi käsitellä kaikki sellaiset tapaukset, jotka mainitaan YK:n peruskirjassa tai voimassa olevissa sopimuksissa tai välipuheissa (Art. 36(1)). Valtiot voivat myös antaa tuomioistuimelle toimivallan tietyissä tapauksissa käsitellä esimerkiksi kansainvälisen sopimuksen tulkintaa tai muuta kansainvälisoikeudellista kysymystä (Art. 36(2)). Tulkintani mukaan *lex fori* -periaate tuo kansainvälisessä oikeudessa noudatettavat prosessioikeudelliset säännökset sovellettavaksi myös valtioiden väliin yhteistyöhön kansainvälisessä prosessioikeudessa.

¹³⁸ Esimerkiksi Ruotsin ollessa vastaanottava valtio tiedoksianto toimitetaan Ruotsissa sen tiedoksiantolain 2010:1932 mukaisesti. Ks. *Bogdan* 2014, s. 300.

¹³⁹ *Koulu* 2003, s. 35.

¹⁴⁰ *McClean* 1992, s. 7. Esimerkiksi Sveitsissä tiedoksiannon toimittaminen kuuluu notaareille (clerk to the court) ja Ranskassa haastemiehille (huissier de justice).

¹⁴¹ *Crawford* 2012, s. 721.

Suomen viranomaisten pyynnöstä ulkomailla toimitettu tiedoksianto katsotaan meillä päteväksi, mikäli se ei ole ristiriidassa Suomen oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden kanssa.¹⁴² Vastaavasti vastaanottavalla valtiolla on oikeus kieltäytyä tiedoksiannon toimittamisesta, mikäli se olisi vastoin sen omaa lakia.¹⁴³ Edellä mainitun mukaisesti kansainvälisessä tiedoksiannossa on otettava huomioon kolme seikkaa: lähettävän ja vastaanottavan valtion prosessilakien vaatimukset sekä itse tiedoksiannon muoto. Nämä seikat määrittävät sen, miten tiedoksianto käytännössä tullaan toimittamaan sille henkilölle, jonka tulee saada tiedoksianto toiseen valtioon.¹⁴⁴ Rajat ylittävä tiedoksianto on monimutkainen kokonaisuus eri valtioiden omia menettelyjä sekä valtioiden yhteisiä toimintatapoja. Lex fori -periaate tuo järjestystä tähän moniulotteiseen järjestelmään.

Rajat ylittävä yhteistyö tuomioistuinten välillä edellyttää mahdollisimman yhtenäisten toimintamallien muodostamista, ja ratkaisuna tähän on säädetty eri tasoilla toimivia tiedoksiantoa koskevia kansainvälisiä sopimuksia. Suomessa kansainväliset tiedoksiantosopimukset tulevat sovellettavaksi OK:n perusteella. OK 11 luvun (1056/1991) 8 § (307/2014) toteaa rajat ylittävästä tiedoksiannosta, että tuomioistuimen tulee huolehtia tiedoksiannettavien asiakirjojen lähettämisestä siten, kuin siitä on erikseen säädetty tai asianomaisen vieraan valtion kanssa sovittu. Tämän säännöksen perusteella kyseeseen voivat tulla sopimusten lisäksi myös kahden valtion keskinäiset sopimukset, mikäli toinen niistä ei ole sitoutunut mihinkään useita valtioita käsittävään tiedoksiantosopimukseen. Kussakin yksittäistapauksessa lähettävä valtio valitsee sopimuksen vastaanottavan valtion mukaan. Mahdollista on myös, että valtio on tiedoksiannon osalta täysin sopimuksettomassa tilassa ja tiedoksianto kulkee ns. diplomaattista tietä.¹⁴⁵ Suomea velvoittavia kansainvälisiä tiedoksiantosopimuksia on kuitenkin useita, ja monet muutkin valtiot ovat niihin sitoutuneet.

Kansainväliset tiedoksiantosopimukset ovat kuitenkin osittain päällekkäisiä. Tällä on käytännön merkitystä esimerkiksi oikeusavun kanssa tekemisissä olevien viranomaisten sujuvalle työskentelylle, sillä niiden tulee kussakin tilanteessa osata soveltaa oikeaa sopimusta sekä olla valmiita myös neuvomaan muita viranomaisia. Tulee myös huomioida, että rikos- ja siviiliasioiden rajat ylittävässä tiedoksiannossa noudatetaan eri sopimuksia. Tässä tutkielmassa tarkastellaan yksinomaan siviiliasioita käsitteleviä sopimuksia.¹⁴⁶ Koska sopimuksia on useita, tulisi

¹⁴² Tämä sääntö on ns. *ordre public* eväämisperuste. Ks. *Koulu* 2003, s. 173.

¹⁴³ *Möller* 1980, s. 79.

¹⁴⁴ *McClellan* 2002, s. 14–15.

¹⁴⁵ *Koulu* 2003, s. 171.

¹⁴⁶ Yleisesti ottaen voidaan sanoa kyseessä olevan kansainvälinen sopimus, jos se sääntelee oikeussuhdetta useamman valtion välillä. Ks. *Liukkunen* 2012, s. 1.

niitä tulkita yhdessä, sillä ne ovat myös toisiaan täydentäviä.¹⁴⁷ Kansainvälisiä sopimuksia koskevassa valtioiden välisessä yhteistyössä on huomioitava *kansainvälinen kohteliaisuus -periaate (comity)*. Periaate on yksi valtioiden kansainvälisen yhteistyön kulmakivistä, sillä se perustuu vastavuoroisuuteen ja kunnioitukseen muiden valtioiden oikeusjärjestelmiä kohtaan. Valtioiden tulee siis pyrkiä toimimaan hyvässä hengessä toisiaan kohtaan. Periaatteessa sen tulisi myös vähentää lukuisten tiedoksiantosopimusten aiheuttamia haasteita, sillä valtioiden tulee auttaa toisiaan tiedoksiannon toimittamiseksi. Näin ollen kansainvälinen kohteliaisuus -periaate pitää myös yllä hyviä kansainvälisiä suhteita. Valtioiden välillä solmittu kansainvälinen sopimus on itse asiassa kansainvälisen kohteliaisuus -periaatteen ilmentymä, sillä siinä valtiot sopivat sitovasti niiden välisestä *yhteistyöstä*.¹⁴⁸

Sen lisäksi, että tiedoksiantosopimuksia on useita, niin myös tiedoksiantomenetelmiä on monia. Useat ja erilaiset tiedoksiantomenetelmät ovat haasteellisia sujuvalle ja ennen kaikkea oikeudenmukaiselle prosessille. Tiedoksiannon oikeudenmukaisuuteen palataan 4. luvussa. Alla kuitenkin käydään ensin läpi kansainväliseen tiedoksiantoon soveltuvia tiedoksiantomenetelmiä ja sen jälkeen Suomen kannalta tärkeimpien kansainvälisten tiedoksiantosopimusten peruspiirteitä.

3.2 Rajat ylittävässä tiedoksiannossa käytetyt menetelmät

Suomen rajojen sisällä tiedoksianto toimitetaan perinteisesti postitse saantitodistusta vastaan tai kirjeellä. Sähköisenä viestinä tiedoksianto voidaan toimittaa 1.9.2019 alkaen OK:een tehtävän muutoksen jälkeen (OK 11 luvun 3 § (439/2018)). Vuodesta 2010 lähtien puhelintiedoksianto on ollut mahdollinen tiedoksiantotapa useissa asiakirjoissa ja riidattomien velkomusasioiden haastetiedoksiannossa. Etuna puhelintiedoksiannossa on se, että samalla voidaan vastata vastaanottajan mahdollisiin prosessia koskeviin kysymyksiin ja se on muutenkin nopea ja edullinen tiedoksiantotapa.¹⁴⁹ Jos tiedoksiantoa ei edellä mainituin keinoin saada toimitettua, tulee kyseeseen haastemiestiedoksianto. Tällöin haastemies etsii vastaanottajan toimittaakseen tiedoksiannon hänelle henkilökohtaisesti (OK 11 luvun 4 §:n (362/2010) 1 momentti. Mikäli haastemies ei ole tavannut tiedoksiannon vastaanottajaa tai ketään kellä olisi hänen puolestaan oikeus vastaanottaa tiedoksianto ja hänen voidaan olettaa välttelevän tiedoksiantoa, voidaan toimittaa

¹⁴⁷ *Ds 2011:46*, s. 30.

¹⁴⁸ *Ben Ezer — Bendor 2003*, s. 3.

¹⁴⁹ *HE 123/2009 vp*, s. 9—10.

sijaistiedoksianto esimerkiksi samaan talouteen kuuluvalla 15 vuotta täyttäneelle henkilölle (OK 11 luvun 7 §:n (1056/1991) 1 momentti).

Rajat ylittävässä tiedoksiannossa asetelma on kuitenkin täysin erilainen. Esimerkiksi suora puhelintiedoksianto tuskin voisi ilman yhteistä kieltä soveltua kyseisiin tilanteisiin. Lähiaikoina voimaan tulevan sähköisen tiedoksiannon suhteen tilanne on vielä avoin.¹⁵⁰ Sähköinen tiedoksianto on sinänsä nykyäänkin mahdollinen tiedoksiannonmuoto, sillä *lex fori* -periaatteen perusteella vastaanottava valtio voi oman lakinsa nojalla toimittaa tiedoksiannon sähköisesti.¹⁵¹ Moni valtio voisi kuitenkin suhtautua epäilevästi sen kansalaisiin kohdistettuihin suoriin puhelintiedoksiantoihin tai sähköisiin tiedoksiantoihin, koska välistä puuttuu vastaanottavan valtion oikeusturvakontrolli. Toisaalta se palvelisi prosessin nopeustavoitetta varsin tehokkaasti. Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta myös kysymys suvereniteetista on kiinnostava tällaisissa tiedoksiannoissa.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiä tiedoksiannon muotoja ovat postitiedoksianto ja kuulutus. Postitiedoksianto on tiedoksiantosopimuksissa yleisesti käytetty tiedoksiannon muoto ja se tarkoittaa nimensä mukaisesti tiedoksiannon toimittamista postitse suoraan sen vastaanottajalle toiseen valtioon. Kuulutus puolestaan korvaa varsinaisen tiedoksiannon, sillä se mahdollistaa sen kiertämisen. Kuulutuksessa oikeudenkäynnin kohteena olevien asiakirjoja pidetään nähtävillä käräjäoikeuden kansliassa ja julkaistaan Virallisessa lehdessä (OK 11 luvun 10 § (1056/1991)). Lähettävä valtio voi sopimuksesta riippuen itse toimittaa postitiedoksiannon suoraan joko vastaanottavan valtion viranomaiselle tai postitse suoraan vastaanottavalle henkilölle. Tällaisilla *suorilla tiedoksiantomahdollisuuksilla* on lukuisia hyötyjä erityisesti tiedoksiannosta koituvien kustannusten osalta, ja ne ovat mitä todennäköisimmin olleet tervetullut lisäys aiemmin hyvin byrokraattiseen tiedoksiantomenettelyyn. Näihin tiedoksiantomenetelmiin saattaa kuitenkin sisältyä riskejä vastaanottajan oikeusturvan osalta, muun muassa tiedoksiannon kielten ja todellisen tiedoksisaannin osalta. Lisäksi, kuten edellä mainittiin voivat valtiot suhtautua epäilevästi sen kansalaisille toimitettuihin suoriin postitiedoksiantoihin, sillä niillä itsellään ei tällöin ole kontrollia siihen, millaisia tiedoksiantoja toiset valtiot lähettävät.

Suomen viranomaisia ohjaa rajat ylittävässä tiedoksiannossa jo edellä mainittu OK 11 luvun 8 §. Kyseinen säännös edellyttää, että vastaanottajan osoite on lähettävän tahon tiedossa. Tilanne

¹⁵⁰ HE 190/2017 vp, s. 8. Sähköinen tiedoksianto edellyttää, että vastaanottaja ilmoittaa etukäteen mihin sähköiseen osoitteeseen tiedoksianto voidaan toimittaa. Ei ole vielä tietoa, voitaisiinko sähköistä tiedoksiantoa soveltaa myös rajat ylittäviin tiedoksiantoihin. Esimerkiksi Viro on edistynyt sähköisen tiedoksiannon soveltamisessa. Viron siviiliprosessilain mukaan tiedoksiannon voi toimittaa vastaanottajan sähköpostiin ja jopa sosiaalisessa yhteisössä henkilön oletettuun käyttäjäprofiiliin. Ks. Viron siviiliprosessilain 34 luvun 311 § (1.1.2013). Saatavilla englanniksi osoitteessa: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513122013001/consolide>. Luettu 26.1.2019.

¹⁵¹ Koulou 2003, s. 180.

kuitenkin mutkistuu, kun hänen osoitteestaan ulkomailla ei ole tietoa. Tällöin kaikki kansainvälistä tiedoksiantoa koskevat sopimukset eivät käytännössä voi toimia tiedoksiannon pohjana, sillä ne edellyttävät, että vastaanottajan osoite on lähettäjän tiedossa.¹⁵² OK 11 luvun 9 §:n (1056/1991) mukaan, jos tiedoksiannon vastaanottajan tai hänen tiedoksiannon vastaanottamista varten valtuuttamansa olinpaikasta ei voida saada tietoa, tuomioistuin huolehtii tiedoksiannon toimittamisesta *kuuluttamalla* virallisessa lehdessä. Tämä pätee siis huolimatta siitä, missä maassa vastaanottaja tosiasiallisesti oleskelee tai oletetaan oleskelevan. Vastaanottajan osoitteen selvittämiseen käytetty vaiva on usein ratkaiseva tekijä, kun pohditaan kuulutustiedoksiannon perusteiden asianmukaisuutta.

Edellä mainittua osoitteen selvittämisvelvollisuutta sekä posti- ja kuulutustiedoksiannon välistä problematiikkaa avaa korkeimman oikeuden (KKO) ratkaisu KKO 2001:46. Siinä käräjäoikeus oli riita-asiassa toimittanut haasteen vastaanottajille postitse Ruotsiin kantajan ilmoittamaan osoitteeseen. Tiedoksianto tähän osoitteeseen oli epäonnistunut, jonka seurauksena käräjäoikeus toimitti tiedoksiannon kuuluttamalla Virallisessa lehdessä olettaen, että vastaanottajien olinpaikka oli tuntematon. Koska vastaajat eivät olleet reagoineet kuulutukseen, annettiin heitä vastaan yksipuolinen tuomio. KKO:n mukaan kuulutusta ei olisi saanut toimittaa ainoastaan sillä perusteella, että tiedoksianto postitse epäonnistui, sillä kuulutukseen tulee turvautua vain silloin, kun tuomioistuin on *täysin vakuuttunut* siitä, että vastaanottajan olinpaikka on tuntematon. Ratkaisussa siis rinnastetaan tiedossa oleva asianosaisen osoite ja kohtuullisin toimenpitein selvitettävissä oleva osoite.¹⁵³ Tuomioistuimilla on näin ollen velvollisuus suorittaa *kohtuullisia toimenpiteitä* saadakseen tieto vastaanottajan osoitteesta ulkomailla. Osoitteen selvittäminen voikin muotoutua varsin merkittäväksi sivujuoneksi koko prosessissa.¹⁵⁴

Postitiedoksianto tarkoittaa siis edellä mainitulla tavalla tiedoksiannettavien asiakirjojen lähettämistä postitse suoraan niiden vastaanottajalle toiseen valtioon. Koska postitiedoksianto voidaan lähettää suoraan sen vastaanottajalle, ei postitiedoksianto varsinaisesti lukeudu kansainvälisen oikeusavun piiriin.¹⁵⁵ Edellä mainitussa tapauksessa KKO 2001:46 käräjäoikeus yritti toimittaa haasteen ulkomaille postitse. Mikäli asianosaisen osoite on tiedossa ja vastaanottava valtio hyväksyy postitiedoksiannon, voidaan oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat

¹⁵² Poikkeuksena pohjoismainen tiedoksiantoasetus ei kuitenkaan edellytä, että lähetävä viranomainen tietää vastaanottajan osoitteen.

¹⁵³ Leppänen 2009, s. 14.

¹⁵⁴ Koulou 2003, s. 175.

¹⁵⁵ Leppänen 2009, s. 17.

toimittaa asianosaiselle postitse saantitodistusta¹⁵⁶ tai vastaanottotodistusta¹⁵⁷ vastaan OK 11 luvun 3 §:n mukaisesti. Kunkin yksittäistapauksessa kyseessä olevan vastaanottavan valtion kohdalla tulee siis tarkistaa, mihin sopimukseen se on sitoutunut ja hyväksyykö se postitiedoksiannon.¹⁵⁸ Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta postitiedoksiannon toimittaminen ilman vastaanottavan valtion hyväksyntää olisi sopimuksen vastaista. Valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen 60 artiklan perusteella ei kyseessä olisi kuitenkaan sellainen valtiosopimuksen rikkominen, mikä oikeuttaisi toisen osapuolen vetäytymään koko sopimuksesta, sillä rikkomukselta edellytetään sellaista olennaisuutta, mikä tekisi koko sopimuksen päämäärän tyhjäksi. Toisaalta, mikäli tiedoksianto olisi tehty jostain syystä postitiedoksiantoa koskevan varauman vastaisesti, olisi mielestäni tarkoituksenmukaisin menettelytapa yksinkertaisesti vain uuden tiedoksiannon toimittaminen. Kansainvälinen kohteliaisuus -periaate myös puoltaa ristiriitojen ratkaisemista hyvässä yhteisymmärryksessä.

OK 11 luvun 8 §:ssä tarkoitetulla *ulkomailla oleskelulla* ei edellytetä pysyväisluonteista oleskelua ulkomailla, sillä lain esitöissä on myös todettu useamman viikon tai kuukauden ulkomaanmatkan tulevan myös tämän säännöksen piiriin.¹⁵⁹ Tämä lienee myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mukaista. Aikoinaan tehdyssä tiedoksiantomennettelyä koskevassa uudistuksessa todettiin postitiedoksiannon olevan varmuuden ja prosessiekonomian kannalta parempi vaihtoehto verrattuna haastetiedoksiantoon. Postitiedoksianto on paitsi halvempi ja joustavampi, myös luotettava ja todisteellinen tiedoksiantotapa. Näin ollen se palvelee paremmin oikeudenkäynnille asetettuja vaatimuksia.¹⁶⁰ Vaikuttaisi siltä, että postitiedoksianto olisi yhä laajemmin käytettävissä oleva kansainvälisen tiedoksiannon muoto.¹⁶¹

Edellä selostetussa ratkaisussa KKO 2001:46 postitiedoksianto ei välttämättä todellisuudessaakaan koskaan tavoittanut vastaanottajia syystä tai toisesta. On tietysti mahdollista, etteivät vastaanottajat halunneet siihen reagoida. Toisaalta edellä mainituin tavoin postitiedoksianto on sangen luotettava tiedoksiantotapa, sillä sen vastaanottamisesta jää aina jälki. Mikäli osoite, johon tiedoksianto toimitettiin, oli tosiasiallisesti se, jossa vastaajat asuivat, ei pitäisi jäädä epäilystä siitä ovatko vastaajat saaneet sen. Useimmiten kuitenkin postitiedoksianto lähetetään

¹⁵⁶ Saantitodistusta vastaan toimitettava tiedoksianto toimitetaan postitse tiedoksisajalle. Tiedoksisaja voi noutaa asiakirjat postikonttorista. Ks. *HE 16/1990 vp*, s. 7.

¹⁵⁷ Vastaanottotodistus toimitetaan virkakirjeellä suoraan tiedoksisajalle, jos voidaan olettaa, että vastaanottaja saa tiedon asiakirjasta ja määräpäivään mennessä palauttaa vastaanottotodistuksen allekirjoitettuna. Ks. *HE 16/1990 vp*, s. 7.

¹⁵⁸ *Leppänen* 2009, s. 11.

¹⁵⁹ *HE 16/1990*, s. 16.

¹⁶⁰ *HE 16/1990*, s. 3—4. Ennen alioikeusuudistusta ainoastaan haastemiestiedoksianto oli mahdollinen tiedoksiantotapa.

¹⁶¹ *Ds 2011:46*, s. 39.

siihen osoitteeseen, joka ilmenee väestötietojärjestelmän rekisteristä. Erityisesti pysyvästi ulkomaille muutettaessa on ihmisen helpompi ”kadota”, jolloin hänen uusi osoitteensa ei päivity tähän rekisteriin. Tämän seurauksena tiedoksianto voidaan toimittaa väärään osoitteeseen, joka voi myöhemmin johtaa kuulutustiedoksiantoon. Väestötietojärjestelmän ja muuttoilmoitusten ajantasaisuudella saattaa siis olla yllättävän suuri merkitys postitiedoksiannon onnistumisessa. Mahdollisuudet osoitteen selvittämiseksi myös todennäköisesti vaihtelevat eri valtioissa kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

Kuulutus toimitetaan käytännössä pitämällä asiakirjoja nähtävillä kärjäoikeuden kansliassa ja julkaisemalla niiden pääasiallinen sisältö Virallisessa lehdessä jonkin kuukauden ensimmäisessä numerossa (OK 11 luvun 10 §).¹⁶² Kuten suora postitiedoksianto, kuulutustiedoksianto ei myöskään lukeudu varsinaiseen kansainväliseen oikeusapuun, sillä se pikemminkin korvaa oikeusavun käyttämisen.¹⁶³ Sitä onkin nimitetty *fiktiiviseksi tiedoksiannoksi*.¹⁶⁴ Kuulutus on viimesijainen keino tiedoksiannon toimittamiseksi, ja se tulee sovellettavaksi vain silloin, kun vaihtoehtona ei ole muuta tiedoksiantotapaa.¹⁶⁵ Kuten edellä mainitussa ratkaisussa KKO 2001:46 todettiin, ei pelkkä postitiedoksiannon epäonnistuminen kuitenkaan ole peruste kuulutustiedoksiannolle.¹⁶⁶

Siitä huolimatta, että kuulutus on viimesijainen keino toimittaa tiedoksianto, on se ilmeisen yleinen kansainvälisissä tiedoksiantotilanteissa.¹⁶⁷ Usein, kun tiedoksiannon vastaanottajan osoitetta ulkomailla ei saada selville, voi kuulutuksella välttää vastaanottajan osoitteen selvittämisen. Se julkaistaan Suomessa ilmestyvässä Virallisessa lehdessä suomeksi tai ruotsiksi, joten on todennäköistä, ettei ulkomailla oleskeleva vastaanottaja saa siitä tietoa ainakaan sillä tavalla, että ymmärtäisi sen merkityksen.¹⁶⁸ Tuomioistuimen on siis oltava erityisen varma siitä, että asianosaisen olinpaikasta ei voida saada tietoa, sillä muuten tilanne voi muodostua asianosaisen oikeusturvaa uhkaavaksi.¹⁶⁹ Kuulutusta ei myöskään mainita kansainvälisissä tiedoksiantosopimuksissa tiedoksiantotapana.¹⁷⁰ Toisaalta sitä ei nimenomaisesti niissä kielletäkään.

¹⁶² Pääasiallinen sisältö tarkoittaa sitä, että asianosainen saa kuulutuksen kautta tiedon siitä mistä on kysymys. Ks. HE 16/1990, s. 4.

¹⁶³ Koulun 2003, s. 175.

¹⁶⁴ Koulun 2003, s. 175.

¹⁶⁵ HE 16/1990, s. 16.

¹⁶⁶ Ruotsin tiedoksiantolaki tuntee myös kuulutustiedoksiannon. Kyseisessä laissa (Delgivningslagen 2010:1932) on erikseen säädetty kolme tilannetta, jossa tiedoksiantaminen kuuluttamalla on sallittua. Kaikki nämä tilanteet liittyvät tavalla tai toisella juuri vastaanottajan tuntemattomaan olinpaikkaan. Kuulutukset julkaistaan Post- och tidningsorgan -nimisessä lehdessä. Sisällöltään lehdessä julkaistaan hyvin samanlaisia ilmoituksia kuin Suomen Virallisessa lehdessä. Ks. <https://poit.bolagsverket.se/poit/PublikStartIn.do>. Luettu 17.11.2018.

¹⁶⁷ Koulun 2003, s. 175.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ks. lisää aiheesta luvussa 4.1.2.

Kuten luvussa 4.1.3. selvennetään, on EIS itse asiassa hyväksynyt jäsenmaiden kuuluttamisen kaltaisen menettelyn, sillä se turvaa prosessin sujuvuutta. Kuuluttaminen on siis ainakin EIS:n mukainen, kunhan sen toimittamiseksi vahvistetut ehdot täyttyvät. On kuitenkin huomattava, että jos Suomen on vastaanottava valtio ja se ei löydä tiedoksiannolla tavoiteltavaa henkilöä, ei tiedoksianto voida toimittaa kuuluttamalla tai muulla vastaavalla tavalla, vaan tulee tästä viipymättä ilmoittaa lähettäjävaltiolle (laki kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (426/2015) 15–16 §).

Tapauksessa KKO 2008:48 oli kyse siitä, että kantajat toimittivat yksipuolisen tuomion tiedoksi Espanjassa asuvalle vastaanottajalle kuuluttamalla sillä perusteella, että yksipuoliseen tuomioon johtaneen asian tiedoksianto oli myös toimitettu vastaajalle tiedoksi kuuluttamalla, koska häntä ei oltu silloin muutoin tavoitettu. Tästä aiemmasta tiedoksiannosta oli kulunut vain kaksi kuukautta. Kantajilla on ollut syytä epäillä, että vastaanottajan olinpaikka on yhä tuntematon, mutta KKO:n mukaan se ei vielä ollut OK 11 luvun 9 §:n tarkoittama tilanne, jossa vastaanottajan olinpaikasta ei voida saada tietoa. Tästä päätellen jokaista tiedoksiantoa varten tulisi tarkistaa vastaanottajan osoitetiedot erikseen, vaikka olisikin todennäköistä, että olinpaikka on tuntematon.

Oikeussuojan toteutumisen kannalta on tärkeää, että virheellisesti toimitettu kuulutus ei ole hyväksytty tiedoksiantotapa. Tällainen menettely ei ole ongelmallinen vain vastaajan oikeusturvan kannalta, vaan sillä voi olla myös kantajalle haitallisia seuraamuksia. Väärin perustein toimitettu kuulutus voi nimittäin vaikeuttaa tai jopa estää tuomion tunnustamisen ja täytäntöönpanon vieraassa valtiossa. Esimerkiksi 1.10.2015 päivätyssä Vaasan hovioikeuden tapauksessa kantaja väitti, ettei häntä vastaan Virossa annettua tuomiota voida täytäntöönpanna Suomessa, sillä häntä ei kutsuttu Virossa oikeuden istuntoihin eikä hänelle annettu edes niiden ajankohdista tietoa. Kantajan mukaan kuulemisperiaatetta ja hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin loukattiin. Hän vaati, ettei tuomiota tunnusteta Suomessa, sillä kontradiktorisen periaatteen rikkominen on vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita (*ordre public*). Hovioikeus totesi, että B on kuitenkin tosiasiallisesti saanut asiakirjan tiedoksi, sillä hän oli toimitanut kirjallisen vastauksen eräälle Viron tuomioistuimelle ja näin ollen kyennyt valmistelemaan puolustustaan. Hovioikeus lausui myös, että kuulemisperiaate ei välttämättä edellytä sitä, että asianosaista *tosiasiassa* kuultaisiin, vaan erityisesti riita- ja hakemusasioissa asianosaisen oikeus tulla kuulluksi voidaan toteuttaa varaamalla hänelle *tilaisuus tulla kuulluksi*. Tätä ilmentävät oikeudenkäymiskaaren säännökset yksipuolisesta tuomiosta, joka on mahdollinen asianosaisen laiminlyönnin vuoksi sellaisissa riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu. Suomen oikeusjärjestyksen pohjalta asianosainen voi siis tällaisissa asioissa itse harkita, osallistuuko hän

oikeudenkäyntimenettelyyn ja toisaalta asia voidaan hänen passiivisuudesta huolimatta ratkaista, mikä taas on toisen osapuolen kannalta oikeudenmukaista. Näin ollen käräjäoikeuden menettelyä Virossa annetun tuomion tunnustamisesta ei voitu pitää selvästi Suomen oikeusjärjestyksen vastaisena. Kuulutustiedoksiantoon ja sen oikeusturvalle asettamiin haasteisiin palaan myöhemmin kappaleessa 4.1.2.

Tiedoksiantomenetelmiä uudistettaessa taustalla lienee ajatus siitä, että tiedoksiantotoiminnan tulee olla muun käsittelyn tavoin olla mahdollisimman tuloksellista ja tehokasta. Tiedoksianto on kuitenkin keskeinen osa vastaanottajan oikeusturvan toteutumista. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen edellyttää, että velallisella on mahdollisuus riitauttaa häneen kohdistunut vaatimus.

Tiedoksianto ulkomaille tulee toimittaa kansainvälisiä tiedoksiantosopimuksia noudattaen, sillä esimerkiksi suomalainen haastemies ei ole toimivaltainen suorittamaan virkatehtäviään ulkomailta valtioiden suvereniteetin nojalla. Suomen ollessa lähettävän valtion asemassa tekee kansallinen viranomaisen, meillä tuomioistuin, päätöksen siitä, miten tiedoksianto kussakin yksittäistapauksessa toimitetaan vastaanottavaan valtioon ottaen huomioon relevantit kansainväliset sopimukset ja niihin mahdollisesti tehdyt varaukset. Käytännössä siis tuomioistuin lähettää asiakirjat suoraan postitse vastaanottajalle tai vastaanottavan valtion viranomaiselle taikka Suomen keskusviranomaisen eli oikeusministeriön kautta ulkomaille. Sama toimii myös päinvastoin, kun Suomeen toimitetaan tiedoksiantopyyntöjä.¹⁷¹

Edellä selostetuista tiedoksiantotavoista ja niiden soveltamisesta kansainvälisessä tiedoksiantossa voidaan tulkintani mukaan päätellä, että Suomi pyrkii ottamaan toiminnassaan huomioon asianosaisten oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, siten kuin velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa edellytetään. Osana EU:ta Suomi myös luonnollisesti huomioi unionin asettamat velvoitteet. Mielenkiintoisen juuri Suomen tiedoksiantomenettelystä tekee se, että osana Pohjoismaita ja EU:ta se on useampien alueellisten tiedoksiantosopimusten piirissä. Tämä edellyttää joustavuutta kansalliselta oikeudelta ja ammattitaitoa sopimuksia soveltavilta virkamiehiltä. Lisäksi kansainvälinen kohteliaisuus -periaate edellyttää hyvää yhteistyötä valtioiden välillä.

Sähköisten tiedoksiantotapojen käyttöönotto ilmentää teknologista kehitystä, joka osaltaan turvaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, sillä ihmisten normaalissa arjessa sähköisillä viestimillä on jo niin suuri merkitys, että voisi ajatella sähköisen tiedoksianton olevan oikeusturvan mukaista. Vaikuttaisi siltä, että Suomi pystyy kilpailemaan tiedoksianton nopeuden ja

¹⁷¹ <https://oikeusministerio.fi/asiakirjojen-tiedoksianto> . Luettu 11.10.2018.

halpuuden sekä varmuuden kanssa. Käytössä olevat suorat tiedoksiantomahdollisuudet puoltavat nopeutta ja halpuutta ja edellä esitetyt KKO:n ratkaisut kuuluttamisesta taas puoltavat tiedoksiannon varmuutta. Uskon siis, että Suomessa pystytään vastaamaan kansainvälisten tiedoksiantosopimusten standardeja.

Postitiedoksianto on mielestäni erityisen mielenkiintoinen suvereniteetin näkökulmasta. Lähtevän valtion toimittaessa postitiedoksiannon suoraan sen vastaanottavalle henkilölle luopuu vastaanottava valtio omasta kontrollistaan välissä. Tulkintani mukaan tämä kuvaa viime aikaista kehitystä ja globalisaation juurtumista entistä tiukemmin myös kansallisten rajojen sisälle. Tämän ei kuitenkaan tarvitse merkitä suvereniteetti -periaatteen merkityksen vähentymistä.

3.3 Tiedoksiantosopimukset valtioiden välillä

3.3.1 Pohjoismainen tiedoksiantosopimus

Pohjoismaiden välillä solmittiin vuonna 1974 Pohjoismainen tiedoksiantosopimus. Suomessa se on saatettu voimaan asetuksella Pohjoismaiden keskeisestä oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa (PohjOikApuA 470/1975). Pohjoismaiden välinen tiivis ja suora yhteistyö oli varsin ainutlaatuinen usean valtion välinen yhteistyömalli sopimuksen voimaantullessa. Tosiasiassa Pohjoismaat ovat siis rakentaneet oikeudellista yhteistyötä jo ennen kuin monet muut kansainväliset toimijat alkoivat luoda samanlaisia oikeudellisia yhteistyömekanismeja. Pohjoismaat ovat jo tuolloin jakaneet varsin samankaltaisen yhteiskuntarakenteen ja arvopohjan, mikä käytännössä on mahdollistanut ja helpottanut yhteisen sopimuksen voimaansäätämisen.¹⁷² Suomen näkökulmasta kaikkiin Pohjoismaihin voidaan toimittaa tiedoksianto Pohjoismaisen tiedoksiantosopimuksen nojalla. Tämä myös huolimatta Ruotsin ja Tanskan EU-jäsenyyksistä.

Pohjoismaiden yhteistyö perustuu viranomaisten välisiin suoriin yhteyksiin. Suomen ollessa vastaanottajavaltio tiedoksiantopyynnön vastaanottaa ja tiedoksiannon suorittaa sen paikkakunnan käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä vastaanottaja asuu (PohjOikApuA 1 §). Suomen lähettäessä tiedoksiantopyynnön toiseen Pohjoismaahan, lähetetään se suoraan sille viranomaiselle,

¹⁷² *Leinonen* 2001, s. 646—647. Myös esimerkiksi Commonwealth-valtioilla on yhteinen oikeusjärjestyksen perusta, mikä helpottaa niiden yhteistyötä. Rikosasioissa kyseiset valtiot ovat solmineet esimerkiksi ”Commonwealth Scheme -nimisen sopimuksen yhteistyön sujuvoittamiseksi. Ks. *McCLean* 2002, s. 196—197.

joka on määrätty antamaan oikeusapua tiedoksiannon toimittamisessa (PohjOikApuA 4 §). Asetus ei sisällä mainintaa postitiedoksiannosta. Tosiasiassa kaikki Pohjoismaat Norjaa lukuun ottamatta hyväksyvät postitiedoksiannon omalla alueellaan.¹⁷³ Se onkin vaivattomin ja nopein tapa tiedoksiannon toimittamiseen. Näin ollen ensisijainen tiedoksiantotapa Pohjoismaiden välillä Norjaa lukuun ottamatta on postitiedoksianto suoraan asianosaselle, ja vasta toissijaisesti tiedoksiantopyynnön toimittaminen toimivaltaiselle kärjäoikeudelle. Mikäli vastaanottajan osoite ei ole lähettävän valtion tiedossa tai vastaanottaja on muutoin epäselvä, lähetetään tiedoksiantopyyntö vastaanottavan valtion oikeusministeriölle, joka on tässä tapauksessa eräänlainen keskusviranomaisena. Erilaista muihin kansainvälisiin tiedoksiantosopimuksiin verrattuna on se, että vastaanottajan osoite voidaan siis jättää vastaanottavan Pohjoismaan viranomaisen selvitettäväksi.¹⁷⁴ Huomionarvoista on myös se, että jos tiedoksiantopyyntö on lähetetty väärälle viranomaiselle, on tämän siirrettävä se toimivaltaiselle viranomaiselle.¹⁷⁵ Pohjoismaiden viranomaisten välinen yhteistyö vaikuttaa siis paikoin jopa kansallisen tason viranomaisyhteistyöltä. Tämä tietysti edistää sujuvaa prosessia.

Sopimus antaa useamman vaihtoehdon tiedoksiannon kielelle. Ne tulisi laatia ruotsin, norjan tai tanskan kielellä tai liittää pyyntöön käänös jollekin näistä kielistä. Tiedoksiantoon liittyviä asiakirjoja ei tarvitse käänntää, jos tiedoksiannon vastaanottaja vapaaehtoisesti vastaanottaa asiakirjan. Erityistä Pohjoismaisessa oikeusapusopimuksessa on se, ettei se velvoita sopimuksen osapuolia antamaan oikeusapua toisilleen. Koulun mukaan tämä ei kuitenkaan muodosta ongelmaa, sillä tosiasiassa Pohjoismaat aina tarjoavat oikeusapua toisen Pohjoismaan sitä pyytäessä.¹⁷⁶ Menettely siis ilmentää kansainvälistä kohteliaisuus -periaatetta.

3.3.2 EU:n tiedoksiantoasetus

Perusta EU:n jäsenvaltioiden väliseen oikeudelliseen yhteistyöhön yksityisoikeudellisissa asioissa pohjautuu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 81 artiklaan.¹⁷⁷ Artiklan mukaan unioni kehittää oikeudellista yhteistyötä yksityisoikeudellisissa asioissa, joilla on rajat ylittäviä vaikutuksia erityisesti sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan turvaamiseksi. Käytännössä yksityisoikeudellinen yhteistyö tiedoksiantojen osalta toteutetaan **EU:n**

¹⁷³ Oikeusministeriön Ilona-intranetin kohta Pohjoismaat. Ks. myös *Leppänen* 2009, s. 13.

¹⁷⁴ *Leppänen* 2009, s. 11. Pääsääntöisesti muualle kuin Pohjoismaihin lähetettäessä, pitää lähettäjän aina tarjota vastaanottajavaltiolle myös tieto vastaanottajan olinpaikasta.

¹⁷⁵ *Leppänen* 2009, s. 13.

¹⁷⁶ *Koulu* 2003, s. 174.

¹⁷⁷ Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto. EUVL C 326/47, 26.10.2012.

tiedoksiantoasetuksella (1393/2007). EU-asetukset ovat sitovia ja sellaisenaan sovellettavia säännöksiä jäsenvaltioissa, joten tiedoksiantoasetuskin tuli sellaisenaan sovellettavaksi myös Suomessa.¹⁷⁸ Asetus korvasi aiemman tiedoksiantoasetuksen vuodelta 2000. Euroopan komission hyväksymässä kertomuksessa vuoden 2000 asetuksen soveltamisesta todetaan sen parantaneen yleisesti ottaen tiedoksiannon toteutumista jäsenvaltioiden välillä, mutta sen soveltaminen kaikilta osin ei ollut täysin tyydyttävää. Perusteluna uuden asetuksen välttämättömyydelle oli ensisijaisesti oikeudenkäyntien tehokkuusvaatimus sekä tarve saada käyttöön modernimpi versio Haagin tiedoksiantosopimuksesta. Vuoden 2007 asetuksen alkuosan perusteluissa mainitaan asiakirjojen tiedoksiannon parantamisen olevan moitteettomien sisämarkkinoiden kannalta välttämätöntä.¹⁷⁹ Oikeudenkäynnin nopeus- ja tehokkuusvaatimukset edellyttävät myös, että asiakirjoja voidaan lähettää suoraan ilman välikäsiä nopeita keinoja käyttäen.¹⁸⁰ Kansainvälisten tiedoksiantotapojen kehittämisellä on siis myös prosessiekonominen ulottuvuutensa.

EU:n tiedoksiantoasetus perustuu jäsenmaiden viranomaisten väliseen suoraan yhteistyöhön. Kunkin valtion tulee nimetä paikalliset viranomaiset, jotka lähettävät ja vastaanottavat tiedoksiantopyyntöjä.¹⁸¹ Lähettävän ja vastaanottavan viranomaisen lisäksi jäsenvaltioista tulee löytyä myös keskusyksikkö, jonka tehtävänä on muun muassa etsiä ratkaisuja ongelmiin, joita saattaa syntyä lähetettäessä asiakirjoja tiedoksiantoa varten (Art. 3). Suomessa tämä viranomainen on oikeusministeriö.¹⁸² Olennaista tehokkaan tiedoksiannon tavoitteiden toteuttamiseksi on vakiolomakkeiden käyttö, jotka laaditaan jollain vastaanottavan valtion hyväksymällä kielellä (Art. 8). Suomessa nämä hyväksytyt kielet ovat suomi, ruotsi ja englanti.¹⁸³ Oikeudenkäynnin tehokkuuden takaamiseksi sopimuksen liitteenä olevaa vakiolomaketta ei tarvitse laillistaa eikä tiedoksiantopyynnön muutoin täyttää muita muodollisuusvaatimuksia (Art. 4).

Asetuksella on etusija jäsenvaltioiden tekemiin muihin sopimusjärjestelyihin nähden. Se ei kuitenkaan estä jäsenvaltioita tekemästä tai pitämässä voimassa tällaisia muita järjestelyjä, jos niiden tavoitteena on yksinkertaistaa asiakirjojen lähettämistä (Art. 20). Tämän vuoksi pohjoismainen oikeusapusopimus on yhä voimassa ja käytössä myös toimitettaessa tiedoksianto Ruotsiin tai Tanskaan.¹⁸⁴ Pohjoismaisesta tiedoksiantosopimuksesta poiketen, asetusta voidaan

¹⁷⁸ HE 216/2014 vp, s. 7–8.

¹⁷⁹ EU:n tiedoksiantoasetus, johdanto-osa, 1 kohta.

¹⁸⁰ EU:n tiedoksiantoasetus, johdanto-osa, 6 kohta.

¹⁸¹ Suomessa nämä viranomaiset ovat tuomioistuimia (OK 11:8 §).

¹⁸² Koulou 2003, s. 173.

¹⁸³ Leppänen 2009, s. 15.

¹⁸⁴ OM 24/2013, s. 32; Leppänen 2009, s. 13. Tanskan osalta tilanteesta tekee erikoisen se, että se ei sitoutunut EU:n tiedoksiantoasetukseen, vaikka EU-jäsen onkin. Se on kuitenkin tehnyt myöhemmin rinnakkaisen sopimuksen Euroopan yhteisöjen kanssa, joten käytännössä Tanskan kanssa tiedoksiantoyhteistyö on samanlaista kuin muiden EU:n jäsenvaltioiden kanssa.¹⁸⁴ Euroopan yhteisön ja Tanskan kuningaskunnan välinen sopimus oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa. EUVL L 331/21.

soveltaa EU-valtioiden välillä vain, jos vastaanottajan osoite on tiedossa. Lähettävän valtion tulee siis tarjota vastaanottavalle valtiolle tiedoksi myös tavoitettavan henkilön osoite. Tällöin vastaanottava valtio ei joudu vastuuseen, jos vastaanottajan osoitetta ei saada selville.¹⁸⁵

Suora postitiedoksianto on uudessa tiedoksiantoasetuksessa suositeltu tiedoksiantotapa. Aiemmin oli hankalaa saada tietoa kunkin yksittäisen valtion hyväksymästä tiedoksiantotavasta, mutta nykyisin tiedoksiantoasetus edellyttää vastaanottotodistuksella tai vastaavalla tavalla toteutettua postitiedoksiantoa, jotta tiedoksiannon toteutuminen ja sen ajankohta voidaan luotettavalla tavalla todentaa myös jälkikäteen.¹⁸⁶ Lisäksi se yhdenmukaistaa ja helpottaa menettelyä, kun lähtökohtana on yhteinen tiedoksiantotapa.

Lähtökohtaisesti tiedoksianto tulisi toimittaa kuukauden kuluessa tiedoksiantopyynnön vastaanottamisesta. Jos tiedoksiantoa ei ole pystytty toimittamaan tässä ajassa, on lähettävälle valtiolle ilmoitettava siitä, ja vastaanottavan valtion jatkettava kaikkia toimia, jotta tiedoksianto saataisiin toimitetuksi. Tiedoksiantopäivään sovelletaan myös sen valtion lakia, jossa tiedoksianto tapahtuu. Asetus kuitenkin mahdollistaa kahden ajankohdan järjestelmän, jossa tiedoksianto päivämäärä voi määräytyä myös lähettävän valtion lainsäädännön mukaisesti, mikäli sen perusteella asiakirja on annettava tiedoksi tietyn ajan kuluessa (Art. 9). Komission ehdotuksessa tiedoksiantoasetuksen 1348/2000 muuttamisesta todetaan, että kahden tiedoksiantopäivän soveltaminen turvaa sekä vastaanottajan että hakijan oikeuksia.¹⁸⁷ Tiedoksiantopäivällä voi olla vastaanottajalle suuri merkitys esimerkiksi vastauksen jättämiselle asetettujen määräpäivien vuoksi ja hakijalle taas esimerkiksi omien oikeuksiensa toteuttamiseksi, joten on molempien oikeusturvan mukaista huomioida tiedoksiantopäivän merkitys eri osapuolille. Tiedoksiantoasetus myös mahdollistaa suoran tiedoksiannon, joka tarkoittaa sitä, että se henkilö, jonka etua oikeudenkäynti koskee, lähettää tiedoksiantopyynnön suoraan tiedoksiantovaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, mikäli se on sallittua vastaanottavan valtion lainsäädännössä.¹⁸⁸

Voisi jopa sanoa EU:n tiedoksiantoasetus on tullut lähelle pohjoismaisen tiedoksiantoasetuksen pitkään voimassa olleita nopeaa ja helppoa tiedoksiantoa tukevia menetelmiä. Erityisen tärkeä uudistus oli postitiedoksiantoon kannustava säännös sekä jäsenmaiden tuomioistuinten väliset suorat kontaktit. Lisäksi tiedoksiantoasetus sisältää useita elementtejä, jotka turvaavat mahdollisimman oikeudenmukaista tiedoksiantoa. Kahden ajankohdan järjestelmä, tiedoksiannon

10.12.2008. Perusta Suomen ja Tanskan väliselle tiedoksiannolle löytyy kuitenkin Pohjoismaisesta tiedoksiantoasetuksesta.

¹⁸⁵ *Koulu* 2003, s. 176.

¹⁸⁶ *KOM (2005) 305 lopull.*, s. 6.

¹⁸⁷ *KOM (2005) 305 lopull.*, s. 5. Ks. myös tutkielman s.66.

¹⁸⁸ *HE 216/2014 vp*, s. 8.

kieli, suora tiedoksianto sekä vakiolomakkeet omalta osaltaan edistävät tiedoksiannon suorittamista ulkomaille mahdollisimman vaivattomasti, nopeasti ja selkeästi. Mainittakoon vielä, että Euroopan komissio ylläpitää jäsenmaille niiden omilla kielillä Euroopan siviilioikeudellista atlasia, josta selviävät eri EU-valtioiden kansainvälisiä tiedoksiantoja hoitavat viranomaiset. Sivusto tarjoaa myös EU:n sisällä käytettävät vakiolomakkeet, jotka yhtenäisesti käytettyinä selkeyttävät ja yhdenmukaistavat tiedoksiantoa huomattavasti.¹⁸⁹

Euroopan unionissa on tällä hetkellä 28 jäsenvaltiota. Pääsääntöisesti yhdenmukaiset tiedoksiantolomakkeet ja tiedoksiantokäytännöt EU:ssa ovat kansainvälistä prosessioikeutta tukeva ja nopeuttava keino. Sitä ei voi kuitenkaan kiistää, etteikö niin monen valtion prosesseja olisi hankala yhtenäistää täysin samanlaisiksi ilman sen mukanaan tuomia haasteita. Järjestelmä voi aiheuttaa eroja valtioiden välillä, sillä määräysten toteuttaminen on pitkälti kiinni valtion resursseista ja omasta oikeusjärjestelmästä.¹⁹⁰ Riskinä on myös tehokkuuden korostaminen erityisesti vastaajan ihmis- ja perusoikeuksien kustannuksella.¹⁹¹ Näiden syiden vuoksi onkin hyvä, että itse tiedoksianto tapahtuu *lex forin* nojalla vastaanottavan valtion kansallisen lain mukaisesti.

3.3.3 Haagin tiedoksiantosopimus

Haagin tiedoksiantosopimus eli oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoa ulkomailta siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskevaa yleissopimus syntyi 15.11.1965 Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa (Hague Conference on Private International Law, HCCH). HCCH on pysyvä hallitusten välinen järjestö, jonka tavoitteena on edistää valtioiden oikeudellista yhteistyötä erityisesti yksityisoikeudellisissa asioissa.¹⁹² Haagin sopimuksia on laadittu runsaasti yksityisoikeuden alalla koskien muun muassa ulkomaisten tuomioiden täytäntöönpanoa ja kansainväliseen prosessioikeuteen liittyviä kysymyksiä. Yksi kansainvälisesti laajimmin tunnettu sopimus on kuitenkin juuri vuoden 1965 Haagin tiedoksiantosopimus.¹⁹³ Suomen ollessa lähettävä valtio sovelletaan tiedoksiannossa Haagin tiedoksiantosopimusta, jos vastaanottava valtio ei ole pohjoismaisen oikeusapusopimuksen tai EU:n

¹⁸⁹ Euroopan siviilioikeudellinen atlas: https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_atlas_in_civil_matters-321-fi.do?init=true. Luettu 1.10.2018.

¹⁹⁰ *Norros* 2010, s. 43.

¹⁹¹ *Storskrubb* 2008, s. 95.

¹⁹² *Norros* 2010, s. 55.

¹⁹³ *Norros* 2010, s. 57.

tiedoksiantosopimuksen jäsen, mutta on ratifioinut Haagin sopimuksen. Kuten EU- tiedoksiantoasetusta, myös Haagin sopimusta sovelletaan vain, jos vastaanottajan osoite on lähettävän viranomaisen tiedossa.

Suomessa Haagin tiedoksiantosopimus saatettiin voimaan vuonna 1969 (SopS 51/1969). Tätä ennen tiedoksianto koskevia sopimuksia oli laadittu Haagin konferenssissa vuosina 1905 ja 1954. Pääasiallisesti valtioiden välillä sovelletaan uusinta vuoden 1965 sopimusta, mutta joidenkin maiden kanssa sovelletaan yhä kahta vanhempaa sopimusta, mikäli vastaanottava valtio ei ole ratifioinut vuoden 1965 sopimusta.¹⁹⁴ Vuoden 1965 tiedoksiantosopimukseen oli marraskuussa 2018 liittynyt 74 valtiota ympäri maailmaa.¹⁹⁵

Uutta verrattuna aikaisempiin yrityksiin solmia toimiva kansainvälinen tiedoksiantosopimus oli uusi tiedoksiantotapa keskusviranomaisen kautta. Lisäksi uusi sopimus säädettiin aikaisempaa velvoittavampaan muotoon ja vastaajien suojaa sellaisissa prosesseissa, joista he eivät tienneet pyrittiin parantamaan.¹⁹⁶ Uuden sopimuksen tavoitteena oli helpottaa tiedoksianto ulkomaille poistamalla prosessista ylimääräiset välikädet siirtymällä keskusviranomaisten yhteistyöhön perustuvaan prosessiin ja ottamalla käyttöön mallikaavakkeet tiedoksiannossa. Aiemmissa tiedoksiantosopimuksissa kansainvälinen tiedoksianto toimitettiin tyypillisesti diplomaattista kanavaa pitkin eli maiden ulkoministeriöiden avustuksella, joka oli arvatenkin varsin hidasta ja muutoinkin kankeaa.¹⁹⁷ Nykyisin tiedoksianto ulkomaille perustuu jokaisen jäsenvaltion keskusviranomaisen panokseen, sekä lähettävänä että vastaanottavana valtiona (Art. 2). Samoin kuin EU:n tiedoksiantoasetus, myös Haagin sopimus sallii sen, ettei tiedoksiannettavia asiakirjoja tarvitse erikseen laillistaa, vaan tiedoksiantopyyntö laaditaan yleissopimuksen liitteenä olevan mallin mukaisesti (Art. 3). Tämä mallikaavake oli myös yksi vuoden 1965 sopimuksen ”uutuuksista”, jotka olennaisesti sujuvoittivat ja nopeuttivat prosessia.

Myös asiakirjojen vastaanottajien aseman parantaminen oli agendalla. Uudessa tiedoksiantosopimuksessa nimittäin vaaditaan, että vastaanottajat tosiasiallisesti saavat tiedon asiakirjojen sisällöstä.¹⁹⁸ Tämä ilmenee Haagin sopimuksen 15 ja 16 artikloissa, joissa turvataan vastaajan oikeuksia, kun hän ei ole tullut saapuville. Asiaa ei nimittäin saada joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ratkaista ennen kuin on selvitetty, että tiedoksianto on tapahtunut vastaanottavan valtion lainsäädännön mukaisesti, taikka että asiakirja on toimitettu vastaajalle riittävän ajoissa

¹⁹⁴ Johansson 2002, s. 187. Esimerkiksi Mongolia ja Kirgisia ovat ratifioineet vuoden 1954 sopimuksen, mutta eivät uusinta vuodelta 1965. Ks. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=33> . Luettu 2.12.2018.

¹⁹⁵ Jäsenvaltiot: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17>. Luettu 2.12.2018.

¹⁹⁶ McClean 2002, s. 23–24.

¹⁹⁷ McClean 2002, s. 16.

¹⁹⁸ McClean 1992, s. 16–17.

(Art. 15). Vastaanottaja voidaan myös vapauttaa muutoksenhakuajan umpeutumisen aiheuttamista haitallisista seuraamuksista, mikäli hän ei ole itsestään riippumattomista syistä saanut riittävän ajoissa tietoa asiakirjasta voidakseen vastata kanteeseen tai hakeakseen muutosta päätökseen. Edellytyksenä on lisäksi se, etteivät vastaajan väitteet kannetta vastaan ole ilmeisen perusteettomia (Art. 16). Edellä mainitut artiklat tukevat siis merkittävältä osin kontradiktorisen periaatteen toteutumista jo ennen varsinaista oikeudenkäynnin alkua. Haagin vuoden 1965 tiedoksiantosopimuksen laatimiseen vaikutti pyrkimys välttää joidenkin valtioiden käyttämät tiettyt fiktiiviset tiedoksiantotavat, jotka olivat vastoin vastaanottajien oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁹⁹ Sopimuksen laatimisen taustalla voi siten olla vaikuttanut kiristynyt vaatimus kunnioittaa ihmisoikeuksia. Esimerkiksi KP-sopimus laadittiin vuonna 1966, joten voi olla, että myös Haagin tiedoksiantosopimuksen laatimisprosessissa on koettu tarve korostaa asianosaisten oikeuksia enemmän kuin aikaisemmin oli koettu tarpeelliseksi.

Laki kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (siviilioikeusapulaki, 426/2015) sääntelee Suomessa kansallisesti niistä menettelysäännöistä, joita Haagin sopimuksen soveltaminen edellyttää Suomessa.²⁰⁰ Lakia sovelletaan, jollei muusta laista (*lex specialis*), Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu (1 §). Käytännössä noiden kolmen eri oikeusjärjestelmän soveltaminen toteutuu siten, että kansainvälinen oikeus on aina EU-oikeuden ja kansallisen lainsäädännön yläpuolella.²⁰¹ Mikäli näin ei olisi kansainvälistä oikeutta ei ehkä edes voisi edes pitää oikeusjärjestelmänä eikä valtioilla olisi välttämättä suurta intressiä noudattaa sitä tarkoin.²⁰² Kansallinen siviilioikeusapulaki toimii molemmin puolin eli sekä Suomen lähettäessä että vastaanottaessa oikeusapupyynnön.²⁰³ Sen 2 §:n mukaan keskusviranomaisena Suomessa on oikeusministeriö. Oikeusministeriö näin ollen sekä lähettää tiedoksiantopyynnöt Suomesta ulkomaille että vastaanottaa ulkomailta Suomeen saapuvat pyynnot. Suomelle tehtävä oikeusapupyynnö ja sen liitteet on laadittava suomen, ruotsin tai englannin kielellä tai vaihtoehtoisesti pyyntöön on liitettävä käännös jollakin näistä kielistä (6 §). Mikäli pyyntö tai sen liitteet on laadittu jollakin muulla kielellä, voidaan tiedoksianto silti toimittaa, jos pyynnön täyttävä viranomais harkitsee sen soveliaaksi. Haagin sopimus ei itsessään velvoita kääntämään asiakirjoja, vaan se on kunkin valtion itsensä määrättävissä. Jotkin valtiot

¹⁹⁹ *McCLean* 2002, s. 23.

²⁰⁰ *Koulu* 2003, s. 173.

²⁰¹ Edellä kappaleessa 1.2 selostetut opit monismista ja dualismista ilmentävät sitä, miten kansainvälisen oikeuden asema on kansallisessa lainsäädännössä järjestetty.

²⁰² Hannikainen toteaa myös, että Euroopassa usein pidetään EU-oikeutta ensiarvoisena, mutta se on alueellinen kansainvälinen oikeusjärjestelmä, eikä siis mene kansainvälisen oikeuden edelle. Ks. *Hannikainen* 2014, s. 70.

²⁰³ *HE 216/2014 vp*, s. 7.

haluavat aina niille lähetettävät asiakirjat hyväksymillään kielillä ja toiset hyväksyvät asiakirjat myös kielillä, jota vastaanottajan oletetaan ymmärtävän.²⁰⁴ Lähettävän valtion on hyvä pitää mielessä, että käännösvaatimuksen noudattamatta jättäminen voi olla vastaanottajavaltiolle peruste kieltäytyä toimittamasta tiedoksiantoa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mukaisesti, vastaajalla on myös oikeus kieltäytyä vastaanottamasta asiakirjoja, joita hän niiden kielen vuoksi ei ymmärrä.²⁰⁵ Lähettävältä valtiolta edellytetään siten tarkkuutta, jotta tiedoksianto tukisi sopimuksen tarkoituksena olevaa prosessin sujuvuutta ja menisi kerralla vaatimusten mukaisesti.

Haagin sopimus on myös sikäli luonteeltaan velvoittava sopimus, että vastaanottavalla valtiolla on varsin kapea alainen mahdollisuus kieltäytyä tiedoksiannon toimittamisesta tilanteessa, jossa tiedoksiantopyyntö kuuluu sopimuksen soveltamisalaan. Sopimuksen 13 artiklan mukaan kieltäytyminen on mahdollista vain, kun pyynnön täyttäminen uhkaisi valtion turvallisuutta tai täysivaltaisuutta. Velvoittavaan muotoon laadittu sopimus on välttämättömyys, jotta sen tarkoitusta ei tehtäisi tyhjäksi liian väljillä säännöksillä. Toisaalta, kuten aiemmin tässä tutkimuksessa on mainittu, useiden erilaisten oikeusjärjestelmien ja yhteiskuntarakenteiden valtioissa on hyvin hankalaa laatia täydellistä velvoittavaa sopimusta. Toisaalta sen vuoksi Haagin sopimus jättää jäsenvaltioille sopivasti liikkumavaraa, jotta jokainen valtio voi sovittaa sen omaan järjestelmäänsä. Tiedoksiantosopimus on myös vastavuoroisuuteen perustuva, sillä jokainen jäsenvaltio joutuu joskus sekä vastaanottavan että lähettävän valtion asemaan. Tämä saattaa auttaa sovittamaan valtion omat menettelyt, siten että yhteistyö riippumatta sen asemasta kussakin yksittäisessä tapauksessa toimii palvelten molempien etua.

Tiedoksianto yleissopimuksen mukaisissa tiedoksiantotilanteissa toimitetaan *lex fori* -periaatteen nojalla pyynnön vastaanottavan valtion lain mukaisesti tai lähettävän viranomaisen pyynnöstä erityistä menettelyä noudattaen (Art. 5.). Myös diplomaatti- tai konsuliedustus saa toimittaa tiedoksiannon, ellei vastaanottava valtio ole kieltänyt tätä menettelyä (Art. 8). Tiedoksianto voidaan myös toimittaa vastaanottavan valtion virkamiesten tai muiden toimivaltaisten henkilöiden välityksellä, edellyttäen ettei vastaanottava valtio ole tehnyt tähän varauksia (Art. 10.).

Kuten EU:n tiedoksiantosopimus, myös Haagin tiedoksiantosopimus mahdollistaa postitiedoksiannon. Haagin tiedoksiantosopimuksen 10a artiklan mukaan tiedoksianto voidaan toimittaa postitse suoraan ulkomailla olevalle henkilölle keskusviranomaisen sijaan, ellei jäsenvaltio sitä kiellä kokonaan tai osittain. Sopimuksessa ei säädellä tarkemmin postitiedoksiannon

²⁰⁴ *McClellan* 2002, s. 32.

²⁰⁵ *Leppänen* 2009, s. 22. Tähän aiheeseen palataan kappaleessa 4.1.3.

menettelytavoista. Leppänen on todennut, että suoran tiedoksiannon sääntelemättömyys voi aiheuttaa vastaanottajalle oikeusturvaongelmia, sillä esimerkiksi kieli- ja sisältövaatimuksia ei kontrolloida viranomaisten toimesta samalla tavalla kuin valmiiden kaavakkeiden kanssa toimitettava viranomaistiedoksianto.²⁰⁶ Näyttää siis siltä, että postitiedoksianto on ensisijaisesti prosessin sujuvuuden ja nopeuden kannalta optimaalisin vaihtoehto tiedoksiannon toimittamiseksi, mutta sääntelemättömänä se sisältää riskin vastaanottajien eriarvoisesta asemasta ja saattaa olla ongelmallinen oikeusturvan kannalta.

Jäsenvaltioiden on mahdollista tehdä varauksia tiedoksiantosopimuksen soveltamisalaan. Näin ollen oikean tiedoksiantosopimuksen lisäksi lähettävän valtion tulee myös selvittää vastaanottavan valtion mahdollisesti sopimukseen tekemät varaukset. Tämä saattaa monimutkaistaa tiedoksiantoprosessia, kuten ilmenee tapauksessa KKO 2006:28. Tapauksessa kantaja oli suomalainen yritys ja vastaaja turkkilainen yritys, jota vastaan suomalainen tuomioistuin oli antanut yksipuolisen tuomion. Kantaja oli toimittanut tiedoksiannon yksipuolisesta tuomiosta sopimuksen 10 artiklan mukaisesti käsityksensä mukaan toimivaltaisten henkilöiden välityksellä. Turkki on ilmoittanut vastustavansa 10 artiklassa mainittuja tiedoksiantotapoja ja vaatii näin ollen viranomaisten toimittamaa asiakirjojen tiedoksiantoa. Kyse oli siitä, oliko ulkomailla annettu yksipuolinen tuomio annettu Haagin tiedoksiantosopimuksen mukaisesti tiedoksi vastaa- jayritykselle, siten että määräaika takaisinsaantikanteen toimittamiselle oli alkanut kulua. HO tukeutui kantajan eduksi antamansa ratkaisun perusteluissaan siihen, että toteutunut tiedoksi- anto oli Turkin kansallisen lainsäädännön mukainen, kuten myös kansainvälisen prosessioikeu- den periaatteet edellyttävät. Turkin kansallisen lainsäädännön mukaan virheellisesti toimitettu tiedoksianto korjautuu, mikäli vastaanottaja tästä huolimatta on saanut tiedon asiakirjoista. KKO kuitenkin kumosi tämän näkökannan ja perusteli tiedoksiannon pätemättömyyttä sillä, että se ei ollut tapahtunut yleissopimuksen mukaisella ja Turkin hyväksymällä tavalla. KKO siis antoi etusijan Haagin tiedoksiantosopimuksen *kirjaimelliselle* soveltamiselle ja HO painotti kansallisen lain asettamia rajoja tiedoksiannon laillisuudelle. Ennakkoratkaisu vaikuttanee po- sittiivisesti Haagin sopimuksen yhdenmukaiselle soveltamiselle ainakin Suomessa ja saattaa myös vähentää eri maiden kansallisten tiedoksiantolakien selvittämisestä syntyvää työtä.

Haagin sopimus on tehnyt selkeäksi monien valtioiden osalta ulkomaisen tiedoksiantoproses- sin. Kuitenkin on myös valtioita, jotka eivät ole sitoutuneet mihinkään Haagin tiedoksiantoso- pimukseen, kuten Kuuba ja Thaimaa.²⁰⁷ Tällöin kyseeseen tulee sopimukseen perustumaton

²⁰⁶ Leppänen 2009, s. 23—24.

²⁰⁷ Ks. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=33> sekä <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17>. Luettu 2.12.2018.

oikeusapu. Tämä juontaa juurensa kansainvälisestä kohteliaisuus -periaatteesta.²⁰⁸ Se pitää yllä hyviä kansainvälisiä suhteita eikä millään tavoin ole uhka pyynnön täyttävän valtion suvereni-teetille. Suomi antaa aina siltä pyydetyn oikeusavun, vaikka pyytävä valtio ei olisi osana mitään kansainvälistä tiedoksiantosopimusta, eikä maiden välillä olisi kahdenkeskeistä sopimusta. Täl-löin tiedoksianto tapahtuu diplomaattitietä.²⁰⁹ Common law -maat ovat perinteisesti suhtautu-neet sopimuksen ulkopuoliseen oikeusapuun myönteisemmin kuin civil law -maat.²¹⁰ Pohjois-maat ovat niiden välimaastossa, sillä niissä kansainvälisen sopimuksen puuttuminen ei tosiasi-assa estä oikeusavun antamista.²¹¹

3.3.4 Kahdenväliset sopimukset

Ennen useita valtioita käsittävien yhteistyösopimusten syntymistä lienevät kahdenväliset oikeu-delliset sopimukset olleet sangen tavallisia yhteisten kansainvälisluonteisten asioiden hoidossa. Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä yhä voimassa oleva sopimus oikeudellisesta menettelystä siviili- ja kaupallisuusasioissa²¹² herättää ihmetystä, sillä sopimus sään-telee myös asiakirjojen tiedoksiantoa valtioiden välillä. Tosiasiassahan tällaisen sopimuksen olisi pitänyt syrjäytyä viimeistään Suomen EU-jäsenyyden myötä. Syynä tälle sopimusjärjeste-lylle ovat kuitenkin kuningaskunnan hallinnon alaiset alueet, nimittäin kahdenvälinen sopimus on yhä voimassa esimerkiksi Caymansaarten ja Suomen välillä.²¹³ Edellä mainittu on oiva esi-merkki tiedoksiantoa koskevien sopimusten runsaan määrän aiheuttamasta problematiikasta.²¹⁴

Kahdenvälisistä tiedoksiantoa koskevista sopimuksista Suomen kannalta yhä relevantti on oi-keusapusopimus Venäjän kanssa (SopS 47-48/1980).²¹⁵ Sopimus kattaa yhteistyömääräyksiä sekä riita- että rikosasioissa. Venäjä kuitenkin liittyi Haagin vuoden 1965 tiedoksiantosopimuk-seen vuonna 2001, joten kahdenvälisen sopimuksen merkitys on vähentynyt viime vuosina.²¹⁶

²⁰⁸ *Ben Ezer — Bendor* 2003, s. 3.

²⁰⁹ *Johansson* 2002, s. 161.

²¹⁰ ICJ:n ratkaisussa *LaGrand* oikeusapu ei kuitenkaan toiminut parhaalla mahdollisella tavalla, vaikka kyseessä ei edes ollut sopimukseen perustumaton oikeusapu. Kaksi Saksan kansalaista tuomittiin kuolemaan Yhdysval-loissa ja tuomiot myös pantiin täytäntöön. Saksan konsulaatti ei saanut tapausta tietoonsa ajoissa Wienin konsu-lisuhteita koskevan yleissopimuksen mukaisesti, jolloin sen mahdollisuudet estää Yhdysvaltoja laittamasta kuole-mantuomiota täytäntöön heikkenivät (kohta 128 (3)).

²¹¹ *Koulu* 2003, s. 171.

²¹² Sopimus on saatettu Suomessa voimaan Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan kanssa oikeudellisesta menettelystä siviili- ja kaupallisuusasioissa tehdyllä sopimuksella. SopS 3/1934.

²¹³ *HE 216/2014 vp*, s. 16.

²¹⁴ Lue lukuisten sopimusten vaikutuksesta oikeusturvalle kappaleessa 4.1.1.

²¹⁵ Voimaan tullessaan sopimus solmittiin Suomen ja Neuvostoliiton välillä, mutta on sellaisenaan yhä voimassa Suomen ja Venäjän välillä. *HE 216/2014 vp*, s. 16; *Norros* 2010, s. 297.

²¹⁶ *OM 24/2013*, s. 31.

Norroksen mukaan tämä johtuu Haagin sopimuksen tehokkuudesta verrattuna kahdenväliseen sopimukseen.²¹⁷ Kahdenvälinen sopimus on varsin byrokraattinen ja yhteydenpito perustuu diplomaattiseen kanavaan. Suomen lähettäessä oikeusapupyynnön toimitetaan se ensin oikeusministeriölle ja josta se ulkoministeriön kautta lähetetään Venäjän toimivaltaiselle viranomaiselle (Neuvostoliiton kanssa oikeussuojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta ja soveltamisesta annetun asetuksen 2 §).

4. Punninta oikeusperiaatteiden välillä

4.1 Rajat ylittävän tiedoksiannon haasteet oikeusturvalle

Edellisissä luvuissa olen käsitellyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja kansainvälisen tiedoksiannon perusperiaatteita erillisinä kokonaisuuksina. Tässä luvussa nämä kaksi kokonaisuutta sidotaan yhteen, joka valmistaa tutkimuskysymyksiin vastaamiselle viimeisessä luvussa. Seuraavassa kolmessa alaluvussa pureudutaan havaitsemiini kolmeen mahdolliseen oikeusturvauhkaan rajat ylittävässä tiedoksiannossa. Sopimusten päällekkäisyys, fiktiivinen tiedoksianto ja tiedoksiannon kieli eivät varmasti ole kuitenkaan ainoita tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa asianosaisten oikeusturvaan. Toisaalta ne eivät myöskään välttämättä yksinään tuota ongelmia oikeusturvalle, vaan periaatteessa korostunut perusoikeusmyönteinen lähestymistapa jo itsessään kannustaa tulkitsemaan asianosaisten oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin mahdollisimman tiukasti. Useat samaa asiaa säätelevät sopimukset voivat vaikuttaa sekä kantajan että vastaajan oikeusturvaan, sillä sujuva prosessi saattaa sen myötä kärsiä. Erityisesti access to justice -periaatteen toteutuminen voi häiriintyä mahdollisen oikeudenkäynnin viivästymisen johdosta. Fiktiiviseen tiedoksiantoon ja kielellisiin asioihin liittyvät oikeusturvakysymykset ovat enemmänkin vastaajan oikeuksiin vaikuttavia, erityisesti kontradiktorisen periaatteen näkökulmasta.

Seuraavat kolme mahdollista oikeusturvahaastetta eivät siis ole tyhjentäviä, vaan ne on valittu lähinnä esimerkinomaisesti tässä tutkielmassa esille tulleiden seikkojen pohjalta.

²¹⁷ *Norros* 2010, s. 299.

Oikeuskirjallisuus tunnustaa varsin avoimesti tietyt rajat ylittävälle tiedoksiannolle ominaiset tekijät, jotka eivät ainakaan helpota oikeusturvan luotettavaa ja yhdenmukaista toteutumista.²¹⁸ Tietysti myös sekä kansallinen että kansainvälinen oikeuskäytäntö antavat viitteitä mahdollisista ongelmakohtista.

4.1.1. Sopimusten päällekkäisyys

Monet valtiot ovat samanaikaisesti sitoutuneet useisiin tiedoksiantosopimuksiin. EU-valtiossa esimerkkeinä ovat Haagin tiedoksiantosopimus, EU:n tiedoksiantoasetus sekä paikalliset sopimusjärjestelyt.²¹⁹ Suomi onkin oiva esimerkki tästä. Useampien sopimuksien voimassaolo samanaikaisesti on mahdollista, sillä yleissopimukset sallivat jäsentensä liittyä myös uusiin sopimuksiin, jolloin sekä uudet että vanhat sopimukset voivat olla samanaikaisesti voimassa.²²⁰ Useiden sopimusten voimassaolo, tai ainakin mahdollisuus siihen, saattaa olla järkevä ratkaisu, sillä esimerkiksi naapurivaltioiden kesken voi olla tarve keskinäiselle sopimukselle suurempien juttumäärien ja kenties samankaltaisen oikeuskulttuurin vuoksi.²²¹ Tarkoituksenmukaisinta on valita yksittäisessä tapauksessa nopein ja tehokkain sopimus tiedoksiannon toimittamiseen.

EU-oikeuden vahva asema sen jäsenvaltioissa voi aiheuttaa sekaannusta siinä, mikä on ensisijainen oikeusjärjestelmä, jota jäsenmaan tulisi noudattaa. Siirtämällä omaa kansallista toimivaltaansa unionille, jäsenvaltiot ovat hyväksyneet periaatteen EU-oikeuden ensisijaisuudesta sisäiseen oikeuteensa nähden.²²² On tärkeää huomata, että tästä ensisijaisuudesta huolimatta kansainvälinen oikeus on aina näiden molempien yläpuolella.²²³ Valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen 27 artikla myös edellyttää valtiosopimusten noudattamista riippumatta sisäisen oikeuden määräyksistä. Käytännön tiedoksiannossa kuitenkin EU:n tiedoksiantoasetusta sovelletaan ensisijaisesti suhteessa Haagin tiedoksiantosopimukseen.²²⁴ EU:n tiedoksiantoasetus puolestaan sallii sen jäsenvaltioiden tehdä tai pitää voimassa myös paikallisia

²¹⁸ Ks. kuulutuksesta esim. *Koulu* 2003, s. 175 sekä sopimusten päällekkäisyydestä *Norros* 2010, s. 39.

²¹⁹ Pohjoismaiden lisäksi myös esimerkiksi Baltian mailla on keskinäinen oikeusapusopimus. *Norros* 2010, s. 47—48.

²²⁰ *McCLean*, 2002, s. 3—4; *Norros* 2010, s. 39.

²²¹ Toisaalta kyse voi olla siitä, että vanhat sopimukset vain jäävät tai jopa unohtuvat voimaan. Välimaan mukaan uuden sopimuksen laadintavaiheessa tärkeintä on usein ko. sopimuksen voimaan saattaminen, ei niinkään sopimuksen ja sen edeltäjien välinen harmonia. Välimaa viittaa erityisesti EU-sääntelyyn, mutta se voi mielestäni koskea myös muita kansainvälisiä sopimuksia. Ks. *Välimaa* 2007, s. 608.

²²² *Koulu* 2003, s. 170—171. Tiedoksiantoasetuksen johdanto-osan 23. kohdassa kuitenkin todetaan, että jäsenvaltiot voivat myös pitää voimassa paikallisia sopimusjärjestelyjä, mikäli se nopeuttaa ja yksinkertaistaa tiedoksianntoa.

²²³ *Hannikainen* 2014, s. 70.

²²⁴ Tiedoksiantoasetuksen johdanto-osan 23. kohta.

sopimusjärjestelyjä, mikäli se nopeuttaa ja yksinkertaistaa tiedoksiantoa.²²⁵ Suomen näkökulmasta tämä voi tarkoittaa sitä, että tiedoksiantoprosessi on vielä suhteellisen selkeä Pohjoismaissa ja EU:ssa, mutta mentäessä EU:n rajojen ulkopuolelle on selvittävä kohteena olevan valtion sitoutuminen Haagin tiedoksiantosopimukseen ja mahdolliset siihen tehdyt varaukset.

Ratkaisu oikeusavun pyytamisestä tai antamisesta kuuluu tuomioistuinten toiminnassa ensisijaisesti tuomareille. Käytännön työssä tiedoksiantoa koskevat oikeustoimet ovat hankalia juuri lukuisten sopimusten ja muiden oikeuslähteiden ollessa osin päällekkäisiä. Kuten ratkaisu KKO 2006:28 osoittaa, sopimuksia sovellettaessa tulee lisäksi selvittää yksittäisten valtioiden sopimuksiin tekemät mahdolliset varaukset.²²⁶ Hankalimmissa tilanteissa lainsoveltajat voivat joutua turvautumaan esimerkiksi oikeusministeriön neuvoihin, jolloin prosessiin tulee mukaan ylimääräisiä välikäsiä, joista uusissa tiedoksiantosopimuksissa nimenomaan halutaan eroon.

Sen lisäksi, että tiedoksiantoa koskevat sopimukset ja säädökset ovat hieman hajanaiset, ovat monet tiedoksiantoa koskevat menettelytavat kehittyneet käytännön työn kautta. Näin kirjoitti jo vuonna 1980 professori Heikki Jokela.²²⁷ Näyttää siltä, että vuosikymmenten jälkeenkin käytännön tasolla ilmenevät haasteet kansainvälistä tiedoksiantomenettelyssä ovat luonteeltaan melko samanlaisia. Lukuisat kansainväliset sopimukset voivat siis haitata prosessin sujuvuutta. Tilannetta voisi verrata oikeustaloustieteessä käytettyyn termiin *ylisääntelyongelma*. Se tarkoittaa sitä, että yhtä asiaa sääntelee tarpeettoman moni keino ja että vähemmälläkin sääntelyn määrällä pystyttäisiin turvaamaan säännöksen alkuperäisen tarkoituksen mukainen lopputulos.²²⁸ Vähemmällä sääntelyllä saattaisi olla myös positiivinen vaikutus lainsäädännön ja velvoittavien kansainvälisten sopimusten läpinäkyvyyteen. Läpinäkyvyys taas mielestäni turvaa sitä luotettavuutta, jota oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä edellytetään. Tiedoksiantojen käsittelyyn liittyvä byrokratia myös ruokkii ylisääntelyongelmaa. Toisaalta enenevä kansainvälisoikeudellinen sääntely liittyy todennäköisesti viime vuosikymmeninä lisääntyneeseen ihmisten ja tavaroiden liikkuvuuteen ja siten kansainväliselle sääntelylle on ollut tilausta. Tarve siis useampia valtioita kattaviin sopimuksiin on kasvanut. Näyttää kuitenkin selvältä, että Haagin tiedoksiantosopimus on kaikkein laajin ja yleisimmin sovellettu kansainvälinen tiedoksiantosopimus. Riippuu siis täysin näkökulmasta, onko tiedoksiantosopimusten suuressa määrässä kyse ylisääntelystä vai toimivasta eri sopimusten harmoniasta.

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ Ks. tämän tutkielman s. 46. Kun tiedoksianto oli tapahtunut vastoin jäsenvaltion Haagin tiedoksiantosopimukseen tekemiä varauksia, oli tiedoksianto siis tapahtunut myös tiedoksiantosopimuksen vastaisesti. KKO korosti Haagin tiedoksiantosopimuksen kirjaimellista tulkintaa.

²²⁷ *Jokela* 1980, s. 9.

²²⁸ *Määttä* 2006 s. 36.

Sopimusten päällekkäisyyden yhteydessä on kuitenkin mainittava, että kansainvälinen oikeus tunnustaa myös muita sitovia oikeuslähteitä kuin kansainväliset sopimukset. Nämä muut lähteet voivat auttaa ratkomaan ongelmatilanteita sopimusten ollessa ristiriitaisia tai päällekkäisiä. Kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön 38 artikla on yleensä lähtökohta määriteltäessä kansainvälisen oikeuden lähteitä. Sopimusten lisäksi artiklassa mainitaan kansainvälinen tapaoikeus, yleiset oikeusperiaatteet sekä oikeudelliset ratkaisut, joista etevimpien tutkijoiden oppeja seuraten määritetään oikeussääntöjä.

Tapaoikeus kehittyy, kun valtiot noudattavat yhtenäisesti tiettyjä käytäntöjä tunnustaen, että käytäntö on pakollista (*ipso juris*).²²⁹ Valtio voi tulla sidotuksi tapaoikeuteen myös passiivisuuden perusteella, toisin kuin kansainväliseen sopimukseen.²³⁰ Yleiset oikeusperiaatteet taas ovat sellaisia periaatteita ja sääntöjä, jotka yhdistävät kaikkia oikeusjärjestyksiä. Ne ovat siis osa jokaisen valtion kansallista lakia. Kansainvälinen tuomioistuin voi käyttää ratkaisujensa perusteena yleisiä oikeusperiaatteita, mikäli tarvittavia perusteita ei löydy kansainvälisistä sopimuksista tai tapaoikeudesta. Tasapuolisuuden turvaavat periaatteet ovat myös osa yleisiä oikeusperiaatteita. Dixonin mukaan tämä tarkoittaa sitä, että tasapuolisuuden vaatimus on itseasiassa kansainvälisen oikeuden lähde siten, että se voi vaikuttaa siihen, miten sitäkin perustavanlaatuisempia periaatteita tai sääntöjä sovelletaan.²³¹ Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja siihen liittyvät kontradiktorinen periaate ja access to justice -periaate edellyttävät mielestäni juuri tasapuolisuuden turvaavien periaatteiden toteutumista ja voivat siten vaikuttaa vielä merkityksellisempien sääntöjen soveltamiseen. Kontradiktorisen periaatteen ja access to justice -periaatteen tulisi siis toteutua kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön 38 artiklan mukaan. Toki ius cogens -aseman nojalla oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tulisi toteutua aina ilman ehtoja.

Puhuttaessa varsinaisista tiedoksiantosopimusten päällekkäisyyden aiheuttamista oikeusturvaongelmista, kysymys kulminoituu ensisijaisesti prosessin sujuvuuteen ja keston. Mikäli prosessi hidastuu oikean tiedoksiantokanavan selvittämiseksi, saattaa sillä olla negatiivinen vaikutus kantajan ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa turvattuun oikeuteen saada asiassa tuomioistuimen päätös ilman aiheetonta viivytystä. Access to justice -periaate viittaa puolestaan henkilön tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa. Mikäli tiedossa on, että vastapuolen tavoittaminen ulkomailla saattaa olla hankalaa, voi riskinä olla, ettei kantaja lähde alun perinkään tuomioistuimeen hakemaan oikeuksiaan. Access to justice -

²²⁹ Tapaoikeuden syntyminen ei välttämättä edellytä pitkän ajan kulumista, vaan yhtenäistä ja laajaa käytännön soveltamista. Ks. ICJ:n ratkaisu *North Sea Continental Shelf* (1969), kohta 74.

²³⁰ Hannikainen 2014, s. 59.

²³¹ Dixon 2007, s. 42.

periaatteen näkökulmasta tosiasiallisten mahdollisuuksien tarjoaminen tuomioistuinkäsittelyyn voi siis olla uhattuna. Prosessin viivästyminen voi olla haitallinen myös vastaajalle. Mikäli tiedoksiannon toimittaminen on kestänyt hyvin kauan, saattaa kanteen perusteena olevasta tapahtumasta olla kulunut jo pitkä aika. Mahdollisimman nopea prosessin eteneminen on siis myös vastaajan edun mukaista ja itse asiassa myös hänen oikeutensa. Tiedoksiantosopimuksen valintaa koskeva problematiikka on viranomaisten käsissä oleva prosessitoimi. Näin ollen molemmat asianosaiset ovat ikään kuin alisteisessa asemassa viranomaiseen nähden, jolloin edellytetään asianosaisten viranomaisesta riippuvaisen aseman huomioon ottamista ja mahdollisimman nopean tiedoksiannon toimittamista.

Tiivistäen todettuna päällekkäiset tiedoksiantosopimukset voivat siis hidastaa rajat ylittävän tiedoksiannon etenemistä. Tämä voi vähentää kansalaisten halua oikeussuojan hakemiseen tuomioistuimesta ja aiheuttaa kantajalle lisää oikeudenmenetyksiä, mikäli prosessissa kestää merkittävän kauan epäselvän sopimusvalinnan vuoksi. Toisaalta, kuten edellä on pyritty avaamaan, on useampien sopimusten olemassaolo myös perusteltua tietyistä syistä ja niiden lähtökohtana on kaikkien osapuolten oikeuksien huomioiminen. Esimerkiksi Pohjoismaissa yhteistyö sujuu pääosin hyvin. Mikäli Pohjoismaiden välillä sovellettaisiin Haagin sopimusta, voisi tilanne olla eri, sillä Haagin sopimus on suunniteltu sopivaksi useille kymmenille jäsenvaltioille. Osin päällekkäisiin tiedoksiantosopimuksiin liittyvä problematiikka on siten hankalasti ratkaistavissa, sillä niillä on sekä etunsa että haittansa. Kenties paras ratkaisu on käytännön työssä löytää toimivat mallit erilaisiin tiedoksiantotilanteisiin. Suomessa tästä on esimerkkinä ainakin oikeusministeriön selkeyttävä ohjeistus internetsivuillaan.²³² Kansainvälisessä oikeudessa vastine tällaiselle ohjeistukselle voisi löytyä käsitteestä *soft law*, sillä se viittaa ei-velvoittaviin sääntöihin, suosituksiin, ehdotuksiin ja ohjeisiin.²³³ Kansainvälisessä prosessioikeudessa *soft law* tyyppinen ohjeistus rajat ylittävässä tiedoksiannossa tuskin kuitenkaan toimisi, sillä kuten edellä on todettu, *soft law* ei velvoita valtioita. Rajat ylittävä tiedoksianto on kuitenkin vahvasti sidottu kunkin valtion viranomaisiin, joilla saattaisi olla parhaat edellytykset laatia ohjeistuksia kansainvälisestä tiedoksiannosta. Olisi jo resurssienkin kannalta järkevää laatia ohjeistus, jota valtion muutkin viranomaiset voivat käyttää työssään.

²³² Saatavilla osoitteessa: <https://oikeusministerio.fi/asiakirjojen-tiedoksianto>

²³³ *Dixon* 2007, s. 50.

4.1.2 Fiktiivinen tiedoksianto

Haagin tiedoksiantosopimus ja EU:n tiedoksiantoasetus edellyttävät, että vastaanottajan osoite tunnetaan, kun tiedoksiantopyyntö lähetetään vastaanottavalle valtiolle. Osoitteen selvittäminen ei ole kuitenkaan välttämättä helppoa varsinkaan, jos henkilö, jolle tiedoksianto pitäisi lähetää, vaihtaa usein asuinpaikkaansa. Mikäli vastaanottajan osoite jää tuntemattomaksi, voidaan tiedoksianto siviiliprosessissa toimittaa kuuluttamalla, kuten OK 11:9 §:ssä säädetään. Kuuluttaminen on siis mahdollinen tiedoksiantotapa täysin kansallisessa prosessissa, mutta se on varsin yleinen juuri rajat ylittävässä tiedoksiannossa.²³⁴ Tämän voisi olettaa johtuvan siitä, että viranomaisten mahdollisuudet selvittää vastaanottajan osoite esimerkiksi väestötietorekisteristä, ovat huomattavasti paremmat Suomessa asuvista henkilöistä. Lisäksi Suomessa suomalaiset haastemiehet ovat toimivaltaisia suorittamaan erilaisia toimenpiteitä löytääkseen vastaanottavan henkilön. Kuuluttaminen käytännössä siis korvaa varsinaisen tiedoksiannon, sillä siten prosessi saadaan eteenpäin. Mielestäni termi *fiktiivinen tiedoksianto* kuvaa kuulutusta varsin hyvin, sillä tiedoksianto ei suurella todennäköisyydellä tavoita vastaanottajaansa missään vaiheessa ja jää siten vain muodolliseksi tiedoksiannoksi.²³⁵

Samankaltainen kuulutustiedoksianto, jossa kuulutuksen kohteena olevaa asiakirjaa pidetään näytillä tuomioistuimessa ja mahdollisesti myös julkaistaan lehdessä, on mahdollinen myös esimerkiksi Ruotsissa (delgivningslag 47–48 §). Niin ikään Saksan siviiliprosessilain 185 §:ssä todetaan kuulutuksen olevan pätevä tiedoksiantotapa esimerkiksi juuri silloin, kun vastaanottajaa ei tavoiteta ulkomailla.²³⁶ Kuulutustiedoksiannon ollessa osa ehkä jopa useiden valtioiden prosessilakeja, on mielenkiintoista, että tässä tutkielmassa käsitellyissä kansainvälisissä tiedoksiantosopimuksissa kuulutusta ei edes mainita. Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa tapauksessa C-325/11 todetaankin, että mikäli oikeudenkäyntiasiakirjojen tiedoksiantamista koskevat säännökset halutaan sisällyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöihin, eivät jäsenvaltioiden kansalliset säännökset fiktiivisestä tiedoksiannosta voi olla sellaisia, että ne tosiasiallisesti estävät asianosaisten turvautumisen tiedoksiantoasetuksen suojasäännöksiin, esimerkiksi oikeuteen kieltäytyä tiedoksiannosta sen kielen perusteella.²³⁷

²³⁴ Koulou 2003, s. 175.

²³⁵ EUT käyttää myös termiä *fiktiivinen tiedoksianto* ratkaisuisaan sellaisista tiedoksiannon muodoista, joiden osalta on selvää, ettei se tule tavoittamaan sen vastaanottajaa. Ks. esimerkiksi ratkaisu C-325/11 *Krystyna Alder ja Ewald Alder v. Sabina Orłowska ja Czesław Orłowski* (2012), 52 kohta.

²³⁶ Saksan siviiliprosessilain englanninkielinen käännös saatavilla osoitteessa: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html. Luettu 26.1.2019.

²³⁷ Edellä mainitussa ratkaisussa unionin tuomioistuin totesi sellaisen jäsenmaan kansallisessa lainsäädännössä tarkoitetun fiktiivisen tiedoksiannon asetuksen vastaiseksi, jossa ulkomailla oleskelevan tiedoksiannon vastaanottajan on nimettävä edustaja vastaanottamaan asiakirjat tai muutoin ne katsotaan tiedoksiannetuiksi. Tällainen

EU:ssa sovelletaan kolmea asetusta, jotka on laadittu helpottamaan toisissa jäsenmaissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanoa, rahasaatavien perintää sekä vähäisiä kansainvälisiä vaatimuksia. Näidenkin asetusten soveltaminen edellyttää asiaa koskevien asiakirjojen tiedoksiantoa siihen jäsenmaahan, jossa niiden vastaanottaja oleskelee. Huomionarvoista on se, ettei yhdeskään näistä asetuksista pidetä kuuluttamista hyväksyttynä tiedoksiantotapana. TEE-asetus²³⁸ kiinnittää huomiota siihen, että tiedoksiantotavat ovat sangen eriävät eri jäsenmaissa. Näin ollen asetuksen 13 ja 14 artikloissa luetellaan sellaiset hyväksytyt tiedoksiantomenetelmät, kuten postitiedoksianto, sähköinen tiedoksianto ja henkilökohtainen tiedoksianto, joiden perusteella annetut tuomiot voidaan vahvistaa eurooppalaiseksi täytäntöönpanoperusteeksi. Kuulutustiedoksiantoa ei mainita tässä luettelossa. Asetuksen mukaan pelkkä oletama tiedoksiannon vähimmäisvaatimusten täytymisestä ei ole riittävä, jotta sen perusteella annettava tuomio voitaisiin vahvistaa eurooppalaiseksi täytäntöönpanoperusteeksi (TEE-asetus, 13 kohta). Tästä päätellen siis kuuluttamalla tiedoksiannettu asiakirja ei voisi myöhemmin olla eurooppalainen täytäntöönpanoperuste. TEE-asetuksen lisäksi myös EMM-asetus²³⁹ säätelee EU:n sisällä tapahtuvaa jäsenmaiden välistä tiedoksiantoa, tässä tapauksessa maksamismääräyksen tiedoksiantosta. EMM-asetuksessakaan ei mainita kuulutusta sellaisena tiedoksiantotapana, joka takaisi asetuksen edellyttämän täysin varman tai hyvin todennäköisen tiedoksiannon toteutumisen. EVV-asetuksen²⁴⁰ mukaan tiedoksianto tulee toimittaa postitse saantitodistusta vastaan tai TEE-asetuksen edellyttämällä tavalla. Näin ollen EVV-asetukseen ei nimenomaisesti salli kuulutusta edellä mainitulla tavalla tiedoksiantotapana.

Edellä mainitusta huolimatta ratkaisussa *G v. Cornelius de Visser* EUT totesi, että vastaajalle voidaan antaa yksipuolinen tuomio kuulutustiedoksiannon pohjalta edellyttäen, että kaikki *huolellisuusvelvoitteen* ja *vilpittömän mielen periaatteen* edellyttämät etsinnät on tehty vastaajan löytämiseksi.²⁴¹ Kuitenkaan sellaista yksipuolista tuomiota, jonka vastaanottajan olinpaikka on tuntematon, ei saa TEE-asetuksen perusteella vahvistaa eurooppalaiseksi täytäntöönpanoperusteeksi. Ratkaisussa *Hypoteční banka v. Udo Mike Lindner* tuomioistuimien taas vertasi kantajan ja vastaajan ristiriidassa olevia oikeuksia tilanteessa, jossa vastaanottajaa ei tavoiteta. Kyseisessä tapauksessa tuomioistuimien piti sallittuna sitä, että kanne annettiin tiedoksi tuomioistuimen

fiktiivinen tiedoksiantojärjestelmä olisi ristiriidassa asetuksessa tarkoitettujen puolustautumisoikeuksien kanssa. C-325/11(julkisasiamiehen ratkaisuehdotus) *Krystyna Alder ja Ewald Alder v. Sabina Orłowska ja Czesław Orłowski* (2012), 52 kohta.

²³⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta. L 143, 30.4.2004.

²³⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta. L 399, 30.12.2016.

²⁴⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä. L 199, 31.7.2007.

²⁴¹ C-292/10 *G v. Cornelius de Visser* (2012), 59 kohta.

nimeämälle edunvalvojalle. Se oli sitä mieltä, että kyseinen menettely vahingoittaa vastaajan puolustautumisoikeuksia, mutta edes puolustautumisoikeudet eivät ole ehdottomia, vaan niitä voidaan rajoittaa, mikäli ne palvelevat yleistä etua ja jos rajoittaminen ei ole suhteetonta. Puolustautumisoikeuksien rajoittaminen oli siten sallittua, sillä ilman sitä kantajan oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan ei olisi toteutunut. Tätä varten tuomioistuimen oli varmistettava, että asiassa on noudatettu huolellisuusvelvollisuuden ja vilpittömän mielen edellyttämiä toimenpiteitä vastaanottajan tavoittamiseksi.²⁴²

Tuomioistuimella on siis valtava harkintamarginaali ja myös vastuu tämän kaltaisissa punnintatilanteissa. EUT on alisteinen kansainväliselle oikeudelle, joten punninnassa sen tulee ottaa huomioon kansainvälisen oikeuden asettamat vaatimukset oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Kansainvälisessä oikeudessa oikeudenmukainen oikeudenkäynti, mukaan lukien puolustautumisoikeudet määritelty *ius cogens* tasoisiksi normeiksi. Näin ollen EUT:n ratkaisu puolustautumisoikeuksien rajoittamisesta tuntuu erikoiselta, mutta toisaalta tapaus on tyyppiesimerkki siitä, että myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällä on eri oikeuksia, mitkä voivat joutua ristiriitaan keskenään. Kyse on siis pitkälti tuomioistuimen yksittäistapauksessa suorittamasta punninnasta huomioiden aiheesta aiemmin annetut ratkaisut.

Lienee itsestään selvää, ettei kuulutus saisi olla ristiriidassa vastaajan oikeusturvan kanssa. Sitä se kuitenkin voi olla, erityisesti väärin perustein toimitettuna. Liian heppoisin perustein toimitetun kuulutuksen vakavuudesta kertoo tapaus KKO 2011:40. Siinä käräjätuomari tuomittiin tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, sillä hän oli toimittanut kuulutuksen ilman riittäviä todisteita siitä, että vastaajien olinpaikka oli tuntematon. Vastaajien oikeusturva oli korostuneen riippuvainen käräjäoikeuden toiminnan asianmukaisuudesta ja menettelyvirhe oli vastoin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Tuomiossa KKO vahvistaa muutaman huomioon otettavan seikan rajat ylittävässä tiedoksiannossa. Ensinnäkin, kuulutusta ei tule käyttää vain sillä perusteella, että postitiedoksianto palautuu takaisin ilmoituksella, jonka mukaan vastaanottaja on muuttanut. Toiseksi, vastaanottajan ilmoitetun osoitteen ollessa EU:n tai Euroopan talousunionin alueella, ulottuu osoitteenselvitysvelvollisuus niin pitkälle, että osoitetietoja tulisi tiedustella kyseisen valtion viranomaisten rekistereistä. KKO totesi myös, että laista ei ilmene, mitä toimenpiteitä tuomarilta edellytetään ennen kuin voidaan kuuluttaa. Erilaisten tapauksien erilaiset piirteet eivät tosin mahdollistaisikaan näiden toimenpiteiden listaamista ja harkinta on siten tapauskohtaista. Ratkaisu on siinä mielessä tärkeä, että se valottaa kuuluttamiselle asetettua suurta kynnystä sekä sen merkitystä asianosaisten oikeusturvalle. Viimeistään

²⁴² C-327/10 *Hypoteční banka a.s.v. Udo Mike Lindner* (2011), 52 kohta.

kyseinen ratkaisu asetti tuomareille ohjenuoria ja rajoja kuulutustiedoksiannon soveltamiselle. Tässä tutkielmassa esitetyt kuulutusta koskevat KKO:n ratkaisut korostavat sitä, että kuulutuksen tulisikin pysyä viime sijaisena keinona, eräänlaisena takaporttina, saada tiedoksianto toimitettua ja siten asia etenemään.²⁴³ Ratkaisut myös viestivät asian vakavuudesta, sillä tuomio virkavelvollisuuden rikkomisesta on mahdollinen, jos kuulutusta ei toimiteta oikein perustein. Ohjeistus kuulutuksen toimittamisesta lienee siis pitkälti kansallisen oikeuskäytännön tai sääntelyn varassa, sillä useimmiten fiktiivisestä tiedoksiannosta säädetään kansallisessa laissa. Yhtenäisen soveltamisen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta yhteinen ohjeistus soft law muodossa tai velvoittavana sääntelynä esimerkiksi EU:n taholta voisi olla hyödyllinen.

Käsitykseni mukaan kuulutuksesta tekee oikeusturvan kannalta myös erikoisen se, että asian kohteena olevaa asiakirjaa pidetään nähtävillä käräjäoikeuden kansliassa sen lisäksi että kuulutus julkaistaan Virallisessa lehdessä. Lienee selvää, että vastaanottajan olinpaikan ollessa tuntematon hän ei todennäköisesti oleile lähialueilla ja pääse katsomaan kyseistä ilmoitusta käräjäoikeuden kansliaan.²⁴⁴ Teoriassa on kai pieni mahdollisuus, että ilmoituksen näkeminen Virallisessa lehdessä saa ottamaan yhteyttä kuuluttaneeseen käräjäoikeuteen.

Virallinen lehti lienee maallikoille varsin tuntematon. Laissa Virallisesta lehdestä säädetään, että ne ilmoitukset, kuulutukset ja muut asiakirjat, jotka sen mukaan kuin on erikseen säädetty, on tiedotettava virallisessa lehdessä tai virallisissa lehdissä.²⁴⁵ Laki on säilynyt täysin ennallaan vuodesta 1931. Virallisen lehden sisältökin on pysynyt melko pitkälti samanlaisena koko sen elinkaaren ajan. Ainoastaan joitakin kuulutusryhmiä on lisätty ja joitakin poistettu.²⁴⁶ Vuodesta 2011 asti painetun version lisäksi lehdestä on julkaistu myös ilmainen sähköinen versio. Tämä saattaakin lisätä todennäköisyyttä, että se voisi tavoittaa ne henkilöt, joihin sillä on tarkoitus saada yhteys. Kuulutus on laadittava sillä kielellä, jolla viranomaisen on kirjoitettava väestölle annettavat kuulutukset, käytännössä siis suomeksi tai ruotsiksi. Virallisen lehden valtiollisen tehtävän vuoksi kuuluttaminen ei siis tule kyseeseen esimerkiksi englanniksi, vaikka olisi olettavissa, että kuulutuksen kohteena oleva henkilö ei ymmärrä suomea tai ruotsia. Kuuluttamisella on vankka historiallinen tausta ja tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä. On totta, että se

²⁴³ On syytä olettaa, että lähtökohta on sama myös monissa muissa valtioissa, sillä oikeuskulttuuriin liittyvistä eroista huolimatta kaikki tuomarit, ainakin länsimaisessa oikeuskulttuurissa, ovat puolueettomasti alisteisia laille eivätkä voi sitä soveltaessaan ottaa vaikutteita muualta. Ks. *Cappelletti* 1981, s. 256.

²⁴⁴ Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren sekä eräiden muiden lakien tiedoksiantoa riita-asioissa koskevien säännösten muuttamisesta todetaan myös, ettei kuuluttaminen takaa läheskään täyttää varmuutta tiedoksiannon perillemenosta. Ks. *HE 16/1990 vp*, s. 4.

²⁴⁵ OK 11:10 § viittaa kuulutuksen julkaisemiseen Virallisessa lehdessä. Virallinen lehti on käytössä myös EU:ssa nimittäin Euroopan unionin Virallinen lehti julkaisee erilaisia tiedonantoja ja ilmoituksia sivuillaan. Ks. <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html> . Luettu 20.10.2018.

²⁴⁶ Ks. lisätietoa Virallisesta lehdestä: <https://www.virallinenlehti.fi/fi/esittely/historia.html> . Luettu 20.10.2018.

osaltaan myös turvaa kansalaisten tiedonsaantioikeuksia, vaikka yleisessä tiedossa on, että se on haasteasioissa usein vain fiktiivinen tiedoksiantotapa.²⁴⁷

Julkaiseminen Virallisessa lehdessä ei käytännön kannalta välttämättä ole tehokkain julkaisualusta kuulutuksille johtuen juuri siitä, että se on niin tuntematon suurimmalle osalle ihmisistä. Näkyvämpi kanava antaisi sen käsityksen, että kuulutuksen tavoitteena todella on sen kohteena olevan henkilön tavoittaminen. Esimerkiksi sähköiset kanavat saattaisivat mahdollistaa tehokkaammat menetelmät kuulutuksen perille saattamiseksi. Edistystä on toki tapahtunut siinä, että Virallinen lehti ilmestyy nykyisin myös sähköisenä versiona. Saattaa olla myös niin, että kuulutus on alun perinkin tarkoitettu keinoksi päästä eteenpäin asian käsittelyssä, jos asianosaista ei tavoiteta. Tämä tarkoittaisi sitä, ettei olettamana ole edes ollut vastaanottajan tavoittaminen. Viranomaisille kuuluttaminen tarjoaa tärkeän väylän edetä prosessissa, joten saattaa olla, että sen vuoksi käytänteen muuttamiselle ei ollut tilausta eikä myöskään painostusta viranomaistaholta. Lisäksi sen kaltaisten fiktiivisten tiedoksiantotapojen käyttäminen on myös myöhemmin selvennettävällä tavalla hyväksytty EIT:n oikeuskäytännössä.²⁴⁸

Tuomioistuimen ollessa lähettävän viranomaisen asemassa, asettaa tämä korostuneen vaatimuksen erityisesti tuomareille tuntea myös vastaanottavan valtion lainsäädäntöä sekä kyseisen valtion asettamat muodolliset vaatimukset tiedoksiannolle. Tämä taas edellyttää tuomareilta lisätyötä varsinaisten oikeudellisten kysymysten tutkimisen lisäksi. Suomen näkökulmasta tiedoksiannon toimittaminen lähelle, erityisesti Euroopassa, on kohtalaisen helppoa. Mitä kauemmas se tulee toimittaa, sitä enemmän se vaatii työtä ja aikaa. Erityisesti jos kyseessä on pienen taloudellisen intressin asia, ei siihen haluta välttämättä tuhlata liikaa resursseja. Tällöin kynnys kuulutustiedoksiannon käyttämiselle saattaa madaltua, jotta asia saadaan eteenpäin prosessiekonomisesti tehokkaalla tavalla.

Toisaalta kuuluttamisen varsinainen tarkoitus lienee tiedoksiannon sujuvoittaminen. Kuuluttaminen siten turvaa kantajan oikeuksia mahdollistaen prosessin etenemisen siitä huolimatta, että vastaajan olinpaikka on tuntematon ja kenties ulkomailla. Se siis turvaa kantajan access to justice -periaatteen toteutumista, mikä voi muodostua ristiriitaiseksi kontradiktorisen periaatteen ja vastaajan oikeuksien kanssa. Tämä vaatii lainkäyttäjän jälleen punnitsevan näiden oikeuksien välistä suhdetta tavoitteena se, että molemmat oikeudet voisivat toteutua mahdollisimman täysimääräisesti. Ratkaisu KKO 2011:40 vaikuttaa siinä mielessä hyvin käyttökelpoiselta tässä punninnassa, että siinä varsin konkreettisesti avataan kuuluttamisen kriteereitä.

²⁴⁷ Rikosprosessissa pelkkä oletama tiedoksiannon perillemenosta ei riitä. Ks. *Jokela* 2012, s. 519—520. Siten myöskään kuulutustiedoksianto rikosasiassa ei ole sallittu. Ks. OK 11:9.2 §.

²⁴⁸ *Nunes Dias v. Portugal* 10.4.2003.

4.1.3 Kielelliset oikeudet

Kansainvälisessä prosessioikeudessa ja erityisesti rajat ylittävissä prosessitoimissa kysymys asioinnin kielestä on erityisen tärkeä. Tiedoksiannossa kielikysymyksellä on suuri merkitys sen vuoksi, että asianmukaisen tiedoksiannon laiminlyönti voi aiheuttaa haitallisia seuraamuksia vastaanottajalle.²⁴⁹ Mikäli vastaanottaja ei ymmärrä esimerkiksi postitiedoksiannon kautta saapunutta haastetta, ei hän voi missään vaiheessa tulla täysipainoisesti osaksi itseään koskevaa prosessia. Tämän vuoksi Haagin tiedoksiantosopimus, EU:n tiedoksiantoasetus ja pohjoismaiden tiedoksiantosopimus sisältävät säännökset tiedoksiannon kielestä.²⁵⁰

EU:n tiedoksiantoasetus ottaa kantaa myös tilanteisiin, jossa käännöstä jollekin asetuksen edellyttämälle kielelle ei olisi tehty. Asetuksen liite II, joka tulee toimittaa tiedoksiannon yhteydessä vastaanottajalle, sisältää ilmoituksen siitä, että vastaanottaja voi kieltäytyä vastaanottamasta tiedoksiantoa, mikäli ei ymmärrä sitä kieltä, jolla se on laadittu ja jos se ei sisällä käännöksiä jollekin hänen ymmärtämälleen kielelle tai tiedoksiantopaikan viralliselle kielelle. Tiedoksiannon vastaanottamisesta tällä perusteella kieltäydytään, joko suoraan tiedoksiannon toimittajalle, tai palauttamalla tiedoksianto kirjeitse viikon kuluessa. Tällä tavoin on siis käytännössä pyritty turvaamaan tiedoksiannon vastaanottajan kielelliset oikeudet EU:n sisällä.

Ehkä johtuen kansainvälistä tiedoksiantoa koskevasta sopimusviidakosta tai jostakin muusta, EUT:n käsittelemässä jutussa C-354/15, liitettä II oltu toimitettu tiedoksiannon vastaanottajalle ulkomaille. Ennakkoratkaisua pyytänyt portugalilainen tuomioistuin pyysi EUT:lta ohjausta siihen, tekeekö liitteessä II tarkoitetun vakiolomakkeen puuttuminen tiedoksiannosta pätemättömän, vaikka vastaanottaja ei ollut vedonnut siihen tietyn ajan kuluessa. Tuomioistuin totesi, että kieltäytymisoikeuden tarkoitus on turvata vastaanottajan puolustautumismahdollisuudet oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla. Vaikka tiedoksiantoasetuksen tarkoituksena on ennen kaikkea oikeudenkäyntien tehokkuuden ja nopeuden lisääminen sekä hyvän oikeudenkäytön turvaaminen, näihin tavoitteisiin ei saa pyrkiä heikentämällä asiakirjan vastaanottajan puolustautumisoikeuksia.²⁵¹ Tiedoksiantoa toimitettaessa tulee huolehtia siitä, että vastaanottaja ensinnäkin saa asiakirjan ja toiseksi, että hän ymmärtää ulkomailta aloitetun

²⁴⁹ Koulun mukaan tiedoksiannon kieli on ollut yleinen ongelma rajat ylittävissä tiedoksiannoissa. Ks. *Koulu* 2003, s. 180.

²⁵⁰ Pohjoismaissa tiedoksianto tulee toimittaa norjan-, ruotsin- tai tanskan kielellä tai käännettynä jollekin mainituista kielistä (asetuksen 26/1975 2 artikla). EU:n tiedoksiantoasetus edellyttää käännöstä vastaanottajan ymmärtämälle kielelle taikka vastaanottavan valtion tai kyseisen alueen viralliselle kielelle (asetuksen 1393/2007 8 artikla). Haagin tiedoksiantosopimus edellyttää asiakirjan kirjoittamista tai kääntämistä vastaanottajavaltion viralliselle kielelle tai jollekin niistä (asetuksen 51/1969 5 artikla).

²⁵¹ C-354/15 *Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA* (2017), 51 kohta.

menettelyn tarkoituksen ja ulottuvuuden.²⁵² Hänelle tulisi myös *ennalta kirjallisesti* kertoa kielitaytymisoikeudestaan vastaanottaa asiakirja.²⁵³ Vakiolomakkeen puuttuminen johtaa tiedoksiannon pätemättömyyteen, mutta vastaanottajan on vedottava siihen tietyn ajan kuluessa.²⁵⁴

Oikeaoppinen viranomaistoiminta on siis välttämätöntä asianosaisten oikeusturvan toteuttamiseksi. Tapauksessa punnitaan merkittävällä tavalla tehokkaan prosessin ja puolustautumisoikeuksien välistä suhdetta. Mielestäni ratkaisu korostaa asianmukaisia puolustautumismahdollisuuksia ja pyrkii molempien osapuolien täysipainoiseen osallistumiseen oikeudenkäyntiin minimoiden esimerkiksi vieraan kielen vaikutuksen prosessiin osallistumiselle. EUT haluaa kuitenkin säilyttää tiedoksiannon vastaanottajalla tietyn toimimisvelvollisuuden eli hänen tulee ilmoittaa, ettei ymmärrä asiakirjoja. Mikäli henkilö laiminlyö vedota tiettyihin prosessia rasittaviin seikkoihin, korjautuvat ne tämän kaltaisissa tapauksissa itsestään. Mielestäni onkin perusteltua, että vastaanottaja ei voi pitäytyä täysin passiivisena vastaanotettuaan viralliselta vaikuttavan asiakirjan.

Eri asia kuin pelkkä tietyn kielen ymmärtämättömyys on ongelma toimia millään kielellä. Haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille, esimerkiksi pakolaisille, asiointi tuomioistuimessa voi olla lähes mahdotonta. Reagoimattomuus haasteeseen voi johtaa kuulutukseen. Reagoimattomuus kuulutukseen taas johtaa väistämättä velvoittavaan tuomioon. Tämä tarkoittaa siis sitä, että esimerkiksi lukutaidottomalla henkilöllä ei ole minkäänlaisia puolustautumismahdollisuuksia asiassa, josta hänelle voi koitua haitallisia seuraamuksia.²⁵⁵ Esimerkiksi juuri pakolaisten osallistumiseen ja käytännön asioiden hoitamiseen liittyvät haasteet ovat osa isompaa kokonaisuutta, mutta tiedoksiannon kieleen liittyvä teema on esimerkki siitä, miten jotkut ryhmät voivat jäädä ilman minkäänlaisia takeita oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä.

4.2 Oikeudenmukainen rajat ylittävä tiedoksianto

Yhdistettäessä tässä tutkielmassa käsitellyt tiedoksiannon ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruseriaatteet, kysymys kulminoituu siihen, mitä on oikeudenmukainen tiedoksianto. Tiedoksianto on osa oikeudenkäyntiä, joten sen tulee luonnollisesti myös täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit. Rajat ylittävän tiedoksiannon ollessa nykyisin jo tavallinen prosessitoimi

²⁵² C-354/15 *Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA* (2017), 52 kohta.

²⁵³ C-354/15 *Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA* (2017), 53 kohta.

²⁵⁴ C-354/15 *Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA* (2017), 67 kohta.

²⁵⁵ Toisaalta tietyin edellytyksin lukutaidottomalta henkilöltäkin odotetaan toimia asian selvittämiseksi. Ks. *Buhagiar v. Malta* 20.1.2000.

suomalaisissa tuomioistuimissa, korostuu niissäkin tiedoksiannon olennainen vaikutus prosessin sujuvuudelle. Kuten edellä luvussa 2.1 on todettu, tarkoituksenmukainen ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti eivät ole täysin toistensa synonyymejä, sillä oikeudenmukaisuus menee pidemmälle korostaen myös yksilön oikeuksia ihmisoikeuksina.²⁵⁶ Jokelan mukaan se ilmenee jo siinä, että oikeudenkäynti tulee järjestää ilman tarpeetonta viivytystä ja kustannuksia asianmukaisesti eli kunnioittaen prosessilta edellytetyjä halpuus-, nopeus- ja varmuusvaatimuksia.²⁵⁷ Varmuus vaatimuksella viitataan oikeudenkäynnin luotettavuuteen ja erityisesti sen lopputuloksen "oikeellisuuteen". Oikeusjärjestelmään kohdistuvan luottamuksen kannalta varmuus vaatimuksen täyttyminen on erityisen tärkeä. Nopeusvaatimus taas viittaa jokaisen oikeuteen saada asiansa käsiteltyksi ilman aiheetonta viivytystä (esimerkiksi PL 21.1 §, EIS 6 artikla, KP-sopimuksen 9 artiklan 3 kohta). Se turvaa myös prosessin sujuvuutta siten, ettei käsittely veny tarpeettomasti asianosaisille epäoikeudenmukaisella tavalla. Halpuusvaatimuksen tavoitteena taas on turvata jokaisen mahdollisuus oikeudenkäyntiin siten, että se olisi taloudellisesti kaikille mahdollista. Tässä tukena on esimerkiksi oikeusapujärjestelmä.

Varmuus-, nopeus- ja halpuusvaatimuksien keskinäinen ristiriitaisuus tulee vääjäämättä esille myös tiedoksiannossa. Tiedoksianto, joka on hyväksytty ilman täyttä varmuutta sen perille menemisestä, tukee ainakin nopeus vaatimusta ja korostaa siten kantajan access to justice -oikeutta. Prosessin täysimääräinen kontradiktorisuus taas tukee varmuusvaatimusta, sillä kontradiktorisessa prosessissa kaikille asianosaisille annetaan mahdollisuus osallistua itseään koskevaan prosessiin, vaikka se ajallisesti kestäisi kauemmin. Oikeudenkäynnin varmuus, nopeus ja halpuus ovat tärkeitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöitä, joten ideaalitalanteessa access to justice -periaate ja kontradiktorinen periaate toteutuvat siis varmalla, nopealla ja edullisella tavalla samanaikaisesti. Kansainväliset tiedoksiantosopimukset auttavat tässä tavoitteessa siten, että jokaisella on mahdollisuus osallistua itseään koskevan asian käsittelyyn olinpaikastaan huolimatta. Usein tuomioistuin joutuu kuitenkin suorittamaan punnintaa oikeudenkäynnin intressien välillä. Varmuus, nopeus ja halpuus saattavat painottaa hieman eri tekijöitä tiedoksiannossa, jolloin kontradiktorinen periaate ja access to justice periaate joutuvat ristiriitaan.

Kontradiktorisella periaatteella ja access to justice -periaatteella on sama henki, mutta eri toteutustapa, jonka seurauksena ne voivat vaikuttaa tähtäävän eri tavoitteeseen. Access to justice -oikeus puolustaa kaikkien yhtäläisiä mahdollisuuksia ylipäänsä prosessata tuomioistuimissa

²⁵⁶ Jokelan mukaan tarkoituksenmukaisuus on nykyisin korvattavissa vaatimuksella oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. *Jokela 2016*, s. 71—72.

²⁵⁷ *Jokela 2016*, s. 72—73. Ks. myös Suomen perustuslaki 21 §.

varallisuudesta tai statuksesta huolimatta. Kontradiktorinen periaate taas korostaa kaikkien oikeudenkäynnin osapuolien yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua tähän prosessaamiseen. Ne molemmat ovat tärkeitä tekijöitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällössä, ja väittäisin niiden olevan osin myös riippuvaisia toisistaan. Prosessi ei ole kontradiktorinen ilman access to justice -periaatetta eikä päinvastoin. Tiedoksiannossa tilanteesta tekee erityisen hankalan se, että nämä oikeudet ovat usein vastakkaisten asianosaisten oikeuksia ja edustavat siten eri intressejä. Tuomioistuimen punninta ja hyvin perusteltu päätös ovat tällaisissa tilanteissa korostuneen tärkeitä.

Varmuusvaatimus edellyttää sitä, että oikeudenkäynnin lopputulos on oikea.²⁵⁸ Tulkintani mukaan oikeusvarmuus yhtenä tärkeimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä heijastaa vaikutuksensa kaikkialle prosessiin, mukaan lukien myös tiedoksiannon. Siten lienee aiheellista pohtia kansainvälisen tiedoksiannon ja oikeusvarmuuden suhdetta. Mikäli tiedoksianto toimitetaan lakien mukaisesti vastaanottajalle ja hänelle varataan tilaisuus valmistella omaa mahdollista vastaustaan asiassa, on tiedoksianto lähtökohtaisesti suoritettu varmuuden täyttävällä tavalla. Käytännössä ongelmaksi voi nousta vastaanottajan tuntematon olinpaikka, jolloin tiedoksianto voidaan kuitata kuuluttamisella. Lienee lähes varmaa, ettei vastaanottaja tällöin saa tiedoksiantoa. Kanteen perusteesta voi joskus myös jäädä varteen otettava epäily, sillä asianosaisjohtoisessa siviiliprosessissa asianosaisten on itse vedottava niihin seikkoihin, joista on eri mieltä. Oikeudenkäynnin varmuusvaatimus voi tällöin siis jäädä täyttymättä. Sen sijaan halpuus ja nopeus vaatimukset nousevat korkeammalle punninnassa, sillä kuuluttaminen saa prosessin etenemään. Toisaalta kuuluttamisessa ei suoraan ole kyse vain asianosaisten oikeuksien punninnasta, sillä päätöksen kuuluttamisesta tekee kuitenkin tuomioistuin harkittuaan kuulutuksen vähimmäisedellytysten täyttymistä. Tuomioistuimella on siten suuri rooli kuuluttamisessa, sillä sen tulee toisaalta kiinnittää huomiota omiin resursseihinsa tehdessään päätöksen jatkaa vastaajan osoitteen selvittämistä. Toki perus- ja ihmisoikeusmyönteisen lainsoveltamisen pohjalta punninta tehdään asianosaisten oikeuksien lähtökohdista ja niitä kunnioittaen.

On siis hyväksyttävä se tosi seikka, että tiedoksianto ei välttämättä täytä oikeusvarmuuden ideaalia vaatimusta. Toisaalta, jos oikeusvarmuudesta jää tiedoksiannon jälkeen pienikin epäily, on todennäköistä, että nopeus ja halpuus vaatimus ovat toteutuneet. Kuten EUT ratkaisussaan *Hypoteční banka* totesi, puolustautumisoikeudet eivät ole ehdottomia, vaan niitä voidaan rajoittaa, mikäli se palvelee yleistä etua ja on oikein suhteutettua.²⁵⁹ Nopeasti suoritettu tiedoksianto saa prosessin etenemään kantajalle edullisella tavalla tuomioistuimen ja kantajan resursseja

²⁵⁸ *Ervo* 1996, s. 49.

²⁵⁹ C-327/10 *Hypoteční banka a.s.v. Udo Mike Lindner* (2011), 53 kohta.

säästään. Kansainvälisessä tiedoksiannossa siis tasapainotellaan varmuuden, halpuuden ja nopeuden välillä.

Mainittava tekijä oikeudenmukaisen tiedoksiannon muotoutumisessa on myös ympäröivä oikeudellinen ympäristö. Yhteiskunnassa vallitsevat arvot refleктоivat suoraan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja sitä kautta myös prosessiperiaatteiden keskinäistä punnintaa.²⁶⁰ Tämä voi olla myös yksi selitys sille, miksi eri valtioissa arvostetaan erilaisia prosessioikeudellisia menettelyjä esimerkiksi tiedoksiannossa. Sellaista tilannetta tuskin on, että kaikki prosessiperiaatteet toteutuisivat täysimääräisesti samaan aikaan. Näissä periaatteiden ja arvojen kollisioissa valitaan kussakin tapauksessa pienemmän pahan vaihtoehto. Apuna voidaan käyttää niin sanottua punnintamallia.²⁶¹ Ne myös ohjaavat kohti oikeaa tulkintaa kussakin yksittäistapauksessa ja vaikuttavat tuomioistuinten ratkaisutoimintaan.²⁶² Access to justice -periaate ja kontradiktori-nen periaate ovat siinä mielessä hyvin turvatut, että ne on taattu niin Suomen perustuslaissa kuin myös kotimaisten tuomioistuinten ja EIT:n toimesta.

Puhuttaessa tuomioistuinten resursseista huomio kiinnittyy helposti siihen mitä yksittäinen oikeudenkäynti maksaa. Oikeustaloustieteellisestä näkökulmasta katsottuna hinta arvioidaan sen mukaan mitä muuta yksittäiseen oikeudenkäyntiin käytetyllä rahamäärällä olisi voitu saavuttaa. Kustannustehokkuus tarkoittaa taloustieteessä sitä, mikä on edullisin tapa saavuttaa asetetut yhteiskuntapoliittiset päämäärät.²⁶³ Rajat ylittävän tiedoksiannon tapauksessa yhteiskuntapoliittinen päämäärä voisi olla esimerkiksi mahdollisimman nopean lainvoimaisen tuomion antaminen asiassa tai toisaalta mahdollisimman oikeudenmukaisen lainvoimaisen tuomion antaminen. Ideaali tapauksessa ne kulkevat käsikädessä, mutta valitettavan usein käytäntö on jotain muuta. Tuomareiden työ sisältää punnintaa kansainvälisessä tiedoksiannossa, sillä toisaalta asia pitää saada käsiteltyä mahdollisimman nopeasti, erityisesti jos kyseisen jutun kohteena oleva taloudellinen intressi on pieni. Kuulutustiedoksianto on erityisen tehokas asian nopealle käsittelylle, mutta on selvää, että kuulemisperiaate ei toteudu tällöin täysimääräisenä. Kuulutustiedoksianto luo vain *oletaman* kanteen oikeellisuudesta. Tärkeintä tässä yhteydessä on se, että kanne ylipäänsä täyttää sille asetetut muotovaatimukset ja ettei se ole selvästi oikeusjärjestyksen vastainen. Näin ollen on mahdollista, että jutun todellinen asianlaita jää arvoitukseksi. Tuomarin työ on myös tässä suhteessa punnintaa eri oikeushyvien välillä.

²⁶⁰ *Ervo* 1996, s. 24. Perusoikeuksilla viitataan valtion perustuslaissa turvattuihin oikeuksiin ja ihmisoikeuksilla valtiota velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa vahvistettuihin jokaiselle kuuluviin oikeuksiin sekä muissa kansainvälisen oikeuden lähteissä määriteltyihin ehdottomiin oikeuksiin.

²⁶¹ *Ervo* 1996, s. 24.

²⁶² *Ervo* 1996, s. 22–23.

²⁶³ *Määttä* 2006, s. 8.

4.3 Periaatteiden etusija rajat ylittävässä tiedoksiannossa

EIT:n oikeuskäytäntö tiedoksiannon asianmukaisuudesta keskittyy enimmäkseen rikosprosessiin, mikä onkin ymmärrettävää rikosoikeudenkäyntien asianosaisten korostuneen oikeussuojan tarpeen vuoksi.²⁶⁴ EIT on kuitenkin antanut ratkaisuja myös muutamista siviilioikeudenkäynneistä, joissa tiedoksianto on todettu toimitetuksi riittämättömästi. Useissa ratkaisuissa, joissa EIT on katsonut, ettei tiedoksianto ole tapahtunut asianmukaisesti, on kyse ollut jäsenvaltioiden tuomioistuimien riittämättömistä toimista yrittää selvittää asianosaisen voimassa oleva osoite. Toisaalta painoarvoa on myös annettu niin sanotulle järkevälle prosessille eli menettelylle, jossa otetaan huomioon vastaanottajan oma toiminta sekä muut prosessin sujuvuuteen vaikuttavat tekijät. Tämä on tärkeää niin access to justice -periaatteen kuin kontradiktorisen periaatteenkin kannalta. Tuomioistuimen ratkaisuharkinnassa suorittama punninta ohjaa tasapainoteltua asianosaisten oikeuksien välillä, kuten seuraava EIT:n ratkaisu osoittaa.

Ratkaisussa *Nunes Dias v. Portugali* otettiin kantaa access to justice -oikeuden ja kontradiktorisen periaatteen väliseen punnintaan. Kantaja oli yritetty haastaa vuonna 1984 vahingonkorvauksia koskevaan siviilioikeudenkäyntiin, mutta tuomioistuin ei kuitenkaan onnistunut haastamisessa. Haaste annettiin tiedoksi kuuluttamalla ja lopulta vuonna 1989 tuomioistuin määräsi kantajan maksamaan 26 186 euroa korkoineen. Kantajan mukaan hän sai tiedon itseään koskevasta oikeudenkäynnistä ja tuomiosta vasta vuonna 2000 tuomion täytäntöönpanon tiedoksiannon yhteydessä. Kantaja perusti vaatimuksensa tuomioistuimessa EIS:n 6 artiklaan väittäen oikeutensa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tulleen loukatuksi, sillä hänelle ei ollut annettu mahdollisuutta lausua tai esittää selvitystä asiassa. Ratkaisussaan EIT joutui arvioimaan kuulustiedoksiannon sijoittumista access to justice -periaatteen ja kontradiktorisen periaatteen välillä. EIT:n mukaan EIS:n 6 artikla turvaa sekä kontradiktorisen periaatteen että access to justice -periaatteen toteutumisen.²⁶⁵ Se myös nimenomaisesti totesi, ettei access to court ole absoluuttinen oikeus. Tätäkin oikeutta voidaan joutua joissain tilanteissa rajoittamaan, mutta ei kuitenkaan sillä tavalla, että oikeuden ydin tehtäisiin tyhjäksi. Jotta yksilön oikeus oikeudenkäyntiin toteutuisi, tulee hänellä olla käytännössä mahdollisuus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.²⁶⁶ Toinen osa EIS:n 6 artiklaa on menettelyn kontradiktorisuuden vaatimus. EIT totesi, että kuulustiedoksianto turvaa prosessin nopeutta ja yleistä sujuvuutta. Prosessin loputon pidentäminen asianosaisen osoitteen jäljittämiseksi ei kulje käsi kädessä oikeusvarmuuden ja

²⁶⁴ Siviili- ja rikosprosessi eivät kuitenkaan ole täysin irrallisia toisistaan, vaan esimerkiksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin on toteuduttava kummassakin prosessissa.

²⁶⁵ *Nunes Dias v. Portugali*, 10.4.2003, s. 6. Ks. myös *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.2.1975.

²⁶⁶ *Nunes Dias v. Portugali* 10.4.2003, s. 5.

prosessin nopeuden kanssa, vaan prosessin eri intressien välillä on löydettävä tasapaino.²⁶⁷ Kuulutustiedoksiannon kaltaiset menettelytavat ovat siis sallittuja jäsenmaiden kansallisissa lainsäädännöissä, kunhan kaikkien osapuolien oikeudet pysyvät turvattuina. Tässä yksittäistapauksessa kuulutustiedoksianto oli asianmukaisin perustein suoritettu, sillä kantajan olinpaikasta ei saatu tietoa ja hänellä oli kansallisen lainsäädännön perusteella käytössään myös jälkikäteisiä oikeussuojakeinoja. Kuulutustiedoksiannon käyttö ei siis ollut mielivaltaista eikä perusteetonta. Näin ollen EIT totesi, ettei kantajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei oltu rikottu.²⁶⁸

Ratkaisussa EIT onnistuneesti määrittelee kuulutustiedoksiannon rajoja ottaen huomioon asianosaisten oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Nopea ja sitä kautta myös sujuva prosessi²⁶⁹ ajoi ohi oikeuden osallistua oman asiansa käsittelyyn. Toki merkitystä on ollut sillä, että kyse oli yli kymmenen vuotta vanhasta tuomiosta, jolloin taas vastapuolen oikeus oikeudenkäyntiin olisi sivuutettu sen takia, ettei kantajaa tavoitettu vuosiin. Kuten EIT korostaa, oikeudenkäynnin intressien välillä on löydettävä tasapaino. Tulkintani mukaan tämä viittaa oikeudenkäynnissä läsnä olevien intressien tapauskohtaiseen punnintaan. Vaikuttaa siis siltä, että on mahdotonta määritellä etukäteen, miten tiedoksiannossa ilmenevissä oikeuksien kollisioissa tulisi menetellä.

Nunes Dias v. Portugali määritteli rajoja prosessin sujuvuuden ja absoluuttisen kontradiktorisen periaatteen toteutumisen välillä. Tapauksessa *Miholapa v. Latvia* oli niin ikään kyse kuuluttamisesta ja vastaajan osoitteen riittävästä selvittämisestä. Kantaja oli hädätetty kotiosoitteestaan paikallisen tuomioistuimen lainvoimaisella tuomiolla. Myöhemmin sama tuomioistuin haastoi hänet myös maksamaan vahingonkorvauksia. Asian käsittelyä koskeva tiedoksianto toimitettiin kuitenkin siihen osoitteeseen, mistä kantaja oli hädätetty. Hänen olinpaikkansa todettiin tuntemattomaksi, ja tiedoksianto toimitettiin kuuluttamalla Virallisessa lehdessä. Kanteessaan EIT:lle Miholapa väitti, ettei ollut koskaan saanut tietää häntä koskevasta vahingonkorvausvaatimuksesta eikä hänen mukaansa paikallinen tuomioistuin ollut käyttänyt kaikkia sillä käytössä olevia menetelmiä hänen oikean osoitteensa selvittämiseksi. Ratkaisussaan EIT totesi, että kansallinen tuomioistuin oli toiminut vastoin EIS 6 artiklan kirjaimellista tulkintaa sekä artiklan tarkoitusta, koska sille olisi tullut olla selvää, ettei Miholapa oleskele osoitteessa, josta hänet on hädätetty.²⁷⁰ Näin ollen EIT totesi tuomiossaan, ettei kantajan haastamiseksi oltu käytetty

²⁶⁷ *Nunes Dias v. Portugali* 10.4.2003, s. 6.

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ Ks. oikeudenkäynnin nopeus- halpuus- ja varmuusvaatimusten määrittelyt s. 60.

²⁷⁰ *Miholapa v. Latvia* 31.5.2007, 30 kohta.

kaikkia kohtuudella käytettävissä olevia menetelmiä ennen kuulustiedoksiantoa eikä kontradiktorinen periaate siten toteutunut.²⁷¹

Tapauksessa *Buhagiar v. Malta* kantajalle toimitettiin kutsu saapua vuokranmaksun laiminlyöntiä koskevan asian käsittelyyn, mutta hän repi kutsun, sillä uskoi sen olevan veroviranomaisilta. Kanteessaan EIT:lle hän myös vetosi lukutaidottomuuteensa ja väitti EIS 6 artiklan oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin loukatun, sillä hänelle ei oltu varattu tilaisuutta puolustautua. EIT:n mukaan lukutaidottomuus ei kuitenkaan poistanut kantajalla olevaa velvollisuutta hankkia selko kirjeen sisällöstä eikä kansallisella tuomioistuimella ollut ollut velvollisuutta toimittaa haastetta eri tavalla. Repimällä kutsun, kantaja epäsuorasti luopui oikeudestaan kontradiktoriseen menettelyyn.²⁷² Tästä voinee vetää johtopäätöksen, että vaikka kontradiktorinen periaate on yksi johtavista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteista, on silläkin rajansa. Myös oikeudenkäymiskaaren useassa eri kohdassa riittäväksi on myös todettu se, että vastaajalle tai muulle asianosaiselle on varattu tilaisuus lausua asiassa. Mikäli tämä henkilö ei käytä oikeuttaan silloin, kun hänelle tarjotaan siihen tilaisuus, katsotaan hänen luopuvan oikeudestaan lausua asiassa. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että tiedoksiannon vastaanottajalta odotetaan tietyn tasoista yritystä ottaa selvää itseään koskevasta asiasta.

Tämän vastaanottajan selvitysvelvollisuuden voisi ehkä ulottaa jossain määrin myös muihin rajat ylittävän prosessin vaiheisiin. Mikäli henkilö esimerkiksi vastaanottaa vieraan valtion tunnuksilla varustetun viralliselta vaikuttavan kirjeen, olisi vastaanottajan kohtuullista yrittää selvittää kirjeen tarkoitus, vaikka se ei olisikaan laadittu tai käännetty hänen ymmärtämälleen kielelle. Toisaalta selvitysvelvollisuus ei mielestäni ulotu esimerkiksi Virallisen lehden seuraamiseen ”varmuuden vuoksi” siltä varalta, että itseä koskevia kuulutuksia olisi julkaistu. Tapauksista voi vetää sen johtopäätöksen, että erityisesti EIT jättää vastaanottajan vastuulle myös jonkinlaisen toimimisvelvollisuuden. Tämä linja on ymmärrettävää siviiliasioissa vallitsevan asianosaisjohtoisuuden vuoksi. Ongelmana vastaanottajien pitkälle menevässä vetoamisoikeudessa erinäisiin tiedoksisäämistä vaikeuttaviin seikkoihin olisi se, että lukutaidottomuuden kaltaisiin esteisiin voitaisiin liian helposti vedota tarkoituksena haitata prosessia. Se jos mikä olisi haitallista prosessin sujuvuudelle ja toisaalta liian pitkälle mennessään oikeusturvalle.

Alaluvussa 4.1.3 totesin kuitenkin, että jotkut erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät voivat joutua kärsimään monissa valtioissa käytössä olevasta tiedoksiantojärjestelmästä sen takia, ettei heillä ole ymmärtämystä tai tietoa oikeusjärjestelmän asemasta kyseisessä

²⁷¹ *Miholapa v. Latvia* 31.5.2007, 31 kohta.

²⁷² *Buhagiar v. Malta* 20.1.2000, s. 3–4.

yhteiskunnassa. Monissa länsimaissa lukutaitoa pidetään lähes itsestään selvänä, mikä taas voi ajaa ahtaalle ne ihmiset ja ryhmät, jotka eivät mahdu valtaväestön muottiin. Lisäksi esimerkiksi vähävaraisille ja syrjäytyneille voi nykyinen järjestelmä aiheuttaa vaikeuksia saavuttaa jokaiselle kuuluva oikeudenmukainen oikeudenkäynti, sillä oikeudenkäynti vaatii aina tietoa, aikaa ja taloudellisia resursseja. Edellyttää siis äärimmäisen vaikeaa punnintaa päättää kumman asianosaisen tulee joustaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämistä oikeuksistaan.

5. Lopuksi

Kuten monella muullakin oikeudenalalla, myös kansainvälisessä prosessioikeudessa ilmiöt syntyvät nopeammin kuin sääntely pystyy niihin vastaamaan. Kuten tämän tutkielman alussa todettiin, on nykyisin myös oikeustieteiden parissa hankalaa vetää selkeitä rajoja paikallisen ja maailmanlaajuisen tai kansallisen ja kansainvälisen välille. Tämä on luonnollista ihmisten ympäri maailma solmimien oikeudellisten suhteiden vuoksi. Kotimaisen oikeusjärjestyksen ja kansainvälisen sääntelyn rajat ovat monessa suhteessa hämärtyneet ja limittyneet toisiinsa, vaikka toisaalta juuri oikeustieteissä tietyt selkeät rajat ovat tärkeitä toimivan ja oikeudenmukaisen oikeusjärjestelmän takaamiseksi kaikille niiden vaikutuspiirissä oleville.

Toisaalta kansainvälistymisen aiheuttama muutos myös oikeustieteiden parissa on ollut tiedossa jo melko pitkään, sillä jo 1800-luvun lopussa valtiot alkoivat tiivistää yhteistyötään myös siviilioikeuden alalla.²⁷³ Tapausten määrä lienee kuitenkin ollut varsin pieni verrattuna nykytilanteeseen, jossa mahdollisuudet oikeudellisiin toimenpiteisiin eivät enää ole samalla tavalla sidottuja ihmisten maantieteelliseen sijaintiin. Toisaalta tulee ottaa huomioon, että kansainvälinen oikeus on aikoinaan syntynyt kolonialismin tarpeisiin, mikä tarkoittaa sitä oikeuden soveltamista kansojen välillä on ollut jo tuolloin.²⁷⁴ Kuten tässä tutkielmassa olen halunnut tuoda esille, on valtioilla yhteistyössä kyky vastata tähän siviilioikeuden kiihtyvään kansainvälistymisilmiöön sekä saada oikeudelliset rajat ylittävät ristiriidat ratkaistua osapuolten välisestä

²⁷³ Norros 2010, s. 55.

²⁷⁴ Koskenniemi 2013, s. 225.

välimatkasta ja valtioiden erilaisista oikeusjärjestyksistä huolimatta. Rajat ylittävien tiedoksi-
antojen suhteen tiedoksiantosopimukset turvaavat tätä tavoitetta.

Oikeudenkäyntien kansainvälistyminen luo kuitenkin uudenlaisia haasteita myös asianosaisten oikeusturvalle. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin alkaa heti prosessin alkumetreillä kantajan oikeutena saada asia vireille tuomioistuimessa. Tätä puolestaan seuraa riidan kohteen osoittavan haasteen tiedoksianto vastaajalle lähtökohtaisesti hänen kotiosoitteeseensa. Mikäli kotiosoite on ulkomailla, monimutkaistuu prosessin kulku, sillä valtion viranomaisten toimivalta päättyy oman kotivaltion rajoilla suvereniteetin mukaisesti. Kansainväliset tiedoksiantosopimukset vastaavat tähän suvereniteetin asettamaan rajoitukseen, jolloin vastaanottavan valtion viranomaisen suorittaa kansainvälisenä oikeusapuna tiedoksiannon oman valtionsa ja toimivaltansa rajojen sisällä. Useimmat tiedoksiantosopimukset myös mahdollistavat tiedoksiannon lähettämisen suoraan sen vastaanottajalle postitse. Muutoinkin tiedoksiantosopimukset jättävät laajasti liikkumavaraa jäsenvaltioilleen sopivan tiedoksiantotavan valinnassa. Tutkiel-
massa selvennetyllä tavalla tässä vaiheessa prosessia voi kuitenkin toisen asianosaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin vaarantua siitä huolimatta, missä hän itse on tai missä oikeudenkäynti on vireillä.

Lähtökohtaisesti tiedoksiantosopimukset ovat niiden joustavuuden, mutta kuitenkin melko yksityiskohtaisen sääntelyn kannalta toimivia valtioiden välisessä yhteistyössä. Sopimusten lisäksi kansainvälinen tapaoikeus on mahdollistanut valtioiden muodostaa yhtenäisiä käytäntöjä. Kuitenkin, kuten kaikissa kansainvälisissä sopimuksissa, myös tiedoksiantosopimuksissa tulee huomioida se, että valtioille täysin yhteisiä objektiivisia arvoja ei ole olemassa, vaan ne perustuvat aina kunkin valtion omaan käsitykseen kaikkein merkityksellisimmistä arvoista. Perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittava näkökulma on yhteinen monille valtioille, mutta sen soveltaminen ei ole samanlaista kaikkialla. Esimerkiksi suojattavien oikeuksien keskinäinen arvojärjestys ei ole välttämättä identtinen. Näin ollen kansainvälisten sopimusten käytännön soveltamiseen vaikuttavat kunkin valtion omat näkemykset perus- ja ihmisoikeuksista.²⁷⁵ Tulkintani mukaan rajat ylittävän tiedoksiannon lopputulokseen vaikuttaa siis myös lähettävänä tai vastaanottavana olevan valtion oma lähestymistapa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin jo tiedoksiantovaiheessa. Tiedoksiannossa osapuolten oikeuksien toteutuminen on siten myös hieman sattumanvaraista, sillä tiedoksiannon onnistuminen ulkomaille riippuu osaltaan vastaanottavasta valtiosta. Yleismaailmallista käsitystä asianosaisten oikeuksista kansainvälisessä tiedoksiannossa turvaa kuitenkin joukko erilaisia kansainvälisiä toimijoita. Osana EU:ta Suomen näkökulmasta

²⁷⁵ *Ervo* 1995, s. 24–25.

EIT:llä on merkittävä rooli ohjatessaan jäsenmaita soveltamaan EIS:ta yhtenäisellä tavalla, jotta saman sopimuksen soveltamisessa ei synny liian suuria eroja jäsenmaiden ja niiden kansalaisten välille. EU:n oikeusjärjestelmä on kuitenkin alisteinen kansainväliselle oikeudelle, joten sen on toiminnassaan kunnioitettava kansainvälisen oikeuden asettamia vaatimuksia oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille. Tämä kaventaa myös EIS:n harkintavaltaa ratkaisutoiminnassaan ja luo edellytykset maailmanlaajuisesti yhtenäiselle käsitykselle oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä.

Tutkielman alussa pyrin ensin selventämään mitä oikeudenmukainen oikeudenkäynti todellisuudessa tarkoittaa. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määritelmistä voi olla haastavaa saada konkreettisesti otetta siitä, mitä siltä käytännössä voidaan edellyttää. Mielestäni kuitenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusvaatimukset eli varmuus, nopeus ja halpuus kattavat suurimman osan sellaisista piirteistä, joita oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä edellytetään kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä kansallisessa lainsäädännössämme. Myös *aseiden yhtäläisyyden periaate* on erottamaton osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä taaten tasa-
puolisuuden asianosaisten välillä.²⁷⁶ Edellä mainitut peruselementit voivat vain harvoin toteutua täysimääräisesti yhtä aikaa, joten tuomioistuimen suorittama punninta niiden välillä on lähes välttämätöntä jokaisessa oikeudenkäynnissä huomioiden kunkin oikeudenkäynnin tapauskohtaiset piirteet.

Pyrin käyttämään määritelmäni oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä apuna pohtiessani puolestaan oikeudenmukaisen rajat ylittävän tiedoksiannon sisältöä. Oikeudenmukaisen tiedoksiannon käsitteeseen myös kulminoituu tutkielman kannalta olennainen kysymys kontradiktorisen periaatteen ja access to justice -periaatteen suhteesta, sillä halpuus-, nopeus- ja varmuusvaatimusten ristiriitaisuus on myös läsnä oikeudenmukaisen tiedoksiannon toteutumisessa. Varmuus vaatimus tukee kontradiktorisen periaatteen täysimääräistä toteutumista, kun taas nopeus ja halpuus vaatimukset ovat lähtökohtaisesti access to justice -periaatteen tukena taaten myös prosessin yleisen sujuvuuden. Mikäli täysimääräisestä kontradiktorisesta periaatteesta ei voitaisi missään tilanteissa poiketa, prosessin sujuvuus voisi kärsiä niin paljon, että oikeudenkäynnin tarkoitus tehtäisiin tyhjäksi. Mikäli taas nopeus ja halpuus vaatimukset saavat liian suuren merkityksen prosessin taustalla vaikuttavina tekijöinä, lisääntyy virheellisten ja epäoikeudenmukaisten tuomioiden määrä. Ideaalii oikeudenmukainen rajat ylittävä tiedoksianto turvaa siis molempien asianosaisten tiedoksiannon *halvalla, nopealla ja varmalla* tavalla ja samalla myös kontradiktorista periaatetta ja access to justice -periaatetta kunnioittaen. Kaikkien

²⁷⁶ Mrcela 2017, s. 15—17. Ks. aseiden yhtäläisyyden määritelmä s. 15—16.

oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöiden toteutuminen saman aikaisesti on kuitenkin vain harvoin mahdollista, ja tämän vuoksi tukea oikeudenmukaisen tiedoksiannon reunaehtojen määrittämiseen on tässä tutkielmassa haettu oikeuskäytännöstä.

Ensinnäkin, EIT:n ratkaisu *Golder v Yhdistynyt kuningaskunta* vahvisti EIS 6 artiklan olevan vaikutukseltaan hyvin laaja, sillä se turvaa kontradiktorisen periaatteen lisäksi myös access to justice -periaatteen.²⁷⁷ Periaatteet ovat siis samantasoisia, vaikka access to justice -periaate ei ehkä ole vakiinnuttanut paikkaansa yhtä pysyvänä oikeusperiaatteena kuin kontradiktorinen periaate.²⁷⁸ Kuten edellä on mainittu, eivät periaatteet tästä huolimatta voi aina toteutua samanaikaisesti. Sekä EIT että KKO ovat antaneet suuren painoarvon vastaanottajan ja tiedoksiannosta päättävän viranomaisen omille menettelyille asiakirjojen tiedoksiannossa. Riita-asioissa vastaanottaja voi nimittäin omalla toiminnallaan osoittaa luopuvansa oikeudestaan kontradiktoriseen menettelyyn, sillä toisinaan haastettava toimii itse huolimattomasti tai jopa tahallisesti vastoin omaa tai kantajan etua.²⁷⁹ Toisaalta tässä tutkielmassa käsitellyt KKO:n ratkaisut osoittavat tuomioistuinten vastuun oikeudenmukaisen tiedoksiannon toteutumisessa. Esimerkiksi juuri virheellisesti toimitetusta kuulutuksesta tuomarille seurannut tuomio virkavelvollisuuden rikkomisesta ratkaisussa KKO 2011:40 on symboliselta merkitykseltään tärkeä, sillä se kertoo oikeusjärjestelmämme suhtautumisesta väärin perustein toimitettuun kuulutukseen. Viranomaisella on siis tietty toimimisvelvollisuus selvittäessään vastaanottajan osoitetta. Lisäksi viranomaisen tulee myös varmistaa, että vastaaja on tosiasiallisesti vastaanottanut tiedoksiannon.²⁸⁰ Edellä mainittuun perustuva tulkintani oikeudenmukaisesta rajat ylittävästä tiedoksiannosta nojautuu siis tasapainoon sekä vastaanottavan että lähettävän valtion viranomaisen vastuiden välillä ottaen kuitenkin huomioon yksittäisen tapauksen piirteet ja siihen perustuva tulkinta.

EIT:n ratkaisu *Nunes Dias v. Portugali* on tämän tutkielman teemojen kannalta oleellinen. Tapaus kuvastaa tilannetta, jossa oli selvää, etteivät vastaajan kontradiktorinen periaate ja kantajan access to justice -periaate voineet toteutua missään määrin yhtä aikaa. Vaihtoehtoina tapauksessa olisi siis ollut evätä kantajan oikeus saada asiansa käsitellyksi tai sivuuttaa vastaajan kontradiktorisen periaatteen toteutuminen. Kyse oli siis oikeuksien tasapainottamisesta ja *punninnasta yksittäistapauksessa*. Ratkaisussaan EIT päätyi siihen, että oikeusvarmuus ja prosessin sujuvuus olisivat kärsineet liikaa, jos aikoinaan kuuluttamalla toimitettua tiedoksiantoa ei olisi

²⁷⁷ *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.2.1975, 35 kohta.

²⁷⁸ Kontradiktorinen periaate oli vanhemmassa prosessioikeudessa ainut todellinen oikeusperiaate. Nykyisin sen rinnalle on noussut myös muun muassa access to court ja equal access to justice. Ks. *Jokela* 2016, s. 73–74

²⁷⁹ Tästä esimerkkinä EIT:n ratkaisu *Buhagiar v. Malta* 20.1.2000, jossa vastaanottaja repi saamansa kutsun saapua oikeudenkäyntiin lukematta sitä vedoten lukutaidottomuuteensa.

²⁸⁰ Ks. esim. *Kolegovy v. Venäjä* 1.3.2012.

hyväksytty.²⁸¹ Ratkaisu osoittaa, että kuulutuksella on myös tärkeä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä edistävä vaikutus.²⁸² Kuulutus nimittäin viime kädessä takaa prosessin sujuvuuden tiedoksiannon osalta. Ei olisi tarkoituksenmukaista varsinkaan niin aikaisessa vaiheessa prosessia jäädä useiksi kuukausiksi —ellei jopa vuosiksi selvittämään vastaanottajan osoitetta erityisesti siinä tapauksessa, jos kanne on perusteltu. Kyseisessä tapauksessa sujuva prosessi siis osaltaan takasi oikeusvarmuuden. Kuulutustiedoksiannolla voidaan siis nähdä olevan myös suuri rooli oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisessa.

Huolimatta siitä, että tämän tutkielman tutkimuskysymykset sekä edellä mainittu EIT:n ratkaisu *Nunes Dias v. Portugal* perustuvat jossain määrin kontradiktorisen periaatteen ja access to justice -periaatteen vastakkainasettelulle, ei se välttämättä ole hedelmällisin tapa tarkastella niitä. Mielestäni periaatteet voidaan itse asiassa myös nähdä toisiaan täydentävinä ja jopa riippuvaisina toisistaan.²⁸³ Yleisesti voidaan todeta, että kontradiktorinen prosessi edellyttää access to justice -periaatteen toteutumista ensin. Vastavuoroisesti, mikäli kontradiktorinen periaate ei toteutuisi, tuskin myöskään access to justice -periaate voisi toteutua täysimääräisesti, sillä sen edellyttämä objektiivinen ja perusteltu päätös ei ole sen alkuperäisessä merkityksessä mahdollinen ilman kontradiktorista periaatetta.

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää se, onko rajat ylittävässä tiedoksiannossa mahdollista, että kontradiktorinen periaate toteutuu täysimääräisemmin kuin access to justice -periaate tai päinvastoin. Molemmat periaatteet sisältyvät esimerkiksi Suomen perustuslakiin, EIS:een sekä KP-sopimukseen. Lisäksi ehdottomat ius cogens normit puoltavat oikeudenmukaisuuden toteutumista kokonaisuutena. Myös EUT:n ratkaisun C-325/11 sisältämän julkisasiamiehen lausunnon mukaan EU:n tiedoksiantoasetus on tarkoitettu toimimaan sekä vastaajan että kantajan etujen mukaisesti, sillä sen säännöksistä on pääteltävissä pyrkimys luoda oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaava tiedoksiantojärjestelmä.²⁸⁴ Myös muiden tässä tutkielmassa käsiteltyjen tiedoksiantosopimusten sisältäessä esimerkiksi tiedoksiannon kieleen liittyviä edellytyksiä, on selvää että niiden kaikkien tarkoituksena on taata molemmille asianosaisille oikeudenmukainen tiedoksianto ja sitä kautta oikeudenmukainen oikeudenkäynti.

²⁸¹ *Nunes Dias v. Portugal* 10.4.2003, s. 6.

²⁸² *Nunes Dias v. Portugal* 10.4.2003, s. 6.

²⁸³ Tämän osoitti jo 1970-luvulla EIT:n ratkaisu *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*. Ks. *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.2.1975.

²⁸⁴ Molempien osapuolien tasapuolista etujen turvaamista kuvastaa asetuksen kahden ajankohdan järjestelmä, mikä merkitsee sitä, että tarvittaessa tiedoksiantoon voidaan soveltaa molempien osallisina olevien valtioiden tiedoksiannon ajankohtaa koskevia sääntöjä, jotta se olisi asianosaisille tasapuolinen. Ks. C-325/11(julkisasiamiehen ratkaisuehdotus) *Krystyna Alder ja Ewald Alder v. Sabina Orłowska ja Czesław Orłowski* (2012), 46 kohta.

Periaatteiden vertailu keskenään on siis haastavaa, sillä ne ovat lähtökohdiltaan yhtä tärkeitä. Vastauksena tutkimuskysymykseen voidaan kuitenkin todeta, että toisen oikeuden toteutuminen täysimääräisemmin on mahdollista ja jopa todennäköistä rajat ylittävässä tiedoksiannossa. Sääntelyn pohjalta niitä on lähes mahdotonta asettaa arvojärjestykseen, mutta tässä työssä käsitelty oikeuskäytäntö taas tarjoaa suuntaviivoja vertailulle, sillä jokaisessa yksittäistapauksessa tuomioistuimen tulee tapauskohtaisen harkinnan perusteella antaa toiselle enemmän painoarvoa. Vaikuttaisi siltä, että kontradiktorinen periaate saattaa toteutua hieman access to justice -periaatetta todennäköisemmin. Erityisesti kontradiktorisen periaatteen suoja ilmenee tapauksissa, joissa vastaajalta on evätty kontradiktorinen periaate ilman, että hän on itse oikeastaan voinut vaikuttaa asiaan. Access to justice -periaatteella on toki vahvasti paikkansa, sillä esimerkiksi pitkään venyneet toimet vastaanottajan tavoittamiseksi ulkomailta haittaavat oikeudenkäynnin sujuvuutta, mikä taas osaltaan heikentää oikeusvarmuutta.

Lisäksi tutkielman tavoitteena oli selvittää miten ja missä tilanteissa asianosaisten oikeuksien väliset ristiriidat tulevat erityisesti ilmi. Tiivistettynä voidaan todeta, että kysymys access to justice -periaatteen ja kontradiktorisen periaatteen välisestä painotuksesta näyttäisi kulminoituvan kuuluttamiseen ja sen oikeudenmukaisuuteen. Kuulutus on oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden perusteella erityisen usein esillä periaatteiden ollessa ristitulesa. Kuulutus on myös vastaus prosessiekonomian asettamille paineille erityisesti rajat ylittävässä tiedoksiannossa, jossa oikeudenkäynnin kesto voi venyä tiedoksiannon toimittamisen vuoksi. Se ei takaa samalla tavalla aineellista totuutta asiassa, sillä siihen perustuva ratkaisu ei voi olla täysin objektiivinen ilman vastapuolen näkemystä.²⁸⁵ Toisaalta kuulutuksella voi olla myös edellä mainitulla tavalla osansa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaajana varmistuen oikeusvarmuus.

Tässä tutkimuksessa kartoitettu oikeudenmukaisen rajat ylittävän tiedoksiannon tilaa. Riita-asiat ovat asianosaisten oikeusturvalle haastavia siinä mielessä, että niissä voidaan rikosprosessia vapaammin sopia asianosaisten kesken sovellettavasta menettelystä, ja sitä ohjaava sääntely on väljempää. Mikäli tiedoksiannossa havaitaan ristiriitoja asianosaisten oikeuksien välillä, liittyvät ne tutkimuksessa käsitellyn oikeuskirjallisuuden ja oikeustapausten valossa usein kuuluttamiseen tiedoksiannon korvaavana menettelynä. Lisäksi olen luvussa 4.1 yksilöinyt kolme erityisesti rajat ylittävälle tiedoksiannolle tyypillistä oikeusturvaongelmaa, jotka ovat tiedoksiannon kieli, tiedoksiantosopimusten osittainen päällekkäisyys sekä fiktiivinen tiedoksianto. Nämä kolme teemaa nousivat pintaan tarkastelemalla kansainvälisiä tiedoksiantosopimuksia sekä niihin liittyvää oikeuskäytäntöä.

²⁸⁵ *Ervo* 1996, s. 81.

Uskon, että monien valtioiden valmiudet vastata kansainvälistyviin oikeudenkäynteihin ovat varsin hyvät, mutta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on erityisen tärkeää, että ylikansalliset toimijat, kuten YK, EU ja HCCH yhä jatkavat oikeudenmukaisen rajat ylittävän tiedoksiannon kehittämistä. Niissä valtioissa, joissa on huomattavia hankaluuksia turvata oikeudenmukainen oikeudenkäynti, voitaisiin tukea työhön hakea myös kansalaisjärjestöiltä tai muilta ulkopuolisilta tahoilta.

Yksinomaan kansallisissakin tiedoksiannoissa voi esiintyä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantavia tekijöitä, mutta kansainvälisissä tapauksissa ne ovat usein niin perustavanlaatuisia, että niihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Erilainen oikeuskulttuuri ja eri kieli asettavat haasteita oikeudenkäynnin molemminpuoliselle ymmärtämiselle mistä mielestäni koko oikeudenkäynniltä edellytetty tasavertaisuus alkaa. Olisi vastoin perus- ja ihmisoikeusmyönnteistä lähestymistapaa jättää tällaiset seikat huomiotta vedoten prosessin nopeus- ja halpuustavoitteisiin. Näin ollen rajat ylittävän tiedoksiannon toimittaminen asianmukaisesti on ensisijaisen tärkeää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi. Aina se ei ole mahdollista, jolloin taas kuulutus turvaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä asian sujumuuden varmistajana. Tärkeintä on asiaan osallisten valtioiden suorittama punninta asianosaisten oikeuksien välillä ja sen vaihtoehdon valinta, joka parhaiten pystyy täyttämään molempien osapuolien oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tulee toteutua aina kokonaisuutena. Sen toteutumista on kuitenkin hyvin hankalaa valvoa läpinäkyvällä tavalla. Mikäli perusta myös oikeudenmukaiselle tiedoksiannolle on kunnossa, tukee se tuomioistuinten lainkäyttöpiirissä olevien kansalaisten uskoa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin huolimatta siitä, missä he itse oleskelevat. Oikeudenmukainen tiedoksianto on siis pohja oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille.